

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI



GİRESUN/ ŞEBİNKARAHİSAR MERYEM ANA MANASTIRI
(RESTORASYON ÖNCESİ VE SONRASI)

NACİYE GÖRKEM KAYA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

PROF. DR. HASAN BUYRUK

ORDU -2023

TEZ KABUL SAYFASI

NACİYE GÖRKEM KAYA tarafından hazırlanan “Giresun/ Şebinkarahisar Meryem Ana Manastırı (Restorasyon Öncesi ve Sonrası)” başlıklı bu çalışma, 12.04.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan PROF.DR. HASAN BUYRUK
Ordu Üniversitesi/Fen Edebiyat Fakültesi İmza

Üye DR. ÖĞR. ÜYESİ SEÇKİN EVCİM
Ordu Üniversitesi/Fen Edebiyat Fakültesi İmza

Üye DR. ÖĞR. ÜYESİ DEMET OKUYUCU
Atatürk Üniversitesi /Edebiyat Fakültesi İmza

ETİK BEYANI

Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Naciye Görkem KAYA

ÖZET

SANAT TARİHİ

GİRESUN/ ŞEBİNKARAHİSAR MERYEM ANA MANASTIRI (RESTORASYON ÖNCESİ VE SONRASI)

NACİYE GÖRKEM KAYA

Meryemana Manastırı, Giresun ilinin Şebinkarahisar ilçesinde Sarıyer köyü Kayadibi mahallesinde yüksek bir kayanın içerisinde oyularak inşa edilmiştir. İlk yapılış zamanları Hristiyanlığın ilk ortaya çıkışı ve yayılmaya başladığı dönemlere denk geldiği bilinen Manastırın tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte ilk kuruluşunun kaynaklarda 481- 490 tarihleri verilmiş olsa da bu görüşü destekleyecek herhangi bir belge mevcut değildir. Farklı dönemlerde incelendiğinde manastırın Bizans döneminde önemli bir hac merkezi olduğu, Osmanlı döneminde ise parlak bir dönem geçirdiği ve XIX. yüzyılda yandığı ve tamamen yenilendiği bilinmektedir.

Meryemana Manastırı büyük ölçüde tahribata uğrayarak günümüze gelmiş, önemli taşınmaz varlıklar arasında Meryemana Manastırı 2013 ve 2014 yıllarında başlatılan restorasyon çalışmalarıyla turizme kazandırılmaya çalışılmıştır. Fakat Manastıra ait projeler incelendiğinde restorasyon yapılırken uygunsuz müdahalelerde bulunduğu ve orijinaline uygun olarak yapılmadığı, özgünlüğünü kaybettiği gözlemlenmiştir.

Çalışmamızın öncelikli olarak amacı, Manastır birimlerinde yapılan restorasyonları anlatmak, çevresindeki manastırlarla birlikte sanat tarihi açısından karşılaştırma ve değerlendirmenin ardından restorasyon ile ilgili değerlendirmeler ile birlikte ayrıntılı olarak ele alınarak literatüre kazandırmaktır.

Anahtar Kelimeler: Şebinkarahisar, Bizans, Hristiyanlık, Manastır, Restorasyon, Mimari

ABSTRACT

HISTORY OF ART

GİRESUN / ŞEBİNKARAHİSAR VİRGIN MARY MONASTERY

(BEFORE AND AFTER RESTORATION)

NACİYE GÖRKEM KAYA

The Virgin Mary Monastery was built by carving into a high rock in the Kayadibi neighborhood of Sarıyer village in the Şebinkarahisar district of Giresun province. Although the date of the monastery, which is known to coincide with the first emergence and spread of Christianity, is not known precisely, there is no document to support this view, although the dates of its first foundation are given in the sources 481-490. When examined in different periods, it is seen that the monastery was an important pilgrimage center in the Byzantine period, and that it had a bright period in the Ottoman period. It is known that it burned down in the 19th century and was completely renewed.

When examined in different periods, it is seen that the monastery was an important pilgrimage center, and that it had a bright period in the Ottoman period. It is known that it burned down in the 19th century and was completely renewed.

The Monastery of the Virgin Mary has survived to a great extent after being destroyed, and among the important immovable assets, the Monastery of the Virgin Mary was tried to be brought into tourism with the restoration works initiated in 2013 and 2014. However, when the projects belonging to the Monastery were examined, it was observed that inappropriate interventions were made during the restoration and it was not made in accordance with the original, and it lost its originality.

The primary aim of our study is to describe the restorations made in the monasteries, to compare and evaluate the surrounding monasteries in terms of art history, and to bring them into the literature by discussing them in detail with the evaluations about the restoration.

Keywords: Şebinkarahisar, Byzantine, Christianity, Monastery, Restoration, Architecture

TEŞEKKÜR

Şebinkarahisar, genel olarak magmatik kayalardan oluşan bir zemin üzerinde kuruludur. Dağlık ve engebeli bir alandan oluşan Şebinkarahisar ilçesinde dağlar, vadiler ve yaylalar geniş bir alana yayılmıştır. İlçenin yerleşim merkezini çevrelemiş olan Kelkit Havzası, tarım bakımından zengin ve elverişli topraklara sahip olmasıyla birlikte ilçenin ekonomisi tarıma ve etrafında çıkarılan madene dayalıdır. Kaynakların yetersiz olmasından dolayı tarihi hakkında yeterli bilgiye ulaşılammış olsa da Şebinkarahisar ilçesinin birçok farklı kültür ve uygarlıklara ev sahipliği yaptığı bilinmektedir.

Şebinkarahisar'da Bizans Dönemine ait Meryemana (Panayia) Manastırı, Hristiyanlığın ilk zamanlarında yapılmıştır. Manastırın restorasyondan önceki durumu plan, mimari ve süsleme açısından değerlendirilmiş, plan çizimleri yapılarak restorasyondan sonraki durumuyla karşılaştırmalı olarak anlatılmıştır. Bu çalışmamızda literatüre bakıldığında manastır ve restorasyonu ile ilgili detaylı çalışmanın olmaması bizi bu konuya yönlendirmiş ve bu konudaki eksikliğin giderilmesi ve yapılan restorasyona dikkat çekerek bölgeye ve yapılacak olan araştırmalara katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Tez konumun belirlenmesinde ve çalışmamın başından sonuna anlayış ve nezaketiyle her aşamada yanımda olduğunu hissettiğim, tez yazım aşamasında bilgi ve yardımlarıyla tezimin gelişmesini sağlayan bana her zaman destek olan değerli tez danışmanım Prof. Dr. Hasan BUYRUK'a, tezi değerli bilgileriyle yönlendiren ve katkı sağlayan jüri üyesi hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Demet OKUYUCU ve Dr. Öğr. Üyesi Seçkin EVCİM'e, Mimar Şükrü HENDEN'e, Tarih hocam Fatih DİZDAR'a tüm içtenliğimle teşekkürlerimi sunarım.

Tez yazım sürecimde tüm sevinç ve sıkıntılarımı paylaşan, maddi ve manevi olarak yanımda olduğunu ve bana inandığını bildiğim, her zaman desteğini hissettiğim babam Yaşar KAYA'ya, annem Betül KAYA'ya, ablam Beray Gökçen SARIBOĞA'ya ve tezimin en baştan sonuna fotoğraf çekimlerinde, çizimlerde her zaman yanımda olan değerli erkek arkadaşım Ademcan TİRYAKİ'ye çok teşekkür ederim.

Naciye Görkem KAYA

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ KABUL SAYFASI	ii
ETİK BEYANI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
GÖRSELLER DİZİNİ	xii
KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ	xviii
1.GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	1
1.2. Araştırmada Kullanılan Materyal ve Yöntem.....	1
1.3. Araştırmayla İlgili Ana Kaynaklar	3
İKİNCİ BÖLÜM	7
2.1. Şebinkarahisar İlçesinin Coğrafi Özellikleri.....	7
2.2. Şebinkarahisar İlçesinin Tarihçesi	8
2.3. Şebinkarahisar Yöresinde Hristiyanlık	17
2.3.1. Hristiyanlığın ortaya çıkışı ve yayılması	18
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	21
3.HRİSTİYANLIKTAKİ MANASTIR KAVRAMI VE MİMARİSİ	21
3.1.Manastırların Ortaya Çıkışı ve Gelişimi.....	21
3.2. Manastır Mimarisi.....	25
3.3. Şebinkarahisar Çevresindeki Manastırlar	29
3.3.1. Trabzon	29
3.3.2. Gümüşhane	30
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	32
4.RÖLÖVE- RESTİTÜSYON VE RESTORASYON KAVRAMLARI	32
4.1. Rölöve, Rölöve Raporu, Rölöve Analiz Raporu.....	32

4.1.2. Şebinkarahisar Meryemana (Panayia) Manastırı Rölöve Restorasyon Raporu	32
4.2. Restitüsyon.....	35
4.3. Restorasyon.....	36
4.4. Sanat Tarihi Araştırma Raporu	36
4.4.1. Şebinkarahisar Meryemana (Panayia) Manastırı sanat tarihi araştırma raporu	37
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	38
KATALOG	38
5. GİRESUN / ŞEBİNKARAHİSAR MERYEMANA (PANAYİA) MANASTIRI (RESTORASYON ÖNCESİ VE SONRASI).....	38
5.3. Manastırı Oluşturan Birimler	42
5.3.1. Şapel.....	42
5.3.2. Bahçedeki birimler	43
5.3.2.1. Ayazma	43
5.3.2.2. Çeşme.....	43
5.3.3. Birinci Kattaki Birimler	44
5.3.3.1. Yapılan onarımlar	44
5.3.4. İkinci Kattaki Birimler	44
5.3.4.1. Yapılan onarımlar	45
5.3.4.2. İkinci kat ikinci kademenin kuzeyindeki oda	46
5.3.4.2.1. Yapılan onarımlar	46
5.3.4.3. Mutfak.....	47
5.3.4.3.1. Yapılan onarımlar	47
5.3.4.4. Yemek Salonu.....	48
5.3.4.4.1. Yapılan onarımlar	48
5.3.5. Üçüncü Kattaki Birimler.....	49
5.3.5.1. Yapılan onarımlar	49
5.3.6. Meryemana (Panayia) Manastır Kilisesi.....	50
5.3.6.1. Yapılan Onarımlar	52
5.3.7. Dehliz.....	53
5.3.7.1. Yapılan onarımlar	53
ALTINCI BÖLÜM	55

6. RÖLÖVE, RESTİTÜSYON VE RESTORASYON PROJELERİ DOĞRULTUSUNDA MERYEMANA (Panayia) MANASTIRININ ÖNCESİ VE SONRASINDAKİ DURUM ANALİZİ	55
6.1. Projeleri ile Restorasyon Sonrasında Uygun Olan Müdahaleler	55
6.2. Proje Müellifi Mimar İle Yapılan Görüşme	56
KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME	58
YEDİNCİ BÖLÜM	58
7.1. Mimari Açısından Manastır.....	58
7.1.2. Şapel.....	58
7.1.3. Ayazma	60
7.1.4. Mutfak- yemekhane bölümü	61
7.1.5. Keşiş hücreleri	62
7.1.6. Kilise.....	63
7.2. Malzeme ve Teknik	66
7.3. Süsleme.....	67
7.3.1. Bitkisel süsleme	67
7.3.2. Geometrik süsleme	67
7.3.3. Duvar resmi.....	67
7.4. Restorasyon Açısından Manastır	68
SONUÇ	70
KAYNAKÇA	73
ÇİZİMLER	82
GÖRSELLER	94
EK	146
ÖZGEÇMİŞ	148

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 1. Meryemana (Panayia) Manastırı Vaziyet Planı.....	82
Şekil 2.Meryemana (Panayia) Manastır Planı	82
Şekil 3.Şapel Plan ve Kesitleri.....	83
Şekil 4.Meryemana (Panayia) Manastırı Şapel Planı	83
Şekil 5.Meryemana (Panayia) Manastırına Ait Çeşmenin Planı	84
Şekil 6. Meryemana (Panayia) Manastırı Birinci Kat Planı.	84
Şekil 7. İkinci Kat Alt Kat Planı	85
Şekil 8.İkinci Kat İkinci Kademe, Kuzeydeki Oda ve Güneydeki Yemek Salonu, Mutfak Planı.	85
Şekil 9.Üçüncü Kattaki Teras ve Gerisindeki Hücrelerin Kesiti.....	86
Şekil 10. Meryemana (Panayia) Manastırı Kilisenin Planı.....	86
Şekil 11. Meryemana (Panayia) Manastır Kilisesi İkonastasisine Ait Duvar Parçasından Geometrik Geçmeler.....	87
Şekil 12. Meryemana (Panayia) Manastırı Kilisesi İkonastasisine Ait Duvar Parçalarından Üzüm Salkımı	87
Şekil 13. Meryemana (Panayia) Manastırı Kilisesi İkonastasisine Ait Duvar Parçalarından Volüt ve Ters Lale	88
Şekil 14. Meryemana (Panayia) Manastırı Kilisesi İkonastasisine Ait Duvar Parçalarından Geometrik ve Kıvrım Dal	88
Şekil 15. Sürmene Fetoka Şapeli	89
Şekil 16. Vazelon Manastır Peygamber İlyas Şapeli Plan.....	89
Şekil 17. Gümüşhane Tzanicha A Şapeli.....	90
Şekil 18. Gümüşhane Tzanicha B Şapeli.....	90
Şekil 19. Cebeli Köyü Karaca Mahallesi Şapeli.....	91

Şekil 20. Binbir Kilise Manastırı Yemekhane Planı.....	91
Şekil 21. Vazelon Keşiş Hücreleri Zemin Kat Planı.	92
Şekil 22. Vazelon Manastırı Keşiş Hücreleri Kat 1 Planı.....	92
Şekil 23. Hagios Georgios (Licese)	92
Şekil 24.Evangelismos Tis Theotokou Kilisesi Planı.....	93
Şekil 25. Vazelon Manastırı Ana Kilise Planı.	93

GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Görsel 1. Restorasyon Öncesi Meryemana (Panayia) Manastırı'nın genel görünümü...	94
Görsel 2. Restorasyon Sonrası Meryemana (Panayia) Manastırı'nın genel görünümü..	94
Görsel 3. Restorasyon Öncesi Meryemana (Panayia) Manastırı Şapeli	95
Görsel 4. Restorasyon Sonrası Meryemana (Panayia) Manastırı Şapeli	95
Görsel 5. Restorasyon Öncesi Ayazma.....	96
Görsel 6. Restorasyon Sonrası Ayazma.....	96
Görsel 7. Restorasyon Öncesi Çeşme	97
Görsel 8. Restorasyon Sonrası Çeşme	97
Görsel 9. Restorasyon Öncesi Birinci Kat Giriş Kapısı.....	98
Görsel 10. Restorasyon Sonrası Birinci Kat Giriş Kapısı.....	98
Görsel 11. Restorasyon Öncesi Birinci Kattaki Oda	99
Görsel 12. Restorasyon Sonrası Birinci Kattaki Oda	99
Görsel 13. Restorasyon Öncesi Birinci Kat	100
Görsel 14. Restorasyon Sonrası Birinci Kata Eklenen Ahşap Merdiven	100
Görsel 15. Restorasyon Öncesi Birinci Kat Teras	101
Görsel 16. Restorasyon Sonrası Birinci Kat Teras	101
Görsel 17. Restorasyon Öncesi İkinci Kat Giriş Kapısı	102
Görsel 18. Restorasyon Sonrası İkinci Kat Giriş Kapısı	102
Görsel 19. Restorasyon Öncesi İkinci Kat ve Yıkılmış olan Üst Örtü	103
Görsel 20. Restorasyon Sonrası İkinci Kat Eklenen Ahşap Merdiven ve Tamamlanan Üst Örtü.....	103
Görsel 21. Restorasyon Öncesi İkinci Kat ve Mazgal Pencere	104
Görsel 22. Restorasyon Sonrası İkinci Kat Batı Giriş ve Mazgal Pencere.....	104

Görsel 23. Batı Girişin Üstünde Bulunan Fresk	105
Görsel 24. Batı Girişinin Üstünde Bulunan Fresk Detay.....	105
Görsel 25. Restorasyon Öncesi İkinci Kat Girişin Kuzeyindeki Oda.....	106
Görsel 26. Restorasyon Sonrası İkinci Kat Girişin Kuzeyindeki Oda.....	106
Görsel 27. Restorasyon Öncesi İkinci Kat ikinci Kademesinin Kuzeyindeki Odanın Girişi	107
Görsel 28. Restorasyon Sonrasında İkinci Kademenin Kuzeyindeki Odanın Girişi	107
Görsel 29. Restorasyon Öncesi İkinci Kademe Kuzeydeki Odanın Kuzey Duvarındaki Nişler ve Ocak	108
Görsel 30. Restorasyon Sonrası İkinci Kademenin Kuzeyindeki Odanın Kuzey Duvarındaki Niş ve Ocak.....	108
Görsel 31. Restorasyon Öncesi İkinci Kademe Kuzeyindeki Odanın Kuzey Duvarındaki Depo.....	109
Görsel 32. Restorasyon Sonrası İkinci Kademenin Kuzeyindeki Odanın Kuzey Duvarı Depo.....	109
Görsel 33. Restorasyon Öncesi İkinci Kademe Odanın Güneyindeki Niş	110
Görsel 34. Restorasyon Sonrası İkinci Kademe Kuzeyindeki Odanın Güney Duvarı Niş	110
Görsel 35. Restorasyon Öncesi İkinci Kademenin Kuzeydeki Odanın İçi	111
Görsel 36. Restorasyon Sonrası İkinci Kademenin Kuzeydeki Odanın İçi	111
Görsel 37. Restorasyon Öncesi İkinci Kademenin Güneyindeki Koridor.....	112
Görsel 38. Restorasyon Sonrası İkinci Kademenin Güneyindeki Koridor.....	112
Görsel 39. Restorasyon Öncesi İkinci Kademenin Güneyindeki Mutfak Girişi.....	113
Görsel 40. Restorasyon Sonrası İkinci Kademenin Güneyindeki Mutfak Girişi.....	113
Görsel 41. Restorasyon Öncesi İkinci Kademedeki Mutfak Güney Duvarındaki Ocak	114

Görsel 42. Restorasyon Sonrası İkinci Kademedeki Mutfak Güney Duvarındaki Ocak	114
Görsel 43. Restorasyon Sonrası İkinci Kademedeki Mutfak Batı Duvarı	115
Görsel 44. Restorasyon Sonrası İkinci Kademedeki Mutfak Kuzey Duvarındaki Yemek Salonuna Geçiş	115
Görsel 45. Restorasyon Öncesi İkinci Kademedeki Koridorun Sağındaki Yemek Salonu Girişi	116
Görsel 46. Restorasyon Sonrası İkinci Kademedeki Koridorun Sağındaki Yemek Salonu Girişi	116
Görsel 47. Restorasyon Öncesi İkinci Kademedeki Yemek Salonu Batı Duvarı.....	117
Görsel 48. Restorasyon Sonrası İkinci Kademedeki Koridorun Sağındaki Yemek Salonu Batı Duvarı Pencereler.....	117
Görsel 49. Restorasyon Öncesi İkinci Kademedeki Yemek Salonu Zemin	118
Görsel 50. Restorasyon Sonrası İkinci Kademedeki Koridorun Sağındaki Yemek Salonu Zemin	118
Görsel 51. Restorasyon Öncesi İkinci Kademedeki Koridorun Sağındaki Yemek Salonu Kuzey Duvarındaki Niş	119
Görsel 52. Restorasyon Sonrası İkinci Kademedeki Koridorun Sağındaki Yemek Salonu Kuzey Duvarındaki Niş	119
Görsel 53. Restorasyon Öncesi İkinci Kademedeki Üçüncü Kata Geçilen Giriş Kısmı	120
Görsel 54. Restorasyon Sonrası İkinci Kademedeki Üçüncü Kata Geçilen Giriş Kısmı	120
Görsel 55. Restorasyon Öncesi İkinci Kademedeki Üçüncü Kata Giriş Kapısının Güneyindeki Niş	121
Görsel 56. Restorasyon Sonrası İkinci Kademedeki Üçüncü Kata Giriş Kapısının Güneyindeki Niş	121
Görsel 57. Restorasyon Öncesi İkinci Kademedeki Üçüncü Kat Terasın Durumu.....	122

Görsel 58. Restorasyon Sonrası İkinci Kademedeki Üçüncü Kat Terasın Durumu.....	122
Görsel 59. Restorasyon Öncesi İkinci Kademedeki Üçüncü Kat Teras ve Gerisindeki Hücreler	123
Görsel 60. Restorasyon Sonrası İkinci Kademedeki Üçüncü Kat Teras ve Gerisindeki Hücreler	123
Görsel 61. Restorasyon Öncesi İkinci Kademedeki Üçüncü Kat Teras Hücrelerin Ön Kısmı.....	124
Görsel 62. Restorasyon Sonrası İkinci Kademedeki Üçüncü Kat Teras Hücrelerin Önüne Eklenen Ahşap Koridor.....	124
Görsel 63. Restorasyon Öncesi İkinci Kademedeki Üçüncü Kat Terasın En Güneyindeki Hücre.....	125
Görsel 64. Restorasyon Sonrası İkinci Kademedeki Üçüncü Kat Teras En Güneyindeki Hücre.....	125
Görsel 65. Restorasyon Öncesi İkinci Kademedeki Üçüncü Kat Terasın En Güneyindeki Hücresinin Doğu Duvarı.....	126
Görsel 66. Restorasyon Sonrası İkinci Kademedeki Üçüncü Kat Teras En Güneydeki Hücresinin Doğu Duvarı.....	126
Görsel 67. Restorasyon Öncesi İkinci Kademedeki Üçüncü Kat Terastaki En Kuzeydeki Hücresinin Kuzey Duvarındaki Niş.....	127
Görsel 68. Restorasyon Sonrası İkinci Kademedeki Üçüncü Kat Teras En Kuzeyindeki Hücresinin Onarılan Nişi	127
Görsel 69. Restorasyon Öncesi Üçüncü Kattan Kiliseye Çıkılan Merdiven	128
Görsel 70. Restorasyon Sonrası Üçüncü Kattan Kiliseye Çıkılan Merdiven	128
Görsel 71. Restorasyon Öncesi Kilisenin Ön Terası	129
Görsel 72. Restorasyon Sonrası Kilisenin Ön Terası	129
Görsel 73. Restorasyon Öncesi Kilisenin Batı Cephesi.....	130
Görsel 74. Restorasyon Sonrası Kilisenin Batı Cephesi.....	130

Görsel 75. Restorasyon Öncesi Kilisenin İçerisindeki Yıkıntılar.....	131
Görsel 76. Restorasyon Sonrası Kilisenin İçerisi	131
Görsel 77. Restorasyon Öncesi Kilisenin Apsisi	132
Görsel 78. Restorasyon Sonrası Kilisenin Apsisi	132
Görsel 79. Restorasyon Öncesi Kilisenin Apsis Geçışı	133
Görsel 80. Restorasyon Sonrası Kilisenin Apsis Geçışı	133
Görsel 81. Restorasyon Öncesi Kilisenin Kuzey Duvarı.....	134
Görsel 82. Restorasyon Sonrası Kilisenin Kuzey Duvarı.....	134
Görsel 83. Restorasyon Öncesi Kilisenin Güney Duvarı	135
Görsel 84. Restorasyon Sonrası Kilisenin Güney Duvarı.....	135
Görsel 85. Restorasyon Öncesi Kilise Batı Duvarı.....	136
Görsel 86. Restorasyon Sonrası Kilise Batı Duvarı.....	136
Görsel 87. Restorasyon Öncesi Kilisenin Kuzey Cehesi	137
Görsel 88. Restorasyon Sonrası Kilisenin Kuzey Cehesi	137
Görsel 89. Restorasyon Öncesi Kilisenin Kuzey Cehesi	138
Görsel 90. Restorasyon Sonrası Kilisenin Kuzey Cehesi	138
Görsel 91. İkonastasis Ait Duvar Parçalarından Üzüm Salkımı.....	139
Görsel 92. İkonastasis Ait Duvar Parçalarından Geometrik ve Kıvrım Dal.....	139
Görsel 93. Meryemana (Panayia) Manastırı Kilisesi İkonastasis Ait Duvar Parçalarından Volüt ve Ters Lale	140
Görsel 94. İkonastasis Ait Duvar Parçalarından Geometrik Geçmeler.....	140
Görsel 95. Restorasyon Öncesi Kilisenin Güney Cehesinde Dehlize Giden Merdiven	141
Görsel 96. Restorasyon Sonrası Kilisenin Güney Cehesinde Dehlize Giden Merdiven	141
Görsel 97. Restorasyon Öncesi Kiliseye Bitişik Dehliz	142

Görsel 98. Restorasyon Sonrası Kiliseye Bitişik Dehliz	142
Görsel 99. Restorasyon Sonrası Kiliseye Bitişik Dehliz İçi	143
Görsel 100. Restorasyon Sonrası Kiliseye Bitişik Dehliz Doğu Duvarındaki Açıklıklar	143
Görsel 101. Göynük I Kilisesi İkonostasisteki Bitkisel Süsleme	144
Görsel 102. Licese (Hagios Georgios) Kilisesinin Naos Bölümünde Bulunan Pencere Süsleme.....	144
Görsel 103. Kamışlı Köyü Kilisesinin Kemerlerinin Üst Kısımında Bulunan Süsleme.	145

KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ

Kısaltmalar

Bknz.	:Bakınız
C.	:Cilt
cm.	:Santimetre
Çev.	:Çeviren
Ed.	:Editör
km.	:Kilometre
m.	:Metre
MÖ.	:Milattan Önce
MS.	:Milattan Sonra
s.	:Sayfa
S.	:Sayı
TDV.	:Türk Diyanet Vakfı
Yy.	:Yüzyıl
vd.	:ve diğerleri

1.GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Giresun iline bağlı Şebinkarahisar ilçesinde yer alan ve Sarıyer Köyü Kayadibi mahallesinde inşa edilen Meryemana Manastırı'nın Hristiyanlığın ilk yıllarında inşa edildiği düşünülmektedir. XVII. yy' dan başlayarak XX. yy'a kadar olan süre içerisinde bölgeyi ziyaret eden seyyahlar bölge yanında manastırdan da söz etmişlerdir. Manastır ana kayaya oyulma suretiyle dört katlı olarak inşa edilmiştir. Çalışmada Meryemana Manastırı yerinde incelenmiş, plan, teknik ve süsleme açısından değerlendirilerek, günümüzde nelerin değiştiğini eski ve yeni fotoğrafların karşılaştırılması sonucu değerlendirme yapılmıştır. Bu kapsamda Bizans döneminde yapılan bu manastır kompleksini mimari ve sanatsal bakış ile incelemek asıl amaç olacaktır.

Meryem Ana Manastırı'nın mimarisi ve süslemesi hakkında detaylı bir şekilde incelenecek, Şebinkarahisar ve çevresindeki Bizans ve Osmanlı dönemindeki Rum yapıları ile birlikte karşılaştırılacaktır. Manastıra ait yapıların mimari ve süslemesi incelense manastırın öncesindeki durumundan günümüzde yapılan restorasyon ile birlikte nasıl bir restorasyon geçirdiği özgünlüğüne uyumlu olup olmadığı ile ilgili bilgiler yer alacaktır.

“Giresun/ Şebinkarahisar Meryemana (Panayia) Manastırı (Restorasyon Öncesi ve Sonrası)” ismindeki çalışmamızda, öncelikle Manastır birimleri yapılan restorasyonları anlatmak, çevresindeki manastırlarla birlikte sanat tarihi açısından karşılaştırma ve değerlendirmenin ardından restorasyon ile ilgili değerlendirmeler ile birlikte sonuç kısmında önerilerde bulunularak literatüre kazandırmak amaçlanmıştır.

Restorasyon öncesinde günümüze harabe olarak tarihi özgünlüğü ve estetik bir şekilde doğal dokusuyla günümüze gelen manastır, restorasyon yapılmasıyla doğal dokusunun ve tarihi kimliğinin yok edilmiş olması büyük yankı uyandırmıştır. Bu restorasyon süreci ve sonrasındaki durum özellikle bu yapıyı seçmememizde önemli bir etken olmuştur.

1.2. Araştırmada Kullanılan Materyal ve Yöntem

Yapılacak olan tez çalışmasının yöntemi saha çalışması ve doküman incelemesi olarak iki aşamadan oluşmaktadır. İlk olarak saha çalışması yapılarak manastır incelenecektir.

Bu kapsamda yapının ölçüleri alınıp, mevcut durumunu gösteren farklı açılardan fotoğrafları çekilmiştir.

İkinci olarak Şebinkarahisar Meryemana Manastırı ile ilgili doküman incelemesi yapılarak genel araştırma ve yayın taraması yapılmış ve tezin kapsamı belirlenmiştir. Konuyla ilgili makale, dergi, Doktora ve Yüksek Lisans tezlerine, restorasyon ile ilgili projelerine basılı ve online olarak ulaşılmaya çalışılacaktır. Elde edilen bu yayınlarda bölgenin coğrafyası, tarihi, manastırlar hakkında genel bilgi ve gelişimi, tez konumuz olan Meryemana Manastırının mimari ve süsleme özellikleri, manastırın restorasyon öncesi ve sonrasındaki durumları detaylı bir şekilde incelenecektir.

Meryemana Manastırı ile ilgili Türkçe kaynakların ve bilgilerin yetersizliğinden dolayı Fransızca, İngilizce, Almanca yayımlanmış makale, dergi, kitaplardan ve seyyahların notlarından elde edilen bilgiler doğrultusunda manastırın tarihi ve mimarisi anlatılmaya çalışılacaktır.

Tez çalışması beş bölümden oluşmaktadır. Tezin giriş kısmında tezin amacı, yöntemi ve tezi yazarken yardımcı olan ana kaynak kitapların yanında dergi, makale ve seyyahların gezi notları belirtilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Şebinkarahisar isminin etimolojik kökeninin yanı sıra coğrafi özellikleri ve tarihi süreci ele alınacaktır. Bunun yanı sıra bölgedeki Hristiyanlık hakkında bilgiler verilerek çalışmanın ana prensipleri belirlenecektir.

Üçüncü bölümünde ise Hristiyanlık kavramından bahsedilmiş, kronolojik sırayla manastırların ortaya çıkışı ve gelişimi, manastır mimarisinin tarihi süreci ve Şebinkarahisar çevresinde konumlanan manastırlar hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

Tezin dördüncü bölümünde Rölöve, Restitüsyon, Restorasyon, Sanat Tarihi Araştırma Raporu tanımlamaları, ne gibi çalışmaları kapsadığı hakkında bilgiler verilerek, manastıra ait raporlardan bahsedilecek ve çalışmanın altıncı bölümde yer alan konu başlıklarının alt yapısı oluşturulacaktır.

Çalışmanın beşinci bölümü olan Katalog bölümünde Meryemana Manastırının yeri ve tarihçesi, devamında manastırın birimlerinin mevcut durumu, mimarisi süslemelerinden

bahsedilecek ve restorasyon ile birlikte yapılan onarımlar hakkında bilgi verilerek genel bir düşünce oluşturulmaya çalışılacaktır.

Bu çalışmamız doğrultusunda tez konumuz Meryemana (Panayia) Manastırına ait restorasyonun öncesi ve sonrasındaki durumu ve projelerin analizi üzerine şekillenmiştir. Söz konusu manastırın restorasyon öncesindeki ve sonrasındaki durumu proje analizi değerlendirilmenin zeminini oluşturulacaktır.

Altıncı bölümde konumuz kapsamında Meryem Ana Manastırının restorasyon öncesi ve sonrasındaki durumu hakkında projeler incelenerek restorasyonda yapılacak olan uygulamalar belirlenmiş ve projelerin incelenmesiyle restorasyon öncesindeki durumundan restorasyon sonrasındaki uygunsuz müdahaleler belirlenerek, Mimar Şükrü Henden ile restorasyon projesi hakkında görüşme yapılarak sonuçlandırılacaktır.

Karşılaştırma ve değerlendirme bölümünde öncelikle manastır genel olarak değerlendirilerek, manastıra ait birimler alt başlıklar halinde Şebinkarahisar çevresinde bulunan yapılar örnek verilerek karşılaştırılacak ve bilgiler verilecektir. Yapıya ait süslemeler alt başlıklar halinde gruplandırılarak, değerlendirilecektir. Mimari açıdan değerlendirmeden sonra çalışmamızın asıl konusu manastıra yapılan restorasyon değerlendirilecektir.

Sonuç bölümünde katalog bölümünde, konumuz olan Meryemana (Panayia) Manastırının bölgedeki manastırların mimari açıdan benzerliklerine değinilecektir. Restorasyon öncesi ve sonrasındaki durumu hakkında değerlendirme yapılması ardından restorasyon ile ilgili önerilenlerle bir sonuca varılacaktır ve çalışma kaynakça bölümü ile sonlandırılacaktır.

1.3. Araştırmayla İlgili Ana Kaynaklar

Tez konumuzun kapsamında elde verilen makale, tez, kitaplar, anıtlar kurulunun arşiv belgeleri ve online elde edilen dergi ve makaleler doğrultusunda bilgi ve dokümanların yanı sıra bölgeyi ziyaret eden seyyahların notları incelenmiştir.

Şebinkarahisar ve çevresi ile ilgili bilgi veren kaynak *Şebinkarahisar ve civarı: Coğrafya, Tarih, Kültür, Folklor¹'dur*. Eserde Şebinkarahisar'ın coğrafi özellikleri, tarihi süreçleri, folkloru ve bu bölgede yaşamış insanların kültürleri anlatılırken bunun yanında ilçedeki kale, kalenin tarihçesi ve kalenin içerisindeki yapılarla ilgili bilgi verilmiş, kaleden kaçırılan kitabe ile ilgili de söz edilmiştir.

Şebinkarahisar'ın tarihçesi, coğrafyası ve nüfusu hakkında her yönü ile anlatılırken, kaleden bahsedilmiş ve iç kale içerisinde bulunan kuleden, saray ve kaya içine oyularak yapılmış zindanda da detaylı bir şekilde bilgi veren diğer bir kaynak ise *İlçe Oluşunun 50. Yılında Şebinkarahisar adlı eserdir²*. Aynı şekilde yine Haşim Karpuz, *Şebinkarahisar³* isimdeki eserinde Şebinkarahisar'ın coğrafyası, tarihi, fiziki özellikleriyle ilgili bilgi verilirken, kentte bulunan Türk ve Hristiyan yapılarını anlatmış ve bunlar arasında kaleden bahsederken, kale ile ilgili detaylı bilgiler vermiştir. İlk kez kalenin girişlerindeki ayrıma gidilmiş, kalede bulunan büyük kapıya Selçuklu ve kuzeyine konumlanmış diğer bir kapıyı ise Bizans kapısı olarak tanımını yapmıştır. Kalenin güneybatısındaki yeri ise "Kızlar Kalesi" olarak isimlendirmiştir.

Ahmet Ali Bayhan'ın Hamza Gündoğdu, Sami Bayraktar, Murat Aktemur, İshak Umut Kukaracı, Adem Çelik ile birlikte hazırladığı "*Anadolu Kültür Mirasında Şebinkarahisar⁴*" isimdeki kitapta, öncelikle Şebinkarahisar'ın coğrafya ve tarihçesi hakkında bilgi verilmiş, Türklere ve Hristiyanlara ait yapıların tarihçesi ve mimarisi plan, gravür ve fotoğraflarla birlikte incelenerek, anlatılmıştır.

Buraya gelen seyyahlardan *Evliya Çelebi Seyahatnamesinde* Şebinkarahisar ile ilgili önemli bilgilere değinmiştir. Karahisar'dan; "Anadolu'da iki Karahisar olup, biri Erzurum'a bağlı diğeri Şark-i Karahisar, diğeri de Afyon Karahisar 'dır. Karahisar denmesine sebep, kale taşlarının siyah olmasıdır.

¹ Hasan Tahsin Okutan, *Şebinkarahisar Tarihi*, Yeşil Giresun Matbaası, Giresun, 1949.

² Hasan Özhan-Ali Özdemir, *İlçe Oluşunun 50. Yılında Şebinkarahisar*, Şebinkarahisar Yayınları, Ankara, 1983.

³ Haşim Karpuz, *Şebinkarahisar Tanıtma Eserleri Dizisi No:24*, Kültür Bakanlığı Yayınları: 1072, Ankara, 1989.

⁴ Ahmet Ali Bayhan- Hamza Gündoğdu- Sami Bayraktar- Murat Aktemur- İshak Umut Kukaracı- Adem Çelik, *Anadolu Kültür Mirasında Şebinkarahisar*, Doğan Ofset, 2005, İstanbul, s. 10.

‘ ‘Kale, göğe uzanmış yüksek bir dağın yedi köşe kaledir. İlk bakışta direksiz ve serensiz kalyon gemi gibi görünür. Yedi tarafında duvarların yüksekliği 70 ziradır. 70 burç ve 100 bedendir. Çevresi 3600 adımdır. Dört çevresinde cehennem kuyusu gibi dereler olduğundan hendeği yoktur. Üç kat demir kapıları vardır. Gece- gündüz bekçilerce korunur. Çünkü Karadeniz’e yakın köylerin halkı kazak korkusundan kıymetli mallarını hep kaleye saklamışlardır. Kale içerisinde 70 kadar ev vardır. Susuzluktan halkı perişandır. Eşeklerle aşağıdan nehirden su getirirler. Suyolları var fakat muhasere vakti işler. Kale içerisinde su sarnıcı, buğday anbarlarından 100 yıllık darı ve pirinç çeltiği bulunur. Bu kalede bir Fatih Camii vardır. Diğer hayır kurumları ve camileri aşağıda kasabadadır. Kasabası dokuz mahalle ve 1600 toprak örtülü haneden ibarettir. 3 tekkesi, 2 hamamı, 4 hanı, 7 ilk mektebi, 750 dükkânı vardır’’ şeklinde bahsederken, burç ve bedenlerin yanında günümüze gelememiş olan Fatih Camisi ile ilgili bilgilere yer vermiş olması da önemlidir⁵’.

XIX. yüzyıl ortasında kenti ziyarete gelen seyyahlardan A.D. Mordtmann⁶ Şebinkarahisar’ın etnolojik yapısıyla ilgili bilgiler vermektedir. Taylor⁷ ise makalesinde, kentteki Roma ve Bizans döneminde yapılan Hristiyan yapıları ve kalesi hakkında bilgilere yer verirken kiliseyi de anlatmıştır.

Vital Cuinet⁸ eserinde kenti gezdiği zamandaki durumundan, nüfusundan bahsetmiştir. XX. yüzyılın başlarında kenti ziyaret eden Franz ve Eugene Cumont çiftinin⁹ 1906 yılında iki cilt olarak yayımlanan eserinde genel olarak Karahisar’ın fiziki ve etnolojik yapısından söz etse de, kale ve kalenin tarihinden de kısaca bahsedilmiştir. Taylor’dan sonra ikinci kere Bizans dönemine ait kiliseden bahsetmiştir.

⁵ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, (Çev.: Zuhuri Danişman), Danişman Yayınları, İstanbul, 1970.

⁶ Andreas David Mordtmann, *Anatolien: Skizzen Und Reisebriefe Aus Kleinasien (1850-1859)*, Hannover: Orientbuchhandlung, 1925.

⁷ J.G. Taylor, ‘‘Journal of a Tour in Armenia, Kurdistan, and Upper Mesopotamia, with Notes of Researches in the Deyrsim Dagh 1864, *The Journal of the Royal Geographical Society of London*, C. 38, 1868.

⁸ Vital Cuinet, *La Turquie d’Asie: géographie administrative, statistique descriptive et raisonnée de chaque province de l’Asie Mineure*, Ernest Leroux, Paris, Tome Premier, 1890.

⁹ Franz Cumont-Eugène Cumont, *Voyage D’exploration Archéologique Dans le Pont Etila Petite Arménie, Studia Pontica II*, Bruxelles 1906.

*Karadeniz'in Ortaçağ Dönemi Eserleri ve Topoğrafyası*¹⁰ adlı iki ciltlik eserde Karadeniz il ve ilçelerinin coğrafyası, tarihçesi ve bölgedeki tarihi eserler ile ilgili verilen bilgilerin yanı sıra fotoğraf ve çizimlerle önemli bir kaynaktır. Şebinkarahisar'ın tarihçesi, bölgeye ait eserler anlatılırken, Meryemana Manastırından da bahsedilmiştir. Ayrıca Şebinkarahisar çevresindeki manastırlar içinde bu kitap kaynak olarak kullanılmıştır.

Manastır gelişimiyle ilgili bilgilerden Popovic¹¹, Talbot¹², Doğan¹³ a ait kaynaklardan yararlanılmıştır. Yine manastır mimarisinin gelişimi ve kurallarıyla ilgili bilgiler Barbara Watterson¹⁴, Alexander M. Kazhdan- Alice Mary Talbot¹⁵, Emily White¹⁶ a ait kaynaklarda da söz edilmiştir.

Rölöve, rölöve raporu, rölöve analiz raporu hakkındaki bilgilere ise Rölöve¹⁷ isimindeki kaynaktan detaylı olarak bahsedilmiştir.

Şebinkarahisar Meryemana Manastırı restorasyon öncesi ve sonrasındaki durumun değerlendirilmesi için Gazanfer İltar'a¹⁸ ait elde edilen raporlarda detaylı olarak restorasyon öncesindeki durum ele alınmıştır.

Ulaşılabilen birçok kaynaktan Şebinkarahisar coğrafyası, tarihçesi ve kısaca bahsedilen Meryemana Manastırıyla ilgili bilgilere yer verilmiş, çalışma içerisinde bunlara da değinilmiştir.

¹⁰ Antony Bryer- David Winfield, *Karadeniz'in Ortaçağ Dönemi Eserleri ve Topoğrafyası*, (Çev.: İsmail Köse), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2020.

¹¹ Svetlana Popovic, *The Architectural Iconography of the Late Byzantine Monastery*, Canadian Institute of Balkan Studies, 1997.

¹² Alice- Mary Talbot, 'Bizans Manastır Sistemine Giriş', *Cogito*, S. 17, 1999.

¹³ Sema Doğan, 'Ortaçağ Manastır Sistemi: Doğu ve Batı Manastırları', *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Dergisi*, C. 20, S. 2, 2003.

¹⁴ Barbara Watterson, *Coptic Egypt*, Scottish Academic Press, Edinburgh, 1988.

¹⁵ Alexander M. Kazhdan- Alice Mary Talbot, "Lavra", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. 2, New York, Oxford, 199.

¹⁶ Emily White, *The Monasteries of The Wadi'n Natrun. The Architecture and Archaeology*, Vol. 3, New York, 1933, s. 5.

¹⁷ M.Bülent Uluengin, *Rölöve*, Yapı Yayınları, İstanbul, 2002.

¹⁸ Gazanfer İltar, *Meryem Ana Manastırı Restorasyon Projesi Sanat Tarihi Araştırma Raporu*, Giresun, 2006.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Şebinkarahisar İlçesinin Coğrafi Özellikleri

Şebinkarahisar ilçesi Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz bölümünde, Giresun ilinin iç kesiminde ve Giresun dağlarının güney tarafında, Kelkit Çayı vadisinde engebeli bir arazi üzerinde bulunmaktadır¹⁹. Giresun iline ait olan arazilerin % 19,9' luk kısmı Şebinkarahisar ilçesinin içerisinde yer almaktadır²⁰. Giresun'a 108 km'lik bir mesafede olan ilçe kuzey paralelinde 40° 17, 35° 26 ise doğu meridyeninde yer almaktadır²¹. 1349 km² lik bir yüz ölçümüne sahip olan ilçenin denizden yüksekliği ise 1360m' dir²².

Şebinkarahisar ilçesinin, kuzeyinde Dereli, kuzeydoğusunda Yağlıdere, doğusunda Alucra, güneydoğu tarafında Çamoluk ilçeleri güneyinde, Sivas ilinin sınırları içerisinde yer alan ilçelerden Gökova ve Akıncılar ilçesi, güneybatısında ise Sivas'ın Koyulhisar ve Ordu'nun sınırları içerisinde bulunan Mesudiye ilçesi yer almaktadır²³.

Şebinkarahisar, genel olarak magmatik kayalardan oluşan bir zemin üzerinde kuruludur ve Kuzey Anadolu Fay Hattının oluşturmuş olduğu Marmara çanağından başlayarak Kars'a kadar uzanan deprem kuşağında yer alır²⁴.

Dağlık ve engebeli bir alandan oluşan Şebinkarahisar ilçesinde dağlar, vadiler ve yaylalar geniş bir alana yayılmıştır. 50- 60 m uzaklıkta paralel uzanan dağlar iç kesimi

¹⁹Haşim Karpuz, *Şebinkarahisar Tanıtma Eserleri Dizisi No:24*, Kültür Bakanlığı Yayınları: 1072,Ankara, 1989, s. 3.

²⁰ İbrahim Sezer, ' ' Kültür Turizmi Olanaklarının Değerlendirilmesi: Şebinkarahisar İlçesi Örneği', *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 59, Aralık 2017, s. 40.

²¹Gülhan Yılmaz, *Şehir Coğrafyası Açısından Şebinkarahisar*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006, s.3.

²²Ahmet Ali Bayhan, ' 'Günümüze Ulaşan Tarihi Eserleriyle Şebinkarahisar'ın Kültürel Kimliği', *Geçmişten Günümüze Giresun'da Dini Hayat ve Kültürel Hayat Sempozyumu*, C. 1, Giresun 2013, s. 341.

²³Sezer,2017,40.

²⁴ Karpuz, 1989,3.

kıyı kesiminden ayırmıştır. Dağlar yükseldikçe 3096 m'ye kadar çıkarken²⁵, iç kesimde alçalan dağlar 2075 m' den 2000 m' ye kadar inmektedir²⁶.

İlçe kuzeyden 3107 m yüksekliğe sahip bir arazide olan Karagöl Dağı olarak da bilinen Canik Dağları ve Giresun dağlarıyla güneybatıda Sarıçiçek Dağları ve güney kesimde Kelkit vadisinin güney yamacı ile güneybatıda ise Eyme Dağıyla çevrilidir²⁷. İlçenin yerleşim merkezini çevrelemiş olan Kelkit Havzası, tarım bakımından zengin ve elverişli topraklara sahip olmasıyla birlikte ilçenin ekonomisi tarıma ve etrafında çıkarılan madene dayalıdır²⁸. Özellikle Şebinkarahisar, şap madeni açısından zengindir²⁹. Şap madeni ilçede Ortaçağdan bu yana çıkarılan ve işletilen bir maden olarak bilinmektedir³⁰.

Şebinkarahisar iklim olarak, sert karasal iklim özelliği gösteren bir bölgede yer almaktadır³¹. Sert karasal iklim özelliği gösteren ilçede kış ayları çok fazla soğuk olmamakla birlikte ilkbahar ve sonbahar aylarında genellikle yağmur yağmaktadır³².

2.2. Şebinkarahisar İlçesinin Tarihçesi

Giresun ilinin ilçelerinden biri olan Şebinkarahisar'ın ve yakın çevresinin tarih öncesi ve tarih çağları yeterli araştırılmadığından ne zaman kimler tarafından kurulduğuna dair kesin bir bilgiye yer verilmemiştir. Ancak bölgeye yakın köylerdeki yüzey buluntuları, bölgenin yerleşim tarihini Eski Tunç Dönemine kadar götürmektedir³³.

Şebinkarahisar Hititlerin, Frigyalıların, Kimmerlerin, Medlerin ve Perslerin döneminde bugünkü Güneygören (İsola) köyünde yer aldığı tahmin edilmektedir³⁴.

²⁵Ünsal Çalık, *Gelenek ve Görenek Kültür Varlıklarıyla Tarih İçinde Şebinkarahisar 2*, Emin yayınları, Bursa, 2017, s. 28.

²⁶ Fatma Acun, "Osmanlı İdari Öncelikleri: Karahisar-ı Şarki Sancağı'nda Gelir Artırımı Örneği", *Uluslararası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi (7- 9 Nisan 1999)*, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2000, s. 679.

²⁷ Bayhan, 2013, 341.

²⁸ Bayhan, 2013, 341.-Karpuz, 1989, 3.

²⁹ Acun,2000, 679.

³⁰ Karpuz, 2000, 4.

³¹ Acun, 2000,679.

³² Karpuz, 1989, 3.

³³ Hasan Özhan-Ali Özdemir, *İlçe Oluşunun 50. Yılında Şebinkarahisar*, Şebinkarahisar Yayınları, Ankara, 1983, s. 13.

³⁴ Özhan- Özdemir, 1983, 14.

Kaynakların yetersiz olmasından dolayı tarihi hakkında yeterli bilgiye ulaşılamamış³⁵ olmasına rağmen Şebinkarahisar ilçesinin birçok farklı kültür ve uygarlıklara ev sahipliği yaptığı bilinmektedir³⁶. Şebinkarahisar tarihi kayıtlara Hititlerle birlikte geçmiştir ve Hitit uygarlığına ait metinlerde ‘‘Azzi- Hayaşa’’ ülkesi olarak isimlendirdikleri bu bölgede Kaşgaların yaşadığı belirtilmiştir³⁷. Hitit uygarlığı II. Murşil’in döneminde Kaşgallılarla MÖ 1341 yılında yapılan savaşlar neticesinde başarılı olmuşlar ve sınırlarını Erzurum’a kadar genişleterek, Şebinkarahisar’ı da uygarlığın sınırları içerisine katmışlardır³⁸. Hitit Uygarlığı Anadolu’da ilk merkezini kurmuş olsa da MÖ 1200 yılında Frigya Devletinin uygarlığı ortadan kaldırmasıyla Anadolu’da Frigya devleti kurulmuştur. Frigya Devletinin hâkimiyeti MÖ VII. yy’ a kadar sürmüştür ve Hitit uygarlığından oldukça etkilenmişlerdir³⁹.

Diğer bir Anadolu uygarlığı olan Urartuların bölgeye siyasi olarak hâkim olduklarına dair bilgi olmamakla birlikte bölgenin Urartu kültüründen etkilendiği açıkça görülmektedir⁴⁰. Urartu kalelerinin özellikleri değerlendirildiğinde kalenin surlarının yer aldığı sarp kayalığın konumu ve kalenin içerisinde yer alan su tüneli özellik itibariyle Urartu kalelerinin genel özelliklerini göstermektedir⁴¹.

MÖ IX. yy’ dan beri tarih sahnesinde yer alan İran’ın batı tarafında yaşayan Medler, Asur Devletini MÖ 612 yılında yıkıp, günümüzde Doğu ve Güneydoğu Anadolu’ ya hâkim olmuşlardır⁴². Med Krallığının egemenliği fazla sürmemiş, gitgide güçlenen Persler MÖ 550 yılında Medlere saldırmışlardır⁴³. Yıkılan Med krallığına ait topraklar olan Anadolu’nun Güney, Güneydoğusu ve Kuzeydoğu Anadolu ile birlikte Kelkit vadisi, Şebinkarahisar ve çevresi Perslerin eline geçmiştir⁴⁴. Anadolu Bölgesi MÖ 334-

³⁵ Ertuğrul Danık, ‘‘ Şebinkarahisar Kalesi’’, *Sanat Tarihi Dergisi*, C. 13, S. 2, 2004, s. 52.

³⁶ Sezer, 2017, 41.

³⁷ Karpuz, 1989, 4.

³⁸ Hasan Tahsin Okutan, *Şebinkarahisar Tarihi*, Yeşil Giresun Matbaası, Giresun, 1949, s. 42.

³⁹ Özhan- Özdemir, 1983, 14.

⁴⁰ Karpuz, 1989, 4.

⁴¹ Ahmet Ali Bayhan- Hamza Gündoğdu- Sami Bayraktar- Murat Aktemur- İshak Umut Kucaracı- Adem Çelik, *Anadolu Kültür Mirasında Şebinkarahisar*, Doğan Ofset, 2005, İstanbul, s. 10.

⁴² Okutan, 1949, 48.

⁴³ Özhan-Özdemir, 1983,14.

⁴⁴ Salih Kaymakçı, *Eskiçağda Kelkit Vadisi (Lykos)*, (Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2013, s. 72.

331 yıllarında Makedonya Kralı olan İskender, Pers İmparatorluğunu ortadan kaldırana kadar İran yönetimi, kültürü ve uygarlığının etkisi altında kalmıştır⁴⁵. Makedonya Kralı İskender'in ölümünden sonra Başkenti Antakya olan Selefkosların egemenliği altına girmiştir. Selefkosların kuzeye kadar otoritelerini götürememiş olmaları yer yer mahalli devletlerin meydana gelmesine yol açmış, Trabzon'da Pontuslar ve İran'da Part Krallığı gibi devletler ortaya çıkmışlardır⁴⁶.

MÖ 298-60 yıllarında İran kökenli Mithridates ailesi tarafından Amasya merkezli olarak kurulan Pontus Devleti, Trabzon bölgesinde Selefkoslarla yaptığı savaşı kazanmış, Gümüşhane çevresi ile birlikte Şebinkarahisar ve çevresi de Pontus Devleti sınırına katılmıştır⁴⁷. MÖ 71 yılından başlayarak bölge Roma hâkimiyetine girmeye başlamıştır⁴⁸. Pontus Devletinin hâkimiyeti MÖ 63 yılına kadar devam etmiş⁴⁹, Roma kumandanlarından olan Pompeius Şebinkarahisar'ın sınırları içerisinde yer alan Bayramköy yakınlarında yapılan savaşta Pontus Devleti kralı Mithridates Eupator'u yenerek Pontus Devletinin egemenliğini sona erdirmiştir⁵⁰. MÖ 65 yılında bölgenin hâkimiyetini kesin olarak eline geçiren Pompeius, yıkılmış olan Şebinkarahisar kalesini onartıp bölgeyi önemli hale getirmiş ve burayı askeri garnizon olarak kullanmıştır⁵¹.

MS 226 yılında bölgeye hâkim olan İran merkezli Part Devleti Sasaniler tarafından yıkılmış, bölge Sasani kontrolüne girmiştir. MS 591 yılında Sasanilerle Bizans arasında yapılan antlaşma ile bölge Bizans hâkimiyetine bırakılmış, İmparator Justianus kenti imar ettirerek, kaleyi onarmıştır⁵². Bölge Bizans döneminde 13 merkezden biri olmuş, Trabzon, Rize, Giresun, Megrel bölgeleriyle birlikte piskoposluklar Niksar'a bağlanmıştır⁵³. Şehir bu dönemde thema⁵⁴ merkezi olmuş, anlamı Karahisar olan

⁴⁵ Okutan, 1949, 48.

⁴⁶ Karpuz, 1989,4.

⁴⁷ Erdoğan Altınkaynak (Ed.), *Giresun Kent Kültürü*, Giresun Valiliği Yayınları, Ankara, 2008, s. 47.

⁴⁸ Mehmet Fatsa, *XV. ve XVI. Yüzyılda Giresun Kırsalı İdari ve Sosyal Tarihi*, Giresun Belediyesi Yayınları, Giresun, 2005, s. 57.

⁴⁹ Özhan- Özdemir, 1983, 15.

⁵⁰ Danık, 2004, s. 52.

⁵¹ Karpuz, 1989, 4.

⁵² Özhan- Özdemir, 1983, 16.

⁵³ Mehmet Coğ, "Trabzon Bölgesinde Hıristiyanlığın Yayılması ve Gelişmesi", *I. Uluslararası Geçmişten Günümüze Trabzon'da Dini Hayat Sempozyumu*, C.II, İstanbul, 2016, s.1176.

⁵⁴ Thema, Müslüman Arapların saldırılarının olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak için, Bizans devleti döneminde idarî, askerî ve iktisadî bölgelere kurulan askeri ve sivil gücü birleştiren bölgesel

Mavrokastron bölgesi ve çevresinde Hristiyanlıktan farklı bir din olarak kabul gören ve başka dinlerden etkilenmiş olan Paulician mezhebi yayılarak bölge bu mezhebin önemli bir merkezi haline getirilmiştir⁵⁵.

MS 645 yılında Müslüman Arapların yaptığı akınlara kadar Bizans İmparatorluğunun egemenliği bölgede devam etmiş⁵⁶ ve bir süreliğine 778 yılında Karahisar, Emevi Komutanlarından olan Yezid Bin Usayd El- Sulâmi'nin eline geçmiştir⁵⁷. 642 yıllarından itibaren Anadolu'nun Güney ve Güneydoğu illeri Müslüman Arapların yönetimine girmiş ve 842 yılına kadar Erzurum, Malatya, Fırat ve Toroslar'dan geçen hat Araplarla Bizanslılar arasında sınır (avasım) olarak kalmıştır. 899-979 yılları arasında ise Araplara ait olan Anadolu toprakları (Erzurum, Malatya ve Fırat) Handanoğlu Beyliği'nin hâkimiyeti altına girmiştir. Selçuklu Devletinin (1040) hâkimiyetine kadar olan süre boyunca ise Anadolu, Bizanslılar ve Araplar arasında bölünmüş şekildedir⁵⁸. Karahisar ve etrafındaki köylerin 939-940 yıllarında ise Abbasi döneminde Müslümanlar tarafından ele geçirildiği bilinmektedir⁵⁹. Ermeni diliyle Koloneia'nın okunuş şekli olan Kögoniya veya Kögonya'yı bu şekliyle dönem kaynakları ve Selçuklular kullanmıştır. IX. ve X. yy 'da ilçe Koloneia ismiyle bilinirken, XI. yy 'da Koloneia yerine Mavrokastron ismi verilmiştir⁶⁰.

1048 yılında İbrahim Yınal önderliğinde olan Selçuklu Ordusu Rum, Ermeni, Gürcülerden oluşan Bizans Ordusunu Pasinler Savaşında yenerek Anadolu'nun kapılarını Türklere açmıştır⁶¹. Bölgedeki Ermeni varlığı doğudan gelen göçmenlerle birlikte artış göstermiştir. Bizanslıların Pasinler savaşında mağlup olmasıyla birlikte Türklerin yaptığı bu akınlardan tedirgin olan Romanos Diogenes önderliğindeki

merkezlerdir. Bu merkezlerin yöneticilerine Strategos (general) denmektedir. Olağanüstü idarî ve askerî yetkilere sahip Strategoslar yönetiminde olan bu topraklarda, yöneticiliklerinin yanında hem çiftçi hem asker yetiştirerek toprağın işlenmesini sağlamaktaydı. Bknz. Alexander P. Kazhdan, "Theme", *The Oxford Dictionary Of Byzantium*, A.alexander P. Kazhdan (Ed), Oxford University Press, Vol. 3, 1991, s.2034-2035. "Strategos", *The Oxford Dictionary Of Byzantium*, A.alexander P. Kazhdan (Ed), Oxford University Press, Vol. 3, 1991, s. 1964.

⁵⁵ Karpuz, 1989, 5.

⁵⁶ Özhan- Özdemir, 1983, 16.

⁵⁷ Ali Sinan Bilgili, *XVI. Asırda Karahisar-ı Şarkî Kazâsı*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1989, s. 18.

⁵⁸ Özhan- Özdemir, 1983, 16.

⁵⁹ Karpuz, 1989, 5.

⁶⁰ Acun, 2010, 393.

⁶¹ Özhan,-Özdemir, 1983, 16.

Bizans Ordusu ile Alparslan arasında gerçekleşen Malazgirt Savaşı'nda Bizans İmparatoru yenilmiş ve Anadolu'da Selçuklu Devleti'nin fetih hareketleri hız kazanmıştır⁶². 1071 yılında Malazgirt Zaferi'nin hemen sonrasında yapılan Türk akınları Anadolu'da hızlı bir şekilde ilerlerken Giresun'un Selçuklu egemenliği altına girip girmediğiyle ilgili herhangi bir bilgiye rastlanılmamış⁶³, ancak yapılan bu akınlarla birlikte ele geçirilen yerleşim yerleri arasında Trabzon şehri ve civarının Selçuklu egemenliği altına girdiği bilinmektedir⁶⁴. 1071 yılından sonra Alparslan'ın komutanlarından olan Melik Ahmet Danişment Bey başkent Sivas olmak üzere Kelkit vadisini de sınırları içerisine alan Danişment Beyliğini kurmuş⁶⁵, böylece Şebinkarahisar bölgesi de 1177 yılına kadar beyliğin sınırları içerisinde kalmıştır⁶⁶. Danişment Beyliğinin Selçuklu Devletiyle sorun yaşamamasından faydalanan Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos Trabzon'dan başlayarak Kelkit vadisini Bizans topraklarına katmış ve böylece Şebinkarahisar yeniden Bizans hâkimiyeti altına girmiştir⁶⁷. Daha sonra bölge halkının Fahrettin Behram Şah'tan yardım istemesi üzerine Behram Şah bölgede bulunan Bizans kuvvetleri ile yaptığı savaşı kazanmış ve bölgeyi Bizans hâkimiyetinden kurtarmıştır⁶⁸. Mavrokastron XII. yy da hem ilçenin hem kalenin ismi olmuştur.

IV. Haçlı Seferinde 1204 yılında Latinlerin İstanbul'un işgaliyle Komnenos hanedanından olan I. Andronikos'un torunları Aleksius ve David Komnen burada halaları Gürcü Tamara'nın yardımıyla Trabzon'da Rum İmparatorluğunu kurmuşlardır⁶⁹. Bu süre zarfında İmparatorluğun önemli ikinci şehri Giresun olmuş ve iki asır boyunca Trabzon Rum İmparatorluğu'nun yönetiminde kalmıştır⁷⁰. İmparatorluğun sınırlarında yer alan Şebinkarahisar kalesine tehdit ve Türk akınları

⁶² Özhan- Özdemir, 1983, 16.

⁶³ Feridun Emecen, "Tarihi Bir Liman Kenti Giresun", Ünsal Bekdemir (Ed.)- Mehmet Fatsa (Ed.), *Geçmişten Günümüze Giresun*, Giresun İl Özel İdaresi Kültür Serisi 4, İstanbul, 2015, s. 15.

⁶⁴ Feridun Emecen, "Giresun", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 79.

⁶⁵ Özhan- Özdemir, 1983, 16.

⁶⁶ Okutan, 1949, 65-73.

⁶⁷ Özhan,-Özdemir, 1983, 16.

⁶⁸ Karpuz, 1989, 5.

⁶⁹ Mehmet Fatsa, *Giresun'da Kırsalın Sosyal Tarihi*, Melisa Matbaası, Giresun, 2002, s. 19-20.

⁷⁰ Altınkaynak, 2008, 50.

devam etmiştir. Anadolu Selçukluları Samsun ve Sinop civarına egemen olduktan sonra Trabzon Rum İmparatorluğu'nun batısına doğru ilerlemiş ve batıya egemen olmaya çalışmışlardır⁷¹. 1228 yılında Karahisar şehri Anadolu Selçuklu Devletine bağlanmıştır⁷². Şebinkarahisar, Anadolu Selçuklu Devleti' nin yıkılmasıyla birlikte sırasıyla İlhanlılar, Eretna Beyliği, Kadı Burhanettin Beyliği, Karakoyunlu ve Akkoyunlu Beyliğinin eline geçmiştir⁷³.

1243 yılında İlhanlılar ve Anadolu Selçukluların arasında yapılan Köseadağ savaşında yenilen Anadolu Selçuklu Devleti'nin egemenliği altındaki topraklar İlhanlıların eline geçmiştir⁷⁴. Savaştan sonra ortaya çıkan kargaşadan yararlanan Trabzon Rum İmparatoru I. Manuel Komnenos kaleyi ele geçirmiş olsa dahi Anadolu yönetiminin önemli bir bölümünü elinde tutan İlhanlılar kısa bir zaman sonra Şebinkarahisar'ın yönetimini de ele geçirmiştir⁷⁵. 1308 yılında Anadolu Selçuklu Devleti I. Mesut'un ölümüyle devlet yıkılmış ve yeni Türk Beylikleri ortaya çıkmıştır⁷⁶. Şebinkarahisar 1336 yılında İlhanlı devletinin egemenliğinin sona ermesiyle birlikte⁷⁷ 1338 yılında Türkmen beyliği olan Eretna Beyliğinin egemenliği altına girmiştir⁷⁸. Başkent Sivas olmak üzere Kelkit vadisini yöneten Eretna Beyliğinin⁷⁹ vezirlerinden olan Kadı Burhaneddin Eretna Beyliğini ele geçirerek kendi beyliğini ilan etmesi üzerine bölge Kadı Burhaneddin Beyliğinin hâkimiyetine girmiştir⁸⁰. Akkoyunlu hükümdarı Kara Yölük Osman'la yaptığı savaşta Kadı Burhaneddin esir düşmüş⁸¹ ve Akkoyunlu hükümdarı Kara Yölük Osman Kadı Burhaneddin'i öldürerek beyliğe son vermiştir⁸².

⁷¹ Emecen,1996, 79.

⁷² Karpuz, 1989,5.

⁷³ Bayhan-Gündoğdu vd ., ,2005,11.

⁷⁴ Özhan,-Özdemir, 1983, 17.

⁷⁵ Danık, 2004, 53.

⁷⁶ Özhan- Özdemir, 1983, 17.

⁷⁷ Danık, 2004, 54.

⁷⁸ Acun, 2010, 393.

⁷⁹ Özhan- Özdemir, 1983,17.

⁸⁰ Danık, 2004, 54.

⁸¹ Abdülkerim Özaydın, ‘Kadı Burhâneddin ‘, TDV İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, (C. 24, s. 74).

⁸² Özhan-, Özdemir, 1983, 17.

İlçeye XIV. yy' da Türkler Mavrokastron isminin Türkçe karşılığı olan Karahisar ismini vermiştir⁸³. Kale taşlarının kara olmasından dolayı Karahisar denmiştir⁸⁴.

1473 yılında Akkoyunlu Devletinin hükümdarı olan Uzun Hasan ve Osmanlı Devleti hükümdarı olan Fatih Sultan Mehmet arasında yapılan Otlukbeli Savaşı sonucunda Şebinkarahisar ve çevresi Osmanlı Devletinin yönetimine girmiştir⁸⁵. Savaştan hemen sonra bölgeye gelen Fatih Sultan Mehmet Karahisar' da cami yaptırmış⁸⁶, sonrasında ise Şebinkarahisar Osmanlı Döneminde Karahisar-ı Şarkî ismiyle sancak merkezi haline getirilmiştir⁸⁷. Daha sonra 1514'te Yavuz Sultan Selim ve Şah İsmail arasında yapılan Çaldıran savaşı sonrasında Trabzon, Samsun (Canik) ile Şebinkarahisar sancakları birleştirilmiş ve Erzincan iline bağlanmışlardır⁸⁸. Erzincan'a bağlanan Karahisar 'da 1516-1517 yılları arasında Yavuz Sultan Selim'in yeğeni Murat Şebinkarahisar'a gelerek gizli bir şekilde tertiplediği isyanı, Yavuz Sultan Selim'in Şebinkarahisar'a gönderdiği kuvvetler bastırmıştır⁸⁹. Bu olayla birlikte 1538 yılında yeniden Amasya'ya, 1553 yılında Erzurum'a bağlanmış olan bölge; 1558 yılında ise sancak haline getirilmiş ve Kanuni'nin torunu olan Şehzade Osman'a verilmiştir⁹⁰. Bu dönemde şap⁹¹ madeninden dolayı diğer Karahisarlardan ayırmak için Şapkarahisar veya Şarkîkarahisar (Karahisar-ı şarkî) ismi verilmiştir. Rumlar XVII. yy' da kendi aralarında ilçenin ismine Koloneia demişlerdir.

XVI. yüzyılda Karahisar-ı Şarkî sancağına günümüzde Giresun ilinin ilçelerinden, Alucra, Çamoluk (Mideval), Gümüşhane ilinin ilçelerinden olan Şiran; Sivas ilinin

⁸³ Fatma Acun, "Şebinkarahisar", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, (C.38, s. 393).

⁸⁴ Mehmet Dikmen (Ed.), *Evliya Çelebi Seyahatnamesinden Seçmeler*, Karanfil Yayınları, İstanbul, 2016, s. 71.

⁸⁵ Bilgin Teker Bekçi, *Şebinkarahisar'ın Toplumsal Yapısı*, (Yüksek Lisans Tezi), Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun, 2018, s.22.

⁸⁶ Acun, 2010, 393.

⁸⁷ Karpuz, 1989, 5.

⁸⁸ Özhan- Özdemir, 1983, 18.

⁸⁹ Danık, 2004, 56.

⁹⁰ Özhan- Özdemir, 1983, 18.

⁹¹ Şap olarak isimlendirilen maden potasyum, alüminyum ve sülfat içermektedir. Doğal kokusuz bir tuz çeşiti olarak bilinmektedir. Genellikle şap madeni ilaç yapımında, Altın ve Gümüş parlatmada, boya ve dericilikte kullanılmaktadır. Bknz. Oktay Karaman, XIX. ve XX. Yüzyılda Giresun İle Çevresindeki Madenler ve Maden İşletmeciliği, *Akü Sosyal Bilimler Dergisi*, C.5, S.1, 2003, s. 63-74. Acun, "Şebinkarahisar", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, (C.38, s. 393).

ilçelerinden olan Koyulhisar, Ortakent (Sisorta), Suşehri, Akıncılar (Ezbider), Gökçekent (Naiblü) ve Gülova (Agvanis) ilçeleri dâhil edilmiştir⁹².

Karahisar sancağını pek çok araştırmacı ve seyyah ziyaret ederek şehir hakkında detaylı bilgiler vermişlerdir. 1647 yılında ise sancağı ziyarete gelen Evliya Çelebi Seyahatnamesinde kale ve şehirden ayrıntılı bir şekilde bahsetmiştir⁹³. Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Karahisar ile ilgili olarak;

‘‘Anadolu’da iki Karahisar olup, biri Erzurum’a bağlı diğeri Şark-i Karahisar, diğeri de Afyon Karahisar ’dır. Karahisar denmesine sebep, kale taşlarının siyah olmasıdır. Kale, göğe uzanmış yüksek bir dağın yedi köşe kaledir. İlk bakışta direksiz ve serensiz kalyon gemi gibi görünür. Yedi tarafında duvarların yüksekliği 70 ziradır. 70 burç ve 100 bedendir. Çevresi 3600 adımdır. Dört çevresinde cehennem kuyusu gibi dereler olduğundan hendeği yoktur. Üç kat demir kapıları vardır. Gece- gündüz bekçilerce korunur. Çünkü Karadeniz’e yakın köylerin halkı kazak korkusundan kıymetli mallarını hep kaleye saklamışlardır. Kale içerisinde 70 kadar ev vardır. Susuzluktan halkı perişandır. Eşeklerle aşağıdan nehirden su getirirler. Suyolları var fakat muhasere vakti işler. Kale içerisinde su sarnıcı, buğday anbarlarından100 yıllık darı ve pirinç çeltiği bulunur. Bu kalede bir Fatih Camii vardır. Diğer hayır kurumları ve camileri aşağıda kasabadadır. Kasabası dokuz mahalle ve 1600 toprak örtülü haneden ibarettir. 3 tekkesi, 2 hamamı, 4 hanı, 7 ilk mektebi, 750 dükkânı vardır’’ şeklinde bahsetmiştir⁹⁴.

XIX. yüzyıl ortasında bölgeye gelen diğer bir araştırmacı A.D Mordtmann’ın gezi notlarında Karahisar hakkında; ‘‘ Bahçeler içerisinde 200 evden meydana gelmiştir. Bu evlerin 500’ü Ermeniler’ e, 100’ü Rumlar’a ve 1400’ü Müslümanlara aittir. Hisarı’nın manzarası Diyarbekir’den daha güzeldir’’ notlarına yer vermiştir⁹⁵. Taylor ise eserinde

⁹² Fatma Acun, ‘‘ 15. ve 16. Yüzyıllarda Şebinkarahisar ve Civarında Yerleşim Modelleri’’ , *Giresun Tarihi Sempozyumu (24- 25 Mayıs 1996)*, İstanbul 1997, s. 137.

⁹³ Karpuz, 1989, 6.

⁹⁴ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, (Çev.: Zuhuri Danışman), Danışman Yayınları, İstanbul,1970, s. 82.

⁹⁵ Andreas David Mordtmann, *Anatolien: Skizzen Und Reisebriefe Aus Kleinasien (1850-1859)*, Hannover: Orientbuchhandlung, 1925, s. 443.

Karahisar kalesinden ve Hristiyan yapılarından söz etmiştir⁹⁶. Vital Cunet'in ise ‘‘ La Turquie d'Asie: géographie administrative, statistique descriptive et raisonnée de chaque province de l'Asie Mineure’’ adlı eserinde Karahisar ile ilgili; ‘‘ Evlerin sıralı bir şekilde inşa edilmiştir. Büyük ölçüde bölgenin tahrip edildiği ve aynı anda da evlerin yangından zarar gördüğünden bahsetmiş, ayrıca Karahisar'daki Ermeni nüfusunun 2.700 olduğu, Rumların 1600, 7400 ise Müslüman olduğu toplamda 11.700 nüfusunun olduğundan bahsetmiştir⁹⁷.

XX. yüzyılın başlarında Karahisar'a gelen F. Cumont-E. Cumont ise ağırlıklı olarak şehrin fiziki yapısı, ekonomisi ve tarihi eserlerinden bahsetmişlerdir⁹⁸.

1805 yılında Erzurum'dan alınan Şebinkarahisar Trabzon'a bağlanmış, daha sonraki yıllarda bir düzenlemeyle 1865 yılında Amasya, Tokat illeriyle birlikte Sivas iline bağlanmıştır⁹⁹. Sivas valisi Halil Rıfat Paşa ile Şebinkarahisar'ın sancak yöneticisi olan Reşit Paşa 1880-90 yıllarında yaptıkları çalışmalar neticesinde Sivas, Erzincan, Tokat, Ordu, Giresun yollarını yaptırmışlardır¹⁰⁰. Şebinkarahisar'ın nüfusunun XIX. yy' ın sonunda artış gösterdiği ve şehrin imar edildiği görülmektedir¹⁰¹. Bugünkü ismi Şebinkarahisar olan ilçe bu ismi XIX. yy' da almıştır¹⁰².

Karahisar, I. Dünya Savaşı yıllarında yerel eşkıyalık girişimlerine maruz kalmıştır¹⁰³. Bu eşkıyalık girişimleri yanında şehirde Ermeni ve Rum isyanları da yaşanmıştır¹⁰⁴. 1915 yılında Ermeni ayaklanması olmuş¹⁰⁵ ve ayaklanma sonucunda isyancılar ilçeyi yakıp yıkarak harabeye çevirmişler, ilçenin kalesi de Ermeniler tarafından tahrip

⁹⁶ J.G. Taylor, ‘‘Journal of a Tour in Armenia, Kurdistan, and Upper Mesopotamia, with Notes of Researches in the Deyrsim Dagh 1864, *The Journal of the Royal Geographical Society of London*, C. 38, 1868, s. 281-302.

⁹⁷ Vital Cunet, *La Turquie d'Asie: géographie administrative, statistique descriptive et raisonnée de chaque province de l'Asie Mineure*, Ernest Leroux, Paris, Tome Premier, 1890, s. 775-780.

⁹⁸ Franz Cumont-Eugène Cumont, *Voyage D'exploration Archéologique Dans le Pont Etila Petite Arménie, Studia Pontica II*, Bruxelles 1906, s.82.

⁹⁹ Özhan-Özdemir, 1983, 20.

¹⁰⁰ Karpuz, 1989, 6.

¹⁰¹ Acun, 2010, 394.

¹⁰² Acun, 2010, 393.

¹⁰³ Bayhan-Gündoğdu vd ., 2005, 13.

¹⁰⁴ Karpuz, 1989, 7

¹⁰⁵ Muammer Demirel- Mehmet Takkaç, ‘‘ Ermeni Tehcir Anıları Üzerine’’, Atatürk Üniversitesi *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C.14, S.33, 2007, s. 265.

edilmiştir¹⁰⁶. 1915’ te Rusların Harşit çayına ilerlemesiyle birlikte şehir halkı kıtlık yaşamaya başlamış ve halk bölgeden göç etmek zorunda kalmıştır¹⁰⁷. 1923 yılında çıkarılan bir kanunla Karahisar-ı Şârki sancağı il yapılmıştır¹⁰⁸.

Mustafa Kemal 24 Ekim 1924 yılında Cumhuriyet’in ilanından sonra Karahisar- ı Şârki’ yi ziyaret etmiştir¹⁰⁹. Karahisar-ı Şarki’de resmi kurumları ziyaret eden Mustafa Kemal bu ziyaretinde resmi kurumları dolaştıktan sonra Türk Ocağı şubesinde yaptığı konuşmasında Karahisar- ı Şârki isminin Şebinkarahisar şeklinde değiştirilmesini istemiştir. Mustafa Kemal konuşmasının devamında ise; “Memleketiniz bir harabeye dönmüş; fakat esef etmeyin kalkınacaksınız, mes’ut olacaksınız” şeklinde Şebinkarahisar halkına umut vermiştir¹¹⁰. Karahisar- ı Şârki ismi 1926 yılında Şebinkarahisar olarak değiştirilmiş ve 1933 yılında Şebinkarahisar yapılmış ve Giresun iline bağlanmıştır¹¹¹.

2.3. Şebinkarahisar Yöresinde Hristiyanlık

Hristiyanlığın bölgeye yayılmasından daha önceki zamanlarda Doğu Karadeniz bölgesi farklı inançların olduğu bir bölge olmuştur. Doğu Karadeniz Bölgesinin inancıyla ilgili olarak Antik Roma kaynaklarından öğrenilen bilgiler doğrultusunda eski bir halk olan otokton halkının ağaç, dağlar veya da hayvanlara taptığı bilinmektedir. Eskiçağlarda ise bölgede egemen olan Pers, Helen, Roma kültürleri ve Mithra¹¹² kültürüne ek olarak Apollon, Ares, Artemis, Athena, Dionysos gibi Helen kültürleri görülmüştür¹¹³. Bölgede Miletos’luların ticari amaçlı koloniler kurduğu bilinmektedir¹¹⁴. Karadeniz kıyı kesiminde Helen kültürü sınırlı kalmış ve bölge Roma egemenliğine girdikten sonra bu

¹⁰⁶ Karpuz, 1989, 7.

¹⁰⁷ Acun, 2010, 394.

¹⁰⁸ Karpuz, 1989, 7.

¹⁰⁹ Acun, 2010, 394.

¹¹⁰ Danık, 2004, 56.

¹¹¹ Aydın Gülşen, *Giresun’da Sosyal, Ekonomik, Siyasi ve Kültürel Yaşam (1945- 1960)*, (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarih Enstitüsü, Ankara, 2014, s. 16.

¹¹² İki kola ayrılan Mithra kültürü İlk olarak hint topraklarında çıkmış adalet ve ışık tanrısı olarak güneş ile özdeşleşirken, İran’da Mithra kültürü savaş, zafer ve doğruluk gibi yeni anlamlar kazanmıştır. Bknz.Osman Emir, ‘‘Trabzon’da Önemli Bir Kült Merkezi: Boztepe Nam-ı Diğer Mithra/ Mithirion Dağı’’, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 21, 2016, s. 31.

¹¹³ Adem Işık, *Pers, Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemlerinde Paflagonia ve Pontos Bölgesi Kültürleri*, (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2004, s. 215-369.

¹¹⁴ Emir, 2016,28.

kültürlere ek olarak Hermes kültü de ortaya çıkmıştır. Roma İmparatorluğunun hâkim olduğu bölgede başlarda insanların bir takım gözle görünmeyen varlıklara inanarak Tanrı diye taptıkları ve her bir işinde Tanrısı olduğuna inanmışlar ve bununla birlikte halkın dinini değiştirmeye çalışmış olsalar da bunda başarılı olamamışlardır. Bu dönemde insanlar yaşadığı evlerin ortasında ateş yakar, aile yemekten önce bu ateşe tapar, dua eder ve sonrasında yemeklerini yerdi¹¹⁵. Roma'nın bölgeye egemen olmasıyla Hristiyan kültü de egemen olmaya başlamış, pagan ve geç antik dönem yazarları bölge Hristiyanlığı hakkında bilgiler vermiştir¹¹⁶.

2.3.1. Hristiyanlığın ortaya çıkışı ve yayılması

Yahudi asıllı bir aileden gelen gerçek ismi Tarsus'lu Saul olan Paulus, Roma'da doğmuş ve Hristiyanlığın yayılmasına önemli ölçüde katkı sağlamıştır¹¹⁷. Paulus, Barnaba ile birlikte yaklaşık 47- 48 yılları arasında seyyahatini ilk olarak Kıbrıs ve Anadolu'nun belli yerlerine; Pamphylia, Psidia ve Lykaonia'ya düzenlemiştir¹¹⁸. İkinci seyahatinde Paulus Kilikya'dan Tarsus'a geçmiş¹¹⁹, 50 -53 yıllarında burada da vaaz vermesiyle birlikte bölgede ilk Hristiyan cemaatler kendilerini göstermeye başlamışlardır¹²⁰. Hristiyanlık II. yy dan başlamış, III. yy da yayılmaya devam etmiştir¹²¹ ve bu dini kabul eden insanlar ilk zamanlarda baskı ve zulümden kaçmak için çöllere ve dağlara sığınmışlardır¹²². (*Hristiyanların, gizli ibadet mekânlarına ihtiyaç duymalarının nedeni birlikte ibadet etmek, vaftiz olmak, dini dersler almak ve ölümlerini gömmek amacı taşımaktadır*¹²³). 249 yılında Roma İmparatoru olan Decius baskı yaparak, Hristiyan toplumları zorla Roma dinine döndürmeye çalışmış bunun sonucunda bazı cemaat grupları putperest gibi görünmüşlerdir. Decius'dan sonra başa geçen İmparator Diocletianus (284-305) pagan inancının uygulamalarını devam

¹¹⁵ Okutan, 1949, 255-256.

¹¹⁶ Coğ, 2016,1174.

¹¹⁷ Muharrem Yıldız, *Erken Dönem Hristiyanlık (MÖ.2-MS.2.yy)*, İstanbul, 2012, s. 300.

¹¹⁸ Mehmet Aydın, "Antakya ve Tarsus Eksenli İlk Dönem Hristiyanlığına Bir Bakış", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.15, S. 15, 2003 s. 8-9.

¹¹⁹ Yıldız, 2012,313.

¹²⁰ Hasan Buyruk, *Adana Kalelerindeki Dini Yapılar*, Akademisyen Kitabevi, Ankara, 2019, s. 11.

¹²¹ Demirci, 1998, 332.

¹²² Hasan Buyruk, "Bulancak Acısuyu Kaya Kilisesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S.34, 2014, s. 444.

¹²³ Guntram Koch, *Erken Hristiyan Sanatı* ,(Çev.: Ayşe Aydın), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2007, s.19.

ettirmek amacıyla Hristiyan halka baskı ve şiddetin devam ettirilmesini istemiş, yayımlanan dört ferman ile kilise ve dini yazıların yakılmasını emretmiştir¹²⁴. Roma İmparatorluğunda devam eden karışıklığı sona erdirmek ve devletin iradesini güçlendirmek amacıyla ülke topraklarının korunması için Tetrarşi¹²⁵ olarak isimlendirilen yönetim şeklini getirmiştir. Diocletianus kendiliğinden yönetimden çekilmesinden sonra tahta geçen İmparator Galerius (305-311) Hristiyanlığa şiddeti devam ettirse de devlete istikrar sağlayamamış, Galerius'un ölümüyle tetrarşi sonlanmıştır¹²⁶Constantin'in 306 yılında tahta geçmesiyle birlikte Roma İmparatoru Hristiyan olan halkı ve Hristiyan inancını koruma altına almıştır¹²⁷. Constantin 311 yılında, Galerius'un yayımladığı Hoşgörü Fermanı ve Licinius ile beraber Hristiyanlığı serbest bırakmış, 313 yılına kadar baskı ve zulümden zor şartlarda gelişme gösteren Hristiyanlık 313 yılında Milano'da yayımlanan "Milano Fermanı" ile birlikte pekiştirilmiştir¹²⁸. IV. yüzyıl başlarında Doğu Karadeniz kıyılarında Hristiyanlığın yaygınlaşması Milano fermanından sonra hız kazanmıştır¹²⁹.

İlkçağlarda topraklarını Dicle nehrinin güney kıyısından başlayıp, Suriye sınırına kadar genişleten ve dini yönetim açısından Hasankeyf'teki piskoposluğa bağlı olan bu bölgeye "Turabdin" denilen isimle anılan bu bölgede birçok kilise ve manastırın inşa edildiği düşünülmektedir¹³⁰. Turabdin bölgesine IV. yy da gelen misyoner keşişler insanları vaftiz edip Hristiyanlaştırmış, özellikle Karadeniz'den başlayarak Kuzey Mezopotamya ovasına, hâkim olan tepe ve kayalıklarda manastır inşa etmeyi gelenek haline

¹²⁴ Fatih Erdoğan, *I. Konstantin'in Hristiyan Teolojisine Etkileri*, (Doktora Tezi), Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum, 2019, s. 41.

¹²⁵ Tetrarşi (Tetrarchy): Roma İmparatoru Diocletianus (284-305) yılında kurmuş olduğu dörtlü yönetim sistemidir. İki Caesar ve iki Augustus, dört İmparator tarafından yönetilen toprak sistemine denmektedir. Augustuslardan biri Doğu Roma'yı yönetirken diğeri ise Batı Roma'yı yönetirken, Caesarlardan biri Doğu Augustusa yardım ederken, diğeri Batı Augustusuna yardımcı olacaktır. Augustuslardan biri görevinden ayrılacaksa kendi Caesarını seçer ve görece gelirdi. Bknz. George Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, (Çev.:Fikret Işıltan), Türk Tarihi Kurumu, Ankara,2011. Alexander P. Kazhdan, "Tetrarchy", *The Oxford Dictionary Of Byzantium*, A.alexander P. Kazhdan (Ed), Oxford University Press, Vol. 3, 1991, s. 2026-2027.

¹²⁶ Erman Şan, "İmperivm Romanvm Christianvm: Ortaçağ Müslüman Tarihçilerine Göre "Bizans"ın Başlangıcı", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, III/II, Aralık 2020, s. 452.

¹²⁷ Demirci,1998, 332.

¹²⁸ Turhan Kaçar, "Roma İmparatorluğu, Hristiyanlar ve Milano Fermanı'nın 1700. Yılı", *Toplumsal Tarih*, Şubat 2013, s. 46-50.

¹²⁹ Coğ.,s.1173-1179.

¹³⁰Çalık,2016, 325.

getirmişlerdir¹³¹. O dönemlerde kırsal alanlardaki temsilcileri olan misyoner keşişler sadece inşa ettirdikleri manastır ve kiliseler yoluyla Hristiyanlığı daha iyi yayabileceklerine inanmışlardır. Şebinkarahisar Meryemana Manastırının da Hristiyanlığın ilk dönemlerde bu inanç ile yaptırıldığı bilinmektedir¹³².

Şebinkarahisar, Bizans İmparatorluğu döneminde thema merkezi olmuş, çevresinde VII. yüzyılda Paulican mezhebi yayılmış ve bölge mezhebin önemli merkezi haline gelmiştir¹³³. Paulican ismi farklı dillerde çeşitli isimlerle “Pavlikan, Paulicianism, Polisyenlik, Pavliniki, Pavlusçulu, Pavlosyen, Paulisianizm, Pavlakiler, Paulikianos” anılmıştır. Araplar ise dillerinde bu ismi “Beyalike, Beylikan” şeklinde ifade etmişlerdir¹³⁴. Pavlikanizm bazı kaynaklarda Maniheizmden geldiği düşünülen farklı bir dini yapı gibi düşünülürken, bazı kaynaklarda ise farklı inanış biçimlerinden etkilenmiş bir Hristiyanlık mezhebi olarak ele alınmıştır¹³⁵.

İlerleyen zamanlarda 320 yılında Constantinle birlikte Hristiyanlık bölgede yayılmaya başlamıştır¹³⁶. X. yüzyılda ise Kaldia eyaletinin merkezi Trabzon olmak üzere Giresun’da dahil olmak üzere bu eyalete bağlanmış, Giresun ilinde Grekçeyi bilmeyen halkın resmi dini VI. yüzyılda Hristiyanlık olmuş ve Grekçeyi ibadetlerinde kullanan halk bunun sonucunda kendi özünü büyük ölçüde kaybetmiştir¹³⁷.

¹³¹ Özhan-Özdemir,

¹³² Ünsal Çalık, *Gelenek ve Görenek Kültür Varlıklarıyla Tarih İçinde Şebinkarahisar 2*, Emin yayınları, Bursa, 2017, s. 325.

¹³³ Karpuz, 1989, 5.

¹³⁴ Sakin Özışık, “Pavlikan Kilisesi ve Eski Hristiyan Heresileriyle İlişkisi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.14, S.2, 2010, s.207.

¹³⁵ Mehmet Çog, , “İslam- Bizans İlişkileri Bağlamında “Pavlikanlar” Üzerine Bir Değerlendirme”, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 13, C. 2, 2008, s. 79.

¹³⁶ Fatsa, 2005, 52.

¹³⁷ Altınkaynak, 2008, 48.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.HRİSTİYANLIKTA MANASTIR KAVRAMI VE MİMARİSİ

3.1.Manastırların Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Manastır Grekçe'de "Monos" kelimesinden türetilmiş, anlam olarak şehir yaşamından uzakta, tek başına yaşamayı benimseyen kişilerin yaşadığı dinsel yapıları ifade eden "Monasterion" kelimesinin Türkçe karşılığıdır¹³⁸. Manastır yapısının kökenine incek olunursa, ilk yüzyıllarda Roma İmparatorluğunun topraklarında yaygın olarak görülen Pagan inancı karşısında Hristiyanlık bu dönemde hızla yayılmaya devam etmiş¹³⁹, İmparatorluğun topraklarında Hristiyanlığın hızla güç kazanmasıyla birlikte manastır sistemi ortaya çıkmıştır¹⁴⁰. Dünyadan elini eteğini çekip, şehir yaşamından uzakta bir yerde inzivaya çekilen keşişlerin dua ve ibadet ederek Tanrıyı arama fikri Hristiyanlığın ilk zamanlarında ortaya çıkmıştır¹⁴¹.

Manastır yaşantısı III. yy sonu IV. yy başlarında ilk olarak Mısır'da başlamıştır¹⁴². Bu münzevi hayat yaşantısını ilk olarak Antonios'un başlattığı söylene de¹⁴³ bu yaşam tarzının ilk Aziz Paulus'un benimsediği söylenmektedir.¹⁴⁴ Fakat daha ünlü olan Aziz Antonios'un ilk olarak manastır düşüncesini yaklaşık 270 yılında Mısır'da Natron Vadisinde inzivaya çekilerek manastır yaşamını başlattığı bilinmektedir¹⁴⁵. Keşişlerin onun yolundan gitmesiyle birlikte Antonios Manastırcılığın babası olarak anılmıştır. Antonios ilköğrenimlerini Türkçe karşılığı gayretliler veya istekliler olan "spoudaioi" ya da çalışkanlar anlamındaki "filoponoii" kelimelerinden öğrenmiştir¹⁴⁶. Antonios ve

¹³⁸ Salime Leyla Gürkan, "Manastır", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2003, (C. 27, s. 558).

¹³⁹ Francis S. Betten, "The Milan Decree of A. D. 313: Translation And Comment", *The Catholic Historical Review*, C. 8, S. 2, 1992, s. 191.

¹⁴⁰ Sema Doğan, "Ortaçağ Manastır Sistemi: Doğu ve Batı Manastırları", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Dergisi*, C. 20, S. 2, 2003, s. 74.

¹⁴¹ Doğan Hasol, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, Yem Yayınları, İstanbul, 1979, s. 337.

¹⁴² M. Murat Baskıcı, *Bizans Döneminde Anadolu İktisadi ve Sosyal Yapı (900-1261)*, Phoenix Yayınları, Ankara, 2009, s.157.

¹⁴³ Alice- Mary Talbot, "Bizans Manastır Sistemine Giriş", *Cogito*, S. 17, 1999, s. 161-176.

¹⁴⁴ Jordan Aumann, *Christian Spirituality In The Catholic Tradition*, Ignatius Press, London, 1985, s.50.

¹⁴⁵ Esra Güzel Erdoğan, "Bizans Manastırlarının Tarihi Gelişimine Genel Bir Bakış ve Konstantinopolis Örneği", *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, C. 1, S. 1, 2012, s.434.

¹⁴⁶ Cyril Mango, *Bizans Yeni Roma İmparatorluğu*, (Çev.: Gül Çağalı Güven), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007, s.119.

yanındaki keşişler kendilerine göre bir düzen içerisinde yaşamış¹⁴⁷, ayrı hücrelerde kalmış ‘‘skete’’ olarak adlandırılmıştır¹⁴⁸. Bu sistemde sadece hafta sonlarında bir araya toplanarak ibadet etmişler ve bu tarzdaki manastır sistemine ‘‘lavra’’ adı verilmiştir¹⁴⁹. Aziz Antonios’un ölümüyle birlikte aynı dönemde yaşamış olan Pachomios (292-347) tarafından manastırlarda toplu yaşam biçimi Yukarı Mısır’da kurulmuştur¹⁵⁰. Pagan ailenin çocuğu olan Pachomios 314 yılında Hristiyan olmasıyla birlikte Palemeon isimli keşişin yanında ankoretik yaşama başlamıştır¹⁵¹. Pachomios daha sonra Palemeon isimli keşişin yanından ayrılmasıyla birlikte Tabannesi’de manastır kurmuştur¹⁵². Pachomios manastır sistemindeki yaşam şeklinin daha uygun olarak askeri modelin olduğunu düşünmüş ve manastır sistemi örgütlü bir biçimde gelişmiştir¹⁵³. Bu manastır yapıları ‘‘Kinobion’’ olarak isimlendirilmiştir. Bu münzevi yaşam tarzını benimseyenlerin yaygın olmasıyla birlikte ilk olarak manastır 320- 25 yıllarında Aziz Pachomios rahip ve rahibelerle beraber oluşturdukları kurallar doğrultusunda inşa ettikleri manastırda yaşamışlardır¹⁵⁴. Ayrıca Pachomios’un koyduğu kurallara göre uygun bir şekilde yaşayan keşişlerin gündelik yaşantılarında kısıtlamalar olmuştur¹⁵⁵. Kapalı duvarların gerisindeki ortak yaşam şekli Orta ve Doğu Manastır sisteminin temelini oluşturmuştur¹⁵⁶.

Filistin’de ilk defa ortaya çıkan Doğu manastırına ait lavra sisteminde münzevi keşişler kendi kurallarını kendileri belirlemişler ve bu yaşam tarzını esnek kurallarla şekillendirmişlerdir. Bu sistemdeki en eski manastırlar Filistin’de görülmektedir¹⁵⁷.

Keşiş yaşantısı Filistin ve Suriye çevresindeki bölgelerde hızlı bir şekilde yayılmış ve gruplar halinde gelen keşişler Suriye Qalat Sema’an’ daki Yaşlı Simeon Stylites gibi

¹⁴⁷ Koch, 2007,93.

¹⁴⁸ Erdoğan,2012, 434.

¹⁴⁹ Talbot, 1999,163.

¹⁵⁰ Murat Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2001, s. 63.

¹⁵¹ Bilal Baş, ‘‘Hristiyan Manastırcılığının Doğuşu’’, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 0, S. 44, 2013, s. 193.

¹⁵² Tural, 2001, 65.

¹⁵³ Talbot, 1999, 164.

¹⁵⁴ Koch, 2007, 93.

¹⁵⁵ Erdoğan, 2012,435.

¹⁵⁶ Doğan, 2003, 74.

¹⁵⁷ Talbot, 1999, 165.

güçlü manastırlardan destek almışlardır¹⁵⁸. Manastır, serbest haç planının ve mimarinin gelişmesinde önemlidir¹⁵⁹.

V.yüzyılda yaşamış Edessa'nın Piskoposu olan Rabbula¹⁶⁰ Pachomios'un koyduğu kurallardan farklı kurallar ortaya koymuş ve bunun sonucunda ortaya iki farklı kural çıkmış, biri Mısır'lı olan Pachomios'un oluşturduğu, diğeri ise Piskopos Rabulla'nın Suriye geleneğinden gelen kurallar olmuştur ve Bizans Manastırları bu iki farklı kuralın etkisinde kalmıştır¹⁶¹. Edessa Piskoposu Rabbula'nın hazırladığı kurallar daha çok bu yaşam tarzını seçmiş keşişlerin uymaları gereken kuralları içermektedir. Kadınların manastıra girişi yasaklanmıştır. Bu kuralın dışında ise manastırın yer aldığı köy ve şehre gelen kalacak yeri olmayan kişilerin manastır ya da kilisede konaklayabileceklerinden de bahsetmiştir. Bunlara ek olarak ise keşişlerin kişisel olarak mal edinmeyi yasaklayan kurallardan da söz etmektedir¹⁶².

Kapadokya' da ise Kaiseria'lı Aziz Basileios IV. yüzyılın ortalarında kurmuş olduğu manastıra kurallar hazırlamış, Mısır, Suriye ve Filistin'de gelişmiş olan manastır sisteminden hoşnut olmadığı için Pachomios'un oluşturduğu manastır kurumunda farklı değişiklikler yaparak Anadolu'ya uyarlamaya çalışmıştır¹⁶³. Manastırların hızlı bir şekilde Akdeniz Bölgesinde yayılmasını sağlamıştır¹⁶⁴. Aziz Basileios daha çok toplulukla yaşam üstünde dururken, münzevilerin tek başına yaşama isteğini yasaklamamıştır¹⁶⁵. Fakat hücrelerinde yalnız yaşarken topluluktan çok fazla uzak

¹⁵⁸ Jean Claude Cheynet, *Bizans Tarihi*, Dost kitabevi Yayınları, (Çev.: İ. Yerguz), Ankara, Nisan 2008, s. 24-25.

¹⁵⁹ M.Sacit Pekak, "Kappadokia'da Bizans Dönemine Ait Haç Planlı İki Kilise", *Sanat Tarihi Dergisi*, C. 17, S. 2, s. 88.

¹⁶⁰ Arthur Vööbus, *History Of Ascetism In The Syrian Orient: A Contribution To The History Of Culture In The Near East*, Secretariat Du Corpus Co, Louvain, 1960, s. 336.

¹⁶¹ Erdoğan, 2012, 436.

¹⁶² Esra Güzel Erdoğan, *II. Andronikos Dönemi Konstantinopolis Manastırlarının Toplumla İlişkisi ve Philanthropia Kavramı (1282-1328)*, (Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009, s. 7-8.

¹⁶³ Talbot, 1999, 166.

¹⁶⁴ Koch, 2007, 93.

¹⁶⁵ E. F. Morison, *St Basil And His Rule: A Study In Early Monasticism*, Oxford University Press, London, 1912, s. 46.

kalınmaması, yalnızca birbirlerinden duvarlar ile ayrılmalarının uygun olduğundan söz etmiştir¹⁶⁶.

İlk manastırlar daha çok Bizans döneminde surların dışında kırsal ve kentsel bölgelerde kurulmuş, başkent Konstantinopolis merkezlidir. Dindar bir imparator olan I. Theodosios tarafından kentlerde keşişlerin varlığı yasaklanmıştır. Manastırların kurulması imparatorluk tarafından dini ve siyasi açıdan uzun süre boyunca desteklenmiş olsa bile kilise ve manastırların fazlasıyla mal ve mülk sahibi olmalarının tehlikeli olduğunu gören imparatorlar kısıtlamalar getirmiş, mal ve mülkün sürekli olarak kiliselerde büyümesi ikonakırıcılık hareketine zemin hazırlamıştır¹⁶⁷. Ortaçağ kimliği daha fazla ön planda olması İkonoklazma sonrasında gittikçe yaygınlaşan manastır ve manastır merkezli yapılarla birlikte Bizans şehirlerinde de bu ortaçağ kimliği görülmüştür¹⁶⁸. Şehir merkezinde yer alan bazı kamusal yapılardan hipodromlar ve forumlar yerini sosyal işlevlerin olduğu manastırlara bırakmıştır¹⁶⁹. Antik bir uygarlık olan Bizans İmparatorluğunun Ortaçağ uygarlığına dönüşmesinde manastırlar önemli bir rol üstlenmiştir¹⁷⁰. İlk başta gizemli ve dünyadan el etek çekerek yalnız yaşamının benimsendiği yaşam biçiminde oluşan manastırlar, I. Iustinianus (527-565) zamanıyla birlikte İmparatorluk Kiliselerinde de ağırlıklarını ortaya koymaya başlamışlardır. Manastır sistemiyle birlikte dışı kapalı bir şekilde olan manastırların bazı alışmış oldukları gelenekleri ile ayin şekilleri Kilisede yapılan dini ibadetleri belirleyen liturjide yer almıştır¹⁷¹. Bu şekliyle beraber Kiliselerde uygulanan liturjide bazilikal plan daha uygun olduğu fakat ihtiyaçlardan dolayı merkezi plan tipleri de ortaya çıkmıştır¹⁷². Yunan haç plan tipi de zamanla geliştirilerek kullanılmış ve daha çok manastırlar en çok V. ve VII. yüzyıllar arasında gelişme göstermiştir.

Konstantinopolis ve çevresindeki Bizans manastırları, Basileios kurallarını doğrultusunda, esnek kurallarla şekillenmiştir. Bizans manastırları tarikatların

¹⁶⁶ Tural, 2001, 73.

¹⁶⁷ Doğan, 2003, 75.

¹⁶⁸ Engin Akyürek, ‘‘Bir Ortaçağ Sanatı Olarak Bizans Sanatı’’, Engin Akyürek (Ed.), *Sanatın Ortaçağı Türk, Bizans ve Batı Sanatı Üzerine Yazılar*, Kabcacı Yayımevi, İstanbul, 1996, s. 72.

¹⁶⁹ Doğan, 2003,76.

¹⁷⁰ Akyürek, 1996, 73.

¹⁷¹ Doğan,2003,76.

¹⁷² Akyürek,1996,74.

kurallarına göre değil, kurucularının koymuş oldukları kurallarla yönetilmişlerdir. Doğu ve Batı manastırlarının arasında Ortaçağ döneminde bazı farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bu farklılıkların en önemlilerinden biri Batı'daki Benedikten, Fransisken veya Dominikenlerin tersine Bizanslı keşişler ayrı tarikatlar halinde örgütlenmemişlerdir. Buna karşı olarak, IX. yy 'da manastır kurucularının koyduğu kurallar doğrultusunda düzenlenen günlük yaşamlar hakkında bilgi veren "Typikon" adlı belgeler ortaya çıkmıştır. Genellikle bu belgelerin giriş kısmında, kurucu münzevinin neden yeni manastır kurduğuna dair açıklamalar yer almaktadır¹⁷³.

3.2. Manastır Mimarisi

Manastır yapıları inşa edilirken keşişlerin ihtiyaçları göz önünde tutularak farklı modellerde yapılmışlardır. Tek bir yapı veya etrafına yerleştirilen binalardan oluşan manastırlar genellikle tek bir girişi olan avlunun etrafına yerleştirilen bahçe ve keşiş hücrelerinin yanı sıra kilise, yemekhane, kütüphane, toplantı odası ve mezarlık gibi birimler çoğu manastırda bulunmaktadır¹⁷⁴. Münzevilerin çoğalmasıyla birlikte manastır toplulukları da yayılmaya başlamıştır. Her tanınan münzevi manastır hayatının çıkış noktasını oluşturmaktadır. Merkezde manastırın kurucusu olan münzevinin hücresi veya da mağarasının etrafına yerleştirilmiş hücreler ve her bir keşiş hücresi diğer bir hücreden uzak olacak şekilde yerleştirilerek izole edilmiş şekilde yaşamakta ve birbirlerine ziyaretleri ise seyrek bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Burada yaşayan keşişler kendi yemeğini kendileri yapmış ve hasırdan şilteler, sepetler yapıp kendi geçimlerini sağlamışlardır. Münzevilerden biri öldüğü zaman öğrencileri onu hücresi veya mağarasına gömer topluluk ölen münzevinin ismiyle adlandırılmakta, topluluk kurucu münzevinin mezar olarak kullanılan hücresinin etrafında oluşmaktadır¹⁷⁵.

Manastır hareketinin ilk oluşmaya başladığı zamanlarda bazı sistemler ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilkinde "Lavra" denmiştir. "Lavra" yunanca da kelime olarak "bir şehirde dar geçit veya sokak" manasına gelmektedir¹⁷⁶. Bu sistemde ilk zamanlarda

¹⁷³ Doğan, 2003, 77.

¹⁷⁴ Gürkan, 2003,559.

¹⁷⁵ Barbara Watterson, *Coptic Egypt*, Scottish Academic Press, Edinburgh, 1988, s. 55.

¹⁷⁶ Alexander M. Kazhdan- Alice Mary Talbot, "Lavra", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. 2, New York, Oxford, 1991, s.1190

manastırların merkezinde kurucu keşişin hücrelerine yer verilirken, ilerleyen zamanlarda kalıcı bir hale gelmesi için merkezde kurucunun hücre yerine “kilise” yer almıştır. IV. yüzyıllarda manastır topluluklarında kilise yapısının yer aldığı bilinmektedir. Manastırda kalan keşişler her hafta sonu hem ayin hem de ortak yemek anlamına gelen agape için kilisede toplanırken, zamanla manastırın merkezine yemekhane de inşa edilmeye başlanmıştır. Bu sistemde merkezin etrafında hücreler birbirlerinden uzak olarak yerleştirilmiştir¹⁷⁷.

Önemli bir manastır merkezi olan Konstantinopolis’te ise manastır yapıları 300 yıl sonra görülmüş ve VI. yüzyıla kadar hızlı bir şekilde yayılım göstermiştir¹⁷⁸. Etrafi duvarla çevrili Bizans manastırlarının ana merkezine yerleştirilmiş “katholikon” ismiyle anılan kilisenin yerine bazı zamanlarda ise manastırı kuran kişi ve ailesi için yapılan mezar şapeli de bulunmaktadır¹⁷⁹. Manastırın etrafının duvarla çevrilmesi önemli bir yere sahiptir. Bunun neden bir düzen etrafında oluşan manastır hayatının kurallar ile kontrol edilmesinin kolaylaştırmış olmasıdır¹⁸⁰. Kilise önünde “phiale” olarak isimlendirilmiş çeşme yer almakta¹⁸¹, keşişlerin ve rahiplerin yatacağı yerler ise koğuş veya hücre şeklindedir, bir de “Skeuphylakion” ismi verilen değerli eşyaların yer aldığı ya da mali ve idari işlevli mekânlar da yer almaktadır¹⁸². “Trapeza” ise ortak yemek salonlarına verilen isimdir. Mutfağa, kilere, fırına, şaraphaneye, çamaşırhaneye, depolara, kütüphaneye, hasta bakılan odalara, yoksullar için konuk evlerine ve su sarnıçları gibi birimlere yer verilmiş ve bu birimler münzevi yaşam tarzını seçen keşişler için ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde oluşturulmuştur¹⁸³. Bu bilgilerin dışında manastırların fiziki özellikleriyle ilgili bir bilgiye yer verilmemiştir¹⁸⁴.

¹⁷⁷ Emily White, *The Monasteries of The Wadi'n Natrun. The Architecture and Archaeology*, Vol. 3, New York, 1933, s. 5.

¹⁷⁸ Erdoğan, 2012, 436.

¹⁷⁹ Alice- Mary Talbot, “Monastery”, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford University Press, New York, 1991, (C.2, s. 1391).

¹⁸⁰ Ayça Tiryaki, “Erken Hıristiyanlık Döneminde Manastır Sisteminin Doğuşu”, *Sanat Tarihi Dergisi*, C.2, S.16, 2007, 60.

¹⁸¹ Talbot, 1991,1391.

¹⁸² Doğan,2003,79.

¹⁸³ Evelyne Patlagean, “Yoksullar”, *Cogito*, S. 17, 1999, s. 127-160; Tiryaki, ,2007, 61.

¹⁸⁴ Gürkan, 2003, 559.

İlk manastır 382 yılında Satornis tarafından yaptırılan Dalmatu manastırını Konstantinopolise inşa edilen diğer manastırların öncüsü kabul edilmiştir¹⁸⁵.

IV. yüzyıllara gelindiğinde ortaya çıkan diğer bir manastır sistemi Yunanca koinos biosi, “ortak yaşam” anlamındaki Koinobion’ dur¹⁸⁶. Koinobion sistemindeki manastırlarda öncelik olarak duvar inşa edilmektedir. Koinobion manastır sisteminde “duvar” büyük önem taşımaktadır. Bu duvar manastırdaki keşişlerin yaşamını sınırlamaktadır. Ayrıca bu duvar “azizin evini” ve “kutsal suru” sembol ederken, günlük yaşamdan kutsal duvarı ayıran duvar görevini de görmektedir¹⁸⁷. Koinobion manastır sisteminde kare bir avlu etrafında kilise, yemekhane, mutfak, hücreler, kütüphane, atölyeler ve misafirhane gibi yapılar yer almaktadır¹⁸⁸. Manastır içerisinde yer alan bu yapılar keşişlerin ihtiyaçları doğrultusunda inşa edilen gerekli yapılardır. Keşişlerin yaşadığı evlerin her birinde bir de toplantı odası bulunmaktadır. Evler ortak yaşam için avlu etrafına inşa edilen binaların etrafında yer almaktadır. Bu manastır sisteminde yemekhane her zaman kilisenin yakınına inşa edilmiştir. Pachomios’un koyduğu kurallardan dolayı keşişler her ayın sonrası yemekhaneye gitmekte ve burada kendi içerisinde bir düzeni olan yerlere oturmaktadır¹⁸⁹. Genel olarak kilisenin batı köşesine bitişik olarak konumlandırılmış, Kilisenin ve yemekhanenin girişleri karşılıklı olarak yapılmıştır¹⁹⁰. Küçük bir köy havasında olan manastır topluluğunun ana merkezinde yer alan binaların çevresinde atölyelere yer verilmiştir¹⁹¹. Koinobion manastırlar genellikle merkezî mekânlarda yer almaktadır. Manastır kurallara göre düzenlenmekte, keşişler refektoryumda yemek yedikten sonra kilisede dua edip, keşişlerin mesleklerine göre ayrılan hücrelerde kalmaktadır¹⁹². Çalışma Lavra tipi manastırlarında bireyseldi ve

¹⁸⁵ Eyice, 1994, 288.

¹⁸⁶ Metin Ahunbay, “Manastır”, *Ezracıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1997, C.2, s. 1159.

¹⁸⁷ Svetlana Popovic, *The Architectural Iconography of the Late Byzantine Monastery*, Canadian Institute of Balkan Studies, 1997, s. 7.

¹⁸⁸ Watterson, 1988, 62.

¹⁸⁹ Svetlana Popovic, “*The Trapeza in the Cenobitic Monasteries: Architectural and Spiritual Contexts*”, *Dumbarton Oaks Papers*, Vol. 52, 1998, s. 283.

¹⁹⁰ Tiryaki, 2007, 61.

¹⁹¹ Talbot, 1999, 164-165.

¹⁹² Andrew T. Crisp, *From Monastery to Hospital Christian Monasticism & the Transformation of the Health Care*. The University of Michigan Press, 2008, s.4.

keşişler kendilerine yetecek şekilde üretim yaparlardı. Koinobion tipi manastırlarda ise manastıra yarar sağlaması için üretim yapılmıştır¹⁹³.

V. yüzyılda ortaya çıktığı bilinen ve Palaiologoslar dönemine kadar yaygınlaşmamış olan üçüncü manastır tipi ise İdioritmik manastırlardır¹⁹⁴. İdioritmik ismiyle anılan manastır sistemi yunanca ‘‘kişinin kendi ritmi’’ anlamındadır. İdioritmik manastır tipinde de Lavra manastırlarında olduğu gibi keşişler kendilerine ait hücrelerde ibadetlerine odaklanıp, kendilerine yetecek kadar üretim yaparak geçimlerini sağlamaktadır¹⁹⁵. Manastırlar, V. yüzyıl sonunda hızı artış göstermiş ve belgelerde şehirde 70 manastırın olduğu öğrenilmektedir¹⁹⁶.

Şehirde, günümüze kadar gelmiş olan Çift Manastırlar, kadınlar ve erkekler olarak iki bölümlüdür ve diğer manastırların yönetimine bağlıdır. Çift manastırlara bilinen örnek VII. yüzyılda inşa edilen Anthousa Manastırındır. Çift manastırlar, 787 yılında II. İznik Konsili'nde alınmış olan bir kararla kapatılmış; bu kurumlar Paleologoslar Döneminde yeniden açılmıştır. Ganos Dağı'nda inşa edilen Nea Mone isimindeki manastır, geç dönemde yapılan çift manastırlar örneklerindedir¹⁹⁷. Manastır geleneğini en iyi şekilde yansıtan diğer bir örnek IX. Yüzyılda inşa edilen Studios Manastırındır. Manastıra ait kaynakların verdiği bilgilere göre, bu manastırda el yazması, minyatür, tezhip ve ikona üretimi yapıldığı bilinmektedir¹⁹⁸. XII. yüzyılda inşa edilen Konstantinopolis'te önemli olan diğer bir manastır ise Pantokrator Manastırı'dır. Typikon belgelerinden bilgi edinilen manastırın günümüzde kent dokusu içerisindeki izlerine rastlanılmamaktadır. Konstantinopolis'te 1204 yılında Latin istilası sonrasında bazı kilise ve manastırlar onarılırken, birkaç yeni manastır inşa edilmiştir. İstiladan sonra inşa edilen manastırlardan biri de (1292-1294) Pammakaritos Manastırındır¹⁹⁹.

¹⁹³ Watterson, 1988,63-64.

¹⁹⁴ Haluk Çetinkaya, ‘‘Bizans Manastırlarının Tarihi Gelişimi’’, *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 15, İstanbul 2000, s. 10-18.

¹⁹⁵ Alice-Mary Talbot, *Varieties of Monastic Experience in Byzantium 800- 1453*, University of Notre Dame Press, 2019, s.39.

¹⁹⁶ Doğan,2003, 79.

¹⁹⁷ Alice- Mary Talbot, ‘‘Monastery, Double’’,*Oxford Dictionary Of Byzantium*, Oxford University Press, 1991, (C.3, s. 1392).

¹⁹⁸ Doğan, 2003, 79.

¹⁹⁹ Semavi Eyice,‘‘Manastırlar’’, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı- Kültür Bakanlığı, İstanbul, 1994, C.5, s. 290-293.

Bizans manastır geleneğinin alt yapısını Basileos'un koyduğu kurallar oluşturmuştur. Ortaçağ dönemine gelindiğinde bu kuralların temel ilkeleri uygulansa da manastırdan manastıra bazı kurallarda farklılıklar olmuştur. Basileos'un kurallarının uygulanması Bizans manastırlarını mimari olarak şekillendirmiştir²⁰⁰.

3.3. Şebinkarahisar Çevresindeki Manastırlar

Şebinkarahisar çevresine bakıldığında Ortaçağda inşa edildiği bilinen Rum Ortodokslara ait Trabzon'da 5, Gümüşhane'de 4 olmak üzere toplamda çevrede 9 manastırın olduğu bilinmektedir. Bu başlık altında bahsedeceğimiz bölgedeki manastırlar Meryemana Manastırı gibi Ortodoks Rumlarına ait manastırlardır. Manastırların Meryemana Manastır'ında olduğu gibi Ortaçağ manastırları olduğu fakat XIX. yy da çeşitli nedenlerden dolayı manastırların bu yılda eklentilerle ya da Meryemana Manastır'ında olduğu gibi büyük onarımlarla birlikte son halini aldığı bilinmektedir. Çevrede bulunan manastırlar şunlardır;

3.3.1. Trabzon

Vazon Manastırı: Trabzon'da Maçka ilçesine 14 km olan Kiremitli köyünde yer almaktadır. Manastırın kesin tarihi bilinmemekle birlikte MS 270- MS 317 yılları arasında inşa edildiği sanılmaktadır. Manastırda mağara ve ayazma yer almaktadır. İlk zamanlarda manastır mağaranın önüne konumlandırılmıştır. Manastırın kuzeyinde yer alan şapel XV. yüzyıla tarihlendirilirken, kilise ve keşişlere ait hücreler XIX. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Şapelin iç kısmında önemli fresklere yer verilmiştir²⁰¹.

Sümela (Meryem Ana) Manastırı: Trabzon'un Maçka ilçesinde Altın köyü sınırlarında Altındere vadisinde 300 metre yüksekliğinde geniş bir alana kayanın üzerine inşa edilmiştir²⁰². Tarihi kaynaklarda Komnenoslar döneminde inşa edildiği ve 375–395 yılları arasında I. Theodosius devrinde yaptırıldığı belirtilmiştir. Manastır; ana

²⁰⁰Erdoğan, 2012, 433-441.

²⁰¹ İsmail Köse, Vasile M. Demciuc, "Vazon (ST. John) Monastery Of Maçka Trebizond", *Codrul Cosminului*, Vol. XX, No: 1, July 2014, 259-272.

²⁰² İrem Bekar, Zeynep Nilsun Konakoğlu, "Trabzon Kimliğinin Oluşumunda Manastırların Yeri: Sümela Manastırı", *International Social Sciences Studies Journal*, C. 7, S. 82, 2021, s. 2115-2124.

kaya kilisesi, şapeller, öğrenci hücreleri, mutfak, misafirhane, kutsal ayazma ve kütüphaneden oluşmaktadır²⁰³. Manastır'a, XIX. yy da yeni binalar eklenmiştir.

Kızlar Manastırı (Theotokos Theoskepastos Manastırı / Panaghia Theotocos Manastırı): Trabzon'da Boztepe'nin kuzeybatı tarafına konumlandırılan manastır, iki teras üzerine, III. Aleksios döneminde 1349-1390 yıllarında inşa edilmiştir²⁰⁴. Hücreler, şapel ve kaya kilisesinden oluşmaktadır. Birçok onarımdan geçen manastır son halini XIX. yy da almıştır.

Kuşul (Agios Georgios Peristereotas- Hızır İlyas) Manastırı: Maçka Şimşirli köyünün yakınlarında VII. Yüzyıl ortalarında inşa edildiği bilinmektedir. Günümüze manastır temel seviyesinde gelebilmiştir²⁰⁵.

Panaghia Kremaste (Kızlar) Manastırı: Trabzon'da Hamsiköy'de bulunmaktadır. Tarihiyle ilgili kesin bir bilgi olmamakla birlikte manastır ortaçağ manastırı olarak bilinen manastır 1858 yılından sonra, Vazelon Manastırına ait kayıtlarda XIII.-XV. yy da manastır hakkında bilgi verilmiştir. Manastıra ait kilisenin 1858 yılından sonra yapıldığı bilinmektedir²⁰⁶.

3.3.2. Gümüşhane

Hagios Georgios Manastırı: Gümüşhane' de eski ismi Hutura şuan ki ismiyle Alemdar olarak bilinen köyde yer almaktadır. XIV. yüzyılın ilk yarısında Alexios Komnenos (1349-1390) zamanında inşa edildiği bilinmektedir. Meyilli bir arazinin düzeltilmesiyle kurulan manastır XIX. yüzyılda onarıldığı bilinmektedir²⁰⁷. Manastır, kilise, şapel ve kütüphaneden oluşan manastırdan günümüze kilise gelebilmiştir. Günümüze gelen 1554

²⁰³ Sevcan Yıldız, " Karadeniz Bölgesindeki Bizans Eserleri", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S.53, Bahar 2017, s. 123-135."

²⁰⁴ Antony Bryer- David Winfield, *Karadeniz'in Ortaçağ Dönemi Eserleri ve Topoğrafyası*, (Çev.: İsmail Köse), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2020, s. 405.

²⁰⁵ Bekar-Konakoğlu, 2021, 2119.

²⁰⁶ Demet Okuyucu, *Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi Rum Kiliseleri*, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2013, s.389.

²⁰⁷ Antony Bryer- David Winfield-Selina Balance and Jane Isaac, *The Post-Byzantine Monuments of the Pontos*, Part: 4,Ashgate Publishing, Great Britain/USA 2002, s. 158.

yılında manastırın keşişlerinden biri olan Kosmos'a ait el yazması manastırın tarihiyle ilgili bilgi veren en eski kaynaktır²⁰⁸.

İmera Manastırı: Gümüşhane'de Olucak (İmera) köyünde yer almaktadır. 1350 yılında inşa edilen manastır Gotik tarzdadır. Manastırdan günümüze kilise ve ayazma gelebilmiştir²⁰⁹.

Çakırkaya (Kelur) Manastırı: Gümüşhane'de Şiran ilçesi Çakırkaya köyünde inşa edilen diğer bir Çakırkaya ismiyle bilinen manastır XII.- XV. yüzyıllar arasında kayaya oyularak inşa edildiği bilinmektedir²¹⁰. Manastır, kilise, şapel ve kayalıklar içerisine inşa edilen küçük mekânlardan oluşmaktadır. Nikopolis Piskoposu Jeremias Georgiade'in 1848 yılında manastırı yeniden kurulduğu belirtilmiştir²¹¹.

Panagia Theotokos (Meryemana) Manastırı: Gümüşhane Torul ilçesinde, Büyükçit köyünde yamaca inşa edilen manastırın kesin olarak kurulduğu tarih bilinmemektedir. Kilise, şapel, sarnıç ve kütüphane bulunmaktadır. III. Alexios tarafından manastırın varlığına ait bilinen en erken kaydın 1775 tarihli olması bu manastırın tarihten önce yapıldığı göstermektedir. Manastır hakkındaki bilgilere ise 1808 ve 1827 yılında verilen imtiyazlar kaynaklardan öğrenilmiştir²¹².

²⁰⁸ Okuyucu, 2013,137.

²⁰⁹ Süleyman Çiğdem, Haldun Özkan, Hüseyin Yurttaş, '2002 Yılı Gümüşhane ve Bayburt İlleri Yüzey Araştırması', *21. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, C. 2, T. C Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara,2004, s. 167-178.

²¹⁰ Haldun Özkan, 'Gümüşhane' de Tek Nefli Kiliseler', *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 10, S.45, Aralık 2010, s. 67-87.

²¹¹ Bryer-Winfield-Ballance-Isaac, Part 3, 354;Okuyucu, 2013, 222.

²¹² Bryer- Winfield-Balance and Isaac, Part: 4, 2002, s. 195, Okuyucu, 2013, 414.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.RÖLÖVE- RESTİTÜSYON VE RESTORASYON KAVRAMLARI

4.1. Rölöve, Rölöve Raporu, Rölöve Analiz Raporu

Fransızca bir kelime olan ‘‘Rölöve’’ Türkçe karşılığı ‘‘yeniden ayağa kaldırma’’ anlamında olsa da mimarlıkta; Yapının planını, kesitini ve görünüşünü ortaya çıkarıp, boyutlarını ölçülendirerek yeniden çizilmesidir²¹³. Rölöve üç boyutlu yapıların, iki boyutlu olarak çizilen plan, kesit, cephe ve detayların gösterilmesi için yapılan bir işlemdir. Rölöve daha çok yapı ne zaman ölçüldüyse o zamanki durumunu göstermektedir. Rölöve başka bir deyişle yapının o an ki durumunu ‘‘saptama çizimi’’ dir. Ölçeklendirme çalışmasının sonucunda elde edilen verilere ise ‘‘rölöve çalışması’’ denmektedir. Bu bir proje değil, çalışmadır²¹⁴.

Eski eser niteliğinde olan yapının, arkeolojik kalıntının, şehir dokusunun incelenmesi, belgelenmesi, araştırılması, arşivlenmesi, restitüsyonun veya restorasyon tasarısının hazırlanması kişi veya kurumun istekleri üzerine yapılmakta ve genel olarak Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu’na, tescil etmesi amacıyla sunulmasıdır. Bu çalışma rölöve çalışmasıdır²¹⁵.

4.1.2. Şebinkarahisar Meryemana (Panayia) Manastırı Rölöve Restorasyon Raporu

Şebinkarahisar Meryemana (Panayia) Manastırının İncelemeler sonucunda Rölöve restorasyon projesine ait raporda;

Şebinkarahisar ilçe merkezinin 11 kilometre doğusunda yer alan Kayadibi Mahallesi'nin güneydoğusundaki 20-25 dakikalık oldukça dik tırmanma gerektiren bir saat kayalıklar arasında mağaraya inşa edilmiş olan yapı güvenli ve korunaklıdır. Yapı mahalleden 135 metre yükseklikte yer alan bir mağaranın tapu kaydına göre 27,5 metrekarelik bir alana sahip olduğu, bulunduğu yerden Şebinkarahisar ilçe merkezini ve Kalesi’ni gören geniş

²¹³ Hasol, 1979, 424.

²¹⁴M. Bülent Uluengin, *Rölöve*, Yapı Yayınları, İstanbul, 2002, s. 21.

²¹⁵Yeşim Toprak, *Rölöve Ölçmelerinde Kullanılan Jeodezik Yöntemlerin İrdelenmesi*,(Yüksek Lisans Tezi),Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Temmuz 2008, s. 4.

bir alanda olduğu ve Kayadibi Mahallesi içinden manastıra bakıldığında çevresinde yapıya ulaşan yani manastıra ulaşan yolların, mezarlık ve şapel çevre birimlerini oluşturduğundan ve manastır arazisinin çevreleyen herhangi bir duvar kalıntısı bulunmadığından söz edilmiştir.

Manastırın girişinde istinat duvarları ile oluşturulmuş manastırın önündeki yer alan kısımda Sarnıç, Çeşme, teraslar bulunmaktadır. Yapı, giriş bölümü ile birlikte Doğu yönünde mağara oyuğunun oluşumuna göre ve dört kademeli olarak inşa edilmiştir. Manastır, birinci kademedeki birimler yani giriş bölümü, ikinci kademedeki birimler merkezin mekâna bağlı üç ana mekân ve yardımcı mekânlardan, üçüncü kademedeki birimler teras ve cepheleri terasa bakan beş mekândan, dördüncü kademe ise kilise ve tanımlanmamış bir mekândan bulunmaktadır.

Manastıra ulaşım sağlayan yollar maşatlık ve şapel yönünden gelen patika yol, güneybatıdan kuzeye doğru ilerleyerek burada manastırın kuzey batısındaki ana kayaya ulaştığından ve bu noktadan sonra yukarıdan gelen kayaların ve moloz taşların yarattığı tahribat nedeniyle yol akslarının okunmadığı tespit edilmiştir. Patika izine manastırın güneybatı yönünde ve 35 m alt kotunda tekrar rastlanıldığından, ana kayaya paralel ve kuzeydoğu yönünde devam eden patika kuzeye yönelerek manastır ön alanına ulaştığından bahsedilmiştir. Tespit edilen izlerde arazinin meyilli olmasından dolayı çift yönlü setleme tekniğiyle patikalar oluşturulduğu görülmüşünden söz edilmiştir.

Maşatlık (Mezarlık) bölümü mahallenin doğusundaki doğal kayanın önünde, kuzey-güney yönünde uzanan dikdörtgen planlı bir bölümdür. Etrafı arazi yapısına göre 1-1.5 metre yükseklikte duvarla çevrilerek yükseltilerek oluşturulmuş düz bir alanda olduğundan ve maşatlığın girişinin okunmadığından bahsedilmektedir. Maşatlığı çeviren duvarlar büyük moloz taşlardan herhangi bir bağlayıcı kullanılmadan yapıldığı ve hafif meyilli bir arazi üzerinde bulunan maşatlığın, yaklaşık 500 metrekarelik bir alanı kapsadığı tespit edilmiştir. İncelemelerde Maşatlığın üzerinde dağınık şekilde kaya parçaları bulunmakta olduğu, günümüzde herhangi bir kalıntıya ya da mezar taşının tespit edilmediği ve bununla ilgili herhangi bir şeye rastlanılmamıştır.

Manastırın güneydoğusunda ve ortalama 80 metre alt kotta bulunan şapel, güneybatı yönünden manastıra çıkan yolun doğusunda yer almaktadır. Dikdörtgen planlı olan şapelin batıdaki giriş kısmının sadece temel izleri mevcutken, doğu kısmı, pencere

seviyesinden itibaren kemerin üst seviyesine kadar ayakta olduğu tespit edilmiştir. Kemerin içten ve dıştan dairesel formlu apsisi ve tonoz üst örtüsünün bir kısmı sağlam durumda olup, apsisin kuzey ve güney kısımlarında birer niş bulunmaktadır. Kuzeydeki niş kısmen harap durumdadır. Ana mekânla apsisi ayıran kemerin muntazam yontma taşları yerinden sökülüştür. Kuzey ve güney duvarları hafifletme kemeri ile birlikte örülmüş, güney duvarının tam ortasına gelecek şekilde dikdörtgen formlu bir pencere yerleştirilmiştir. Giriş kapısı, batı duvarında olan şapelin, duvar örgüleri incelendiğinde iki farklı yapı karakteri görülmektedir. Pencerenin alt seviyesine kadar olan duvar örgüsü, ebatlı düzgün yontu duvar olarak inşa edilmiştir. Üst kısmındaki örgü ise farklı ebatlardaki moloz taşlarla ve bağlayıcı harçla derzli olarak inşa edilmiştir. Bu kısımda kemerler düzgün yontma taşla inşa edilmiştir. Bu haliyle şapelin XIX. yüzyılda restore edildiği, sonrada üst örtüsünün, kuzey ve batı duvarının tamamen, güney duvarının da kısmen yıkıldığı anlaşılmaktadır. Şapelin hemen güneyinde dikdörtgen planlı, bağlayıcı harç kullanılmadan yapılan duvarları yer yer bir metre yüksekliği kadar ayakta kalan yonu taşlarla inşa edilmiş, mahiyeti anlaşılamayan bir birim olduğu tespit edilmiştir.

Manastırın girişi önünde bulunan açık; az eğimli alan, moloz taş duvarla oluşturulmuş, teraslamalar şeklinde olduğu ve bu bölümdeki alanın manastır birimlerine göre kuzeyinde bir kısmı doğal kayalıktan faydalanarak, moloz taş malzeme ile inşa edilmiş yuvarlak planlı su sarnıcının olduğu tespit edilmiştir. Sarnıç doğal kayanın zirvesinden akan yağmur ve kar sularını toplamaktadır. Sarnıcın duvarını oluşturan ve düzgün olmayan moloz taş duvar, içten ve dıştan bağlayıcı bir harç ile derzlidir. Ön yüzünde, yaklaşık bir metre yükseklikte, içten dışa uzanan, birbiri içine geçmeli tuğla künk vardır. Sarnıcın içinde kaya parçaları ve yaklaşık yarım metre yüksekliğinde su birikintisi vardır. Üzeri su toplamak amacıyla yarı açık inşa edilmiş olmalıdır. Sarnıçta kesme taştan oluşan bir kemer kalıntısı vardır. Sarnıcın güney doğusunda ve sarnıçtan üst kotta mahiyeti anlaşılamayan dikdörtgen planlı, doğu yönünde doğal kayaya ulaşan değişik ebatlarda taşlarla örülmüş, yer yer bir metre yüksekliğe ulaşan içi dolu bir birim vardır. Bahçenin ikinci kademesini oluşturan ve sarnıçtan sonra güneye yönelen yolun sonunda, önü çeşme, arkası depo şeklinde düzenlenmiş bir birim vardır. Çeşme, üçgen alınlıklı olup, sivri kemerli bir nişe sahiptir. Bu nişin ortasında kare planlı ve her iki yanında da küçük birer niş vardır. Kitabeliğin her iki yanında iki küçük niş vardır. Aynalığı kırık olan çeşmenin kemerlerini taşıyan ayaklar da yıkılmıştır. Çeşmenin

yalağının yerinden söküldüğü anlaşılmaktadır. Köyden manastıra çıkan yolun başında bulunan, sonradan yapılmış çeşmenin yekpare yalağının buraya ait olduğu köylüler tarafından söylenmektedir. Çeşmenin alınlığı üzerindeki düzgün yontma taş duvar ile doğal kaya arasındaki boşluğa, üzeri tonozla örtülü bir depo yapılmıştır. Deposunun içi, yer yer tahrip olmuş kırmızımsı bir sıva ile kaplanmıştır. Deponun üzeri kısmen çöktür. Çeşmenin güneyinde, doğal kayanın çıkıntısı üzerine taş duvar örülerek içinin toprakla doldurulması sonucu elde edilmiş düz bir birim vardır. Fonksiyonu anlaşılamayan birimde define arayıcılarının tahribatıyla ortaya çıkan iskelete bakılınca buranın bir mezar olduğu düşünüldüğünden incelemeler sonucunda bahsedilmiştir.

Manastır ise çeşmenin doğusunda doğal kayaya oyularak inşa edilen yirmi altı basamaklı bir merdivenle basık yuvarlak kemerli kapıdan girilerek giriş bölümüne ulaşıldığı, buranın, batı yönünden doğu yönüne doğru mağara içerisine ilerledikçe yükselen doğal kaya eğimine uygun olarak inşa edildiğinden dört kademeli manastır yapısının ilk birimi olduğu tespit edilmiştir.

4.2. Restitüsyon

İngilizce’de “restitution, reconstitution, reinstatement” olarak bilinen Fransızca kökenli Restitüsyon kelimesi Türkçede “ilk şekline getirmek, eski şeklini yapmak, eski durumunun resmini yapmak” anlamındadır²¹⁶.

Restitüsyon, zamanla değişime uğramış olan tarihi eserlerin, kısmen yıkılan ya da yok olan unsurların, yapı veya da yerleşimlerin ilk planlarındaki ya da belirli zamanlardaki durumlarının, arşivdeki kayıtlarından, yapının üzerinde yer alan izlerden, yapıya veya yerleşmeye ait çizim, fotoğraflardan yararlanılarak, plan, kesit, görünüş ve aksonometrik yani üç boyutlu çizimlerle ya da maketlerle anlatımıdır. Restitüsyon çalışmaları tarihi eser niteliğindeki yapıların kendine özgü kimliklerini ortaya çıkarmak, tarih içerisindeki gelişimini irdeleyerek, mimari kalıntıların net olarak öğrenilmesi için yapılmaktadır. Mimari yapının restorasyonunun yapılması için yapılan bu çalışmalar bilimsel ve zorunludur²¹⁷.

²¹⁶ Hasol, 1979, 424.

²¹⁷Zeynep Ahunbay, *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, Yem Yayınları, İstanbul, 5. Baskı 2009, s.85.

4.3. Restorasyon

Fransızca kökenli Restorasyon kelimesi İngilizcede ‘‘Restauration, Restaurer’’ olarak bilinmektedir. Türkçede ‘‘ ilk halindeki şeklini aslını bozmadan onarmak’’ anlamına gelmektedir.²¹⁸.

Mimari bir yapının restorasyonu yapılması için yapıya ait analizlerin iyi yapılmış olması, rölöve ve restitüsyon projelerinin detaylı bir şekilde tamamlanması gerekmektedir. Rölöve ve restitüsyon çalışmalarında elde edilen bilgiler ne kadar fazla ve doğru şekilde olursa yapıya yapılacak olan restorasyon da o derece başarılı olmaktadır. Yapıya yapılan restorasyon süreçleri dikkatli bir şekilde rapor, çizim ve fotoğraflarla belgelenmesi önemlidir.²¹⁹.

4.4. Sanat Tarihi Araştırma Raporu

Sanat tarihi araştırma raporunda öncelikle giriş bölümünde hangi eser inceleniyorsa neler yapıldığına dair açıklama yapılmaktadır. Rapor yazımında yardımcı olan kaynaklardan bahsedilirken bunun yanı sıra raporun amacı açıklanmaktadır. Girişten sonraki bölümde eserin tarihçesine yer verilmektedir. Araştırmalar sonucunda eserin bulunduğu yerin tarihçesinden bahsedilirken, eserin inşa edildiği dönem detaylı bir şekilde anlatılmakta ve bu bölümde daha çok görsel olarak desteklenerek eserin bulunduğu yerin tarihi gelişimini içermektedir.

Raporda incelenen eserin ilk olarak yerinden ve konumundan bahsedilmektedir. Bu bölümde yerleşimin isminden, eserin bulunduğu çevresiyle olan ilişkisinden bahsedilmektedir. Eserin tarihçesinden bahsederken daha çok inşa tarihi varsa vakfiyesi onarımın kitabesinin orijinal hali ve Türkçeye çevrilmiş hali raporda bahsedilmelidir. İnşa tarihi bilinmeyen eserin çevresinde yer alan eserlerden benzer özellikleri olan eserler incelenmektedir. Bu bölümde plan, mimari ve süsleme özellikleri de bakıldığından benzer eserler incelenip tarihçesi geliştirilmektedir. İncelenen benzer eserlerin fotoğrafları yine raporda yer almaktadır. Raporda öncelikle incelenen eserin planı ve mimari özellikleri anlatılmaktadır. Eserin cephe özelliği, iç mekânı

²¹⁸ Hasol, 1979,424.

²¹⁹ Ahunbay, 2009, 18.

incelenmektedir. İncelenen eserin mevcut durumu raporda yazılmaktadır. Bunun yanı sıra restitüsyonda değerlendirilecek olan kısımlar detaylı bir şekilde yazılmaktadır. İlk inşa döneminden itibaren yapılan çalışmalar incelenerek her dönem için ayrı başlıklar altında incelenmektedir. Döneme ait örnekler ve benzer yapılar plan ve mimarisi, süsleme özellikleri karşılaştırılarak değerlendirme yapılmaktadır. Raporda yer alan en son bölümde yani değerlendirme ve sonuç kısmında yapının inşasından günümüze kadar zamanla geçirdiği değişimin değerlendirilmesi yapılarak restitüsyon çalışmasına yardımcı bir kaynak haline gelmektedir. Kaynakçada yararlanılan kaynaklar belirtilerek rapor sonlandırılmaktadır.

4.4.1. Şebinkarahisar Meryemana (Panayia) Manastırı sanat tarihi araştırma raporu

Meryem Ana Manastırına ait restorasyon projesi kapsamında sanat tarihi araştırma raporu bulunmaktadır. Proje kapsamındaki Meryemana Manastırının sanat tarihi araştırma raporunu Giresun Üniversitesi Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölüm Başkanı Doç. Dr. Gazanfer İltar hazırlamıştır.

Rapor 'da; Rapor dört bölüm olarak hazırlanmıştır. Öncelikle giriş bölümünde Manastırın tanımı, çalışmanın yöntemi ve yapılan araştırmalar hakkında bilgi verilirken, kullanılan kaynaklardan da bahsedilmiş, ikinci bölümde Manastır Tarihçesinden bahsedilmiş, Manastırın birimlerine geçildiğinde ‘Manastır Çevre Birimleri’, ‘Manastırın Bahçesindeki Birimler’, ‘Manastır’ olarak üç ana başlık altında alt başlıklara yer verilmiş ve detaylı olarak restorasyon öncesindeki durum hakkında bilgi verilmiştir.

‘Değerlendirme ve Sonuç’ kısmında manastırın tarihi, birimleri, birimlerin durumu, mimarisi, süslemesi değerlendirilerek sonuca varılmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

KATALOG

5. GİRESUN / ŞEBİNKARAHİSAR MERYEMANA (PANAYIA) MANASTIRI (RESTORASYON ÖNCESİ VE SONRASI)

5.1. Meryemana (Panayia) Manastırının Yeri

Meryemana Manastırı Giresun'un Şebinkarahisar ilçesinin doğusunda Sarıyer Köyünde, Kayadibi Mahallesindedir²²⁰. Manastır oldukça yüksek bir kayalığın içerisine oyularak yapılmış, yapıya patika bir yoldan ulaşım sağlanmaktadır²²¹(Görsel 1,2)(Şekil 1,2).

5.2. Meryemana (Panayia) Manastırının Tarihçesi

Manastırın, ilk kuruluşu hakkında kesin bir bilgi mevcut değildir. Ancak bu konuda bir takım görüşler ileri sürülmektedir. Diğer bir ismi Theotokos²²² olan manastırın kuruluşu için 481- 490²²³ tarihleri gösterilse de bu görüşü destekleyecek herhangi bir belge mevcut değildir.

Cumont, Manastırın tarihinin Koloneia Piskoposluğu tarafından, Aziz John Silentiary'ye ithafen yapıldığından ve burada Meryemananın mucizeler yaratan ikonunun olduğundan bahsetmektedir. Bu yüzden Hacılar ve ziyaretçiler bu ikonu görmek için Ağustos ayının 15'nde burayı ziyaret etmektedirler²²⁴.

Bryer- Winfield Manastırın Ortaçağda inşa edildiğini belirttikten sonra XIX. yy. da geçirdiği bir yangın sonucu tahribata uğrayarak tamamen yenilendiğini belirtmektedir²²⁵.

Başka bir anonim kaynak ise belge göstermeksizin manastırın ilk evresini V. yy a dayandırarak Theodosios'un inşa ettirdiğini Bizans manastırı olarak nitelendirdikten

²²⁰ Karpuz, 1989, 56.

²²¹ Bayhan, 2013, 343.

²²² Bryer- Winfield, 2020,284

²²³ Bryer- Winfield, 2020,284,Karpuz, 1989, 56; Özhan- Özdemir, 1983, 83-84.

²²⁴ F. Cumont-E. Cumont, 1906, 296-297.

²²⁵ Bryer-Winfield- Balance and Isaac, Part: 3, 2002, s. 374.

sonra XIX. yy da Aziz Philip için Ermeniler tarafından yeniden inşa edildiği ileri sürmektedir. Aynı kaynak döneminde bu manastırın Maçka'daki Sümela manastırına rakip olduğunu belirtmektedir²²⁶.

II. Ioannes (1280-1285) zamanında bakılarak burada bir dini merkezin olma ihtimali bulunmaktadır²²⁷. Meryemana Manastırının bu durumda aynı dönemlerden beri var olduğu fikri ileri sürülebilir. II. Ioannes döneminde ise Şebinkarahisar ve yöresinde bir Türk hâkimiyeti söz konusu olduğu için manastırın Türkler himayesinde varlığının sürdürmüş olduğu düşünülmektedir.

Osmanlı devletinde Tanzimat öncesinde kendi aralarında bir bütünlük gösteren Rum Ortodoks yapıları inşa edilmiştir. XVI. yy dan Tanzimat'a kadar olan süreçte Rum Ortodoks yapıları Bizans kalıntıları üzerine inşa edilmiş, onarım yapılan ya da yıkılan kilisenin yerine yenisi inşa edilerek varlığının sürdürmeye çalışmıştır. XVIII. yüzyılda batılılaşma hareketi başlamış, bununla birlikte inşa edilmiş olan kiliselerin onarımında olanaklar sağlanmış ve XIX. yy da ilan edilen Tanzimat Fermanıyla kilise inşa edilmesiyle ilgili olarak yasaklar ortadan kalkmıştır²²⁸. Tanzimat'tan sonra bu yapılarda yeni plan tipleri ve üsluplar ortaya çıkmıştır²²⁹.

Osmanlı Devleti döneminde 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı ile birlikte idari, sosyal ve siyasi alanlarda yeni döneme girilmiştir. Bununla birlikte Müslümanlar ve gayrimüslimler arasında eşitlik sağlanmıştır. Böylece Osmanlı himayesi altında yaşayan kişilerin mal ve can güvenliği koruma altına alınmıştır²³⁰. Müslüman olmayan grupların hukuki olarak eşitliği sağlanmış, gayrimüslimlerden oluşan meclislerin kurulmasını kolaylaştırmıştır. 1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanıyla birlikte ise Osmanlı toplumları arasında yaşayan Rumlar, sosyal ve idari yapılanmada daha güçlü hale gelmişlerdir. Bununla birlikte Osmanlı döneminde gayrimüslimlere ait dini ve sivil

²²⁶ Trabzon Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü, *Giresun Şebinkarahisar Kayadibi Köyü MeryemAna Manastırı Raporu*, 31.10.2012, Trabzon.

²²⁷ Semavi Eyice, "Trabzon Yakınında Meryem Ana (Sümela) Manastırı", *Belleten Türk Tarih Kurumu*, C.30, S. 118, Ankara, Nisan 1996, s. 249.

²²⁸ Zafer Karaca, *İstanbul'da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,2006, s. 364-365.

²²⁹ Zafer Karaca, *İstanbul'da Tanzimat Öncesi Rum Ortodoks Kiliseleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008,

²³⁰ Okuyucu, 2013,26.

yapıların devlet koruması altında olduğu bilinmektedir²³¹. Islahat fermanıyla birlikte Osmanlı İmparatorluğunda yaşayanların dini inançları, ibadetleri ve eğitimlerinde özgür bırakılış, askeri ve idari devletin hizmetinde ve okullarda eşit olarak kabul edilerek, eşit şekilde vergi verilmiştir. Rumların refah düzeyi ferman ile birlikte yükselmiştir²³².1839 Tanzimat ve 1856 Islahat fermanıyla birlikte katı olan kurallar hafifletilmiştir. Bu bilgilerden yola çıkarak Meryemana Manastırı'nın Osmanlı döneminde parlak bir evre geçirdiği bilinmektedir²³³.

Manastır ile ilgili Sanat Tarihi Araştırma Raporu hazırlayan Gazanfer İltar, Başbakanlık Osmanlı Arşivinde yaptığı çalışmada Meryemana Manastırı ile ilgili 1908 tarihli bir belgeye ulaştığını belirttiikten sonra belgenin özetini şu şekilde vermektedir;

‘‘Karahisar’ı Şarki Sancağı dâhilinde bulunan Kayadibi Köyündeki Meryemana Manastırı kominosu (manastırın baş papazı) iken ölmüş olan Yuvanikyus’un namına kayıtlı arazinin çocuğu (mirasçısı) olmadığından müştemilatının defterhanece müzayede ile satışa teşebbüs edildiği, ancak bu arazinin esasen manastıra ait para ile satın alındığı ve kominosu olması sebebi ile Yuvanikyus’un üzerine kaydedildiği, onun ölümü ile bu arazinin yeni kominosu papaz İlya Efendi tarafından idare edildiği ve müzayesinden vazgeçilerek ya manastıra ya da İlya Efendi’ye tahsis edilmesi gerektiği Rum Patrikliği’nce dilekçe olarak arzedilmiş.

Arazi kanunnamesine göre arazi sahibinin bilaved (çocuksuz- mirasçısız) olması durumunda vefat ederlerse, uhdelerinde bulunan yerlerin mahlul olacağı (mirasçısı olmadığından kanun gereği devlete kalacağı) ancak, vergi kayıtlarından kendi tasarruflarında olduğunu kanıtlarsa, bilirkişi tarafından bedeli takdir edilerek kanunlar zarfında Rahip İlya Efendi tarafına tefviz olunması (menkulü bilinen bedel karşılığında bir kimsenin üstüne bırakma), ancak tapu senedi ibraz edilemediği takdirde ertelenmeksizin müzayedeye çıkarılması gerekmekte olduğundan emlakın makul bir

²³¹ Karaca, 2006, 364-365.

²³² Karaca,2006, 364.

²³³ Karpuz, 1989, 56.

bedel ile adı geçen rahibe tefvizi (bırakılması) konusu, adı geçen bakanlığa havale ve mahalline verilmesi İçişleri Bakanlığı'na tebliği tezkir ve tasvip kılındı.''²³⁴

Söz konusu belgeden de anlaşılacağı üzere Rum Patrikhanesine kayıtlı manastırın 1908 yılında faal olduğu ve başında bir yöneticinin bulunduğu anlaşılmaktadır.

Bu yıllarda Türkiye ve Yunanistan arasındaki azınlıklarla ilgili ülkeler arasındaki durum nüfus değişimini gündeme getirmiş, uzun süredir devam eden bu sorun 24 Temmuz 1923 yılında yapılan Lozan Konferansında görüşülen önemli konular arasında önemli bir yer tutmuştur. Lozan Konferansında görüşülen konular arasında bütün sorunlar çözülmemiş olsa da, Türk ve Yunanlılar arasında siyasi olarak denge kurulmuştur²³⁵. 30 Ocak 1923 yılında ise "Sivil Tutukluların Geri Verilmesi ve Savaş Tutsaklarının Mübadelesine İlişkin Türk-Yunan Anlaşması" ile esir meselesi²³⁶; Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol'ün imzalanmasıyla birlikte ise nüfus mübadelesi meselesi çözülmüştür²³⁷. Bu protokolün imzalanmasıyla Karadeniz bölgesinde yaşayan Rumlar göç ettirilmiş, bölgedeki Rum varlığına son verilmiştir²³⁸.

Bununla birlikte İltar, Manastırda yaptığı incelemeleri ve belge ile ilgili görüşlerini ise şöyle açıklamaktadır;

' Ancak manastırda yaptığımız incelemelere göre bu yerin 1880'li yılların ortasında terk edildiği anlaşılmaktadır. Manastırın terk edilmesinden itibaren burayı ziyaret edenlerin birçoğu duvarlara, isim, soy isimlerini, memleketlerini ve ziyaret tarihlerini; Rumca, Ermenice, İngilizce, Fransızca, Osmanlıca ve Türkçe olarak yazmışlardır. Bu karalamaların en eskisi 1885 yılına aittir. Çalışır durumda olan dini bir yapının duvarlarına gelişigüzel yazılar yazılması normal değildir. Dolayısıyla bu yıllarda Meryemana Manastırı terkedilmiş olmalıdır. Ancak elimizde bulunan arşiv

²³⁴ Gazanfer İltar, *Meryem Ana Manastırı Restorasyon Projesi Sanat Tarihi Araştırma Raporu*, Giresun, 2006, s. 6.

²³⁵ Tuğba Eray Biber, "Osmanlı Toplumunda Rumlar", Nejla Günay (Ed.), *Osmanlı Toplum Yapısı ve Millet Sistemi*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, Kasım 2020, s. 195. 163-204.

²³⁶ Okuyucu, 2013,33.

²³⁷ Yücel Bozdağlıoğlu, "Türk- Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.180, S.180, 2014,s.10.

²³⁸ İbrahim Tellioğlu, "Doğu Karadeniz Bölgesindeki Rum Varlığına Dair Görüşler", *Atatürk Araştırma Dergisi*, C.20, S. 60, 2004, s.793.

belgesine göre 1908 yılında buraya yeni bir kominosu atanması bu durum ile çelişmektedir.

Bu durum şöyle açıklanabilir: Manastır zikredilen yıllarda Osmanlı – Rus savaşları ve diğer bazı sebepler yüzünden yörede baş gösteren huzursuzluk sonucunda işlevini yerine getirememiş ve terkedilmiş olsa da başındaki yönetici ya da yöneticiler daha sonraları görevlerine devam etmiş olmalılardır.

*1923'teki mübadele uygulaması sonucunda, yörede kalan son Rum ahalinin, yöneticileriyle birlikte Yunanistan'a gönderilmesiyle birlikte Meryemana Manastırı'nın tamamen boşaltılmış olması muhtemeldir.'*²³⁹

5.3. Manastırı Oluşturan Birimler

Manastır dört katlı ve mağaraya oyularak inşa edilmiştir. Manastırın bünyesinde şapel, maşatlık (mezarlık), bahçe, ayazma, çeşme, mezar yapısı, oda, banyo, tuvalet, çamaşırhane, mutfak, yemek salonu dehliz gibi yapılarla birlikte ana merkezinde kilise yapısı bulunmaktadır.

5.3.1. Şapel

Konumu: Manastıra ait şapel patika yolun güneyinde yer almaktadır.

Plan ve Mimarisi: Doğu- batı doğrultusunda kareye yakın dikdörtgen planlı ve tek nefli olarak inşa edilmiştir (Şekil3,4). Şapelin batı cephesinde yer alan dikdörtgen formlu giriş kapısının günümüzde temel izlerine rastlanmaktadır²⁴⁰. Şapelin doğu cephesinde yer alan apsis bölümü içten ve dıştan yarım yuvarlak formludur. Apsis günümüze sağlam bir şekilde gelebilmiştir. Apsisin kuzey ve güneyindeki duvarlarında birer nişe yer verilmiştir. İzlerden yola çıkılarak apsis ile naosu ayıran bir kemerin olduğu ve kemerin yontma taşlarının yerinde olmadığı, söküldüğü anlaşılmaktadır²⁴¹. Naosun ise pandantif izlerinden yola çıkıldığında kubbe ile örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Yapının güney, kuzey ve batı cephesi günümüze sadece temel seviyesinde gelebilmiştir. Üst örtüsü yıkılmış vaziyettedir.

²³⁹ İltar, 2006, s. 7.

²⁴⁰ Gazanfer İltar, *Meryem Ana Manastırı Restorasyon Projesi Sanat Tarihi Araştırma Raporu*, Giresun, 2006, s.10.

²⁴¹ İltar, 2006,10.

Restorasyon sonrasında şapelin zemini çizimlerde belirlenen noktaya kadar temizlenmiş olsa da restorasyon önceki ve sonraki haline bakıldığında bir fark görülmemektedir (Görsel 3,4).

5.3.2.Bahçedeki birimler

5.3.2.1.Ayazma

Konumu: Manastır bahçesinin kuzey tarafındadır.

Plan ve Mimarisi: Daire planlı, moloz taştan inşa edilmiş, yaklaşık 3 metre çapında ayazma bulunmaktadır. Ayazmanın içerisinde kaya parçaları ve su birikintisi vardır²⁴² (Görsel 5).

Restorasyon sonrasında ayazmanın içi ve etrafındaki kaya parçaları temizlenmiştir. Sarnıcın üst yüzeylerindeki tahribatlar tamir edilmiştir. (Görsel 6).

5.3.2.2.Çeşme

Konumu: Manastıra çıkan yolun ikinci kademesinin köşesinde bir çeşme yer almaktadır. (Görsel 7) Manastırın güneyinde bahçede yer almaktadır.

Plan ve Mimarisi: Üçgen alınlıklı sivri kemerli nişi olan çeşme dikdörtgen formundadır (Şekil 5). Sivri kemerli çeşme nişinin merkezinde kare formlu bir kitabelik bölümüne yanında ise üçgen formunda küçük nişlere yer verilmiştir. Harç izlerinden yola çıkılarak bu kitabelik bölümünün yerinden söküldüğü anlaşılmaktadır²⁴³. Çeşmenin üzengi taşı yatay silmelerle hareketlendirilmiştir. Aynalığı yıkık olan çeşmenin merkezinde yer alan lüle taşının yerinin belli olduğu fakat günümüze gelemediği görülmektedir. Bu çeşmenin taş yüzeylerinde bozulmalar görülmekte, üst duvarı ise yıkılmış durumdadır²⁴⁴.

Restorasyon ile çeşmenin yıkılan duvarın üst kısımları restore edilmiş, duvar ve çeşme yüzeyindeki bitkiler temizlenmiştir. Çeşmenin yıkılan ön kısmı ve üst bölümleri taş malzemeye tamamlanarak yenilenmiştir (Görsel 8).

²⁴² Trabzon Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü, *Giresun Şebinkarahisar Kayadibi Köyü MeryemAna Manastırı Raporu*, 31.10.2012, Trabzon

²⁴³ İltar,2006,12.

²⁴⁴ Trabzon Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü, *Giresun Şebinkarahisar Kayadibi Köyü MeryemAna Manastırı Raporu*, 31.10.2012, Trabzon.

5.3.3.Birinci Kattaki Birimler

Plan ve Mimarisi: Birinci kata çeşmenin yanında yer alan 26 basamaklı merdivenden çıkılmaktadır. Manastırın birinci katına basık kemerli yan yüzeyleri tahribata uğramış, girişten geçiş sağlanmaktadır (Şekil 6). Girişin kuzey kısmı moloz taş malzemeyle dolu vaziyettedir. Birinci kat giriş bölümünü oluşturmaktadır. Bir de işlevi bilinmeyen basık kemerli bir açıklık yer almaktadır. Buranın iç tarafı restorasyon öncesine bakıldığında moloz taşlarla dolu olduğu görülmektedir. Burası teras olarak düzenlenmiştir. Birinci kattan ikinci kata geçmek için kullanılan bölüm tahrip olmuştur. Birinci katın üst örtüsünün beşik tonoz olduğu ve tonoz kısmının üstünün teras olarak işlev gördüğü teras kısmının ise üst kısmının kapalı olmadığı bilinmekle birlikte burada su oluklarına bakıldığında banyo, tuvalet ve çamaşırhane gibi birimlerinin olduğu tahmin edilmektedir²⁴⁵. Teras kısmında yıkıntılar bulunmaktadır. Günümüzde üst örtü yıkılmış ve bu birimler bulunmamaktadır. Manastırın bu katı doğal kayaya yontma taş malzeme ile inşa edilmiştir.

5.3.3.1.Yapılan onarımlar

Restorasyon sonrasında birinci katın basık kemerli girişine demir milin etrafında dönen bir ahşap kapı yapılmış ve girişin bozulan yan yüzeyleri taş malzemeyle tamamlanmıştır(Görsel 9,10). İçerisinde kuzey tarafta yer alan moloz taşlar temizlenmiştir. Kemerli açıklık düz lentolu giriş olarak yenilenmiş ve içerisindeki moloz taşlar temizlenmiştir.(Görsel 11,12) İçerisine üç basamaklı merdivenle girilmektedir. Birinci kattan ikinci kata geçmek için kullanılan bölümün tamamen yok olmasından dolayı bu kata metal konstrüksiyon üzerine ahşap merdiven eklenmiştir (Görsel 13,14). Yapılan temizlik çalışması ile birinci katta teras bölümünde bulunan yıkıntılar da temizlenmiştir (Görsel 15,16).

5.3.4. İkinci Kattaki Birimler

Plan ve Mimarisi: Birinci kattan ikinci kata üst kısmı yarım daire kemerli dikdörtgen formundaki kapının alınlık ve yan kısımları yıkılmış olan açıklıktan geçiş sağlanmaktadır (Şekil 7,8). Restorasyon öncesinde yıkık olan koridor beşik tonozla

²⁴⁵ İltar,2006, 14.

örtülüdür. Mazgal pencereyle aydınlatılan bu katın mazgal penceresinin restorasyon öncesindeki durumunda yıkılmış vaziyettedir. Bu mekânın üst örtüsü yıkık vaziyettedir. İkinci kat iki kademe olarak düzenlendiği fakat içerisinde moloz malzemelerin olduğu fotoğraflardan anlaşılmaktadır. Bir de bu katta duvarlardaki izlerden yola çıkılacak olunursa, günümüzde olmayan asma katın olduğu bilinmektedir²⁴⁶.

Süsleme: Yapının duvarlarında süsleme olarak kemer ve tonozların köşesinde, ince seritlerden oluşan kırmızı renk üzerine işlenmiş üç siyah nokta freskolara yer verilmiş, baba-oğul-kutsal ruh inancını sembolize eden üçlü teslis işaretidir²⁴⁷.

5.3.4.1.Yapılan onarımlar

Restorasyon sonrasında ikinci katın giriş kapısının taş basamağının ve kemer kısmının taş malzemeden orijinal olduğu bilinmektedir. Kapının alınlık ve yan kısımları ise taş malzemeyle düz lentolu olarak tamamlanmıştır (Görsel 17,18). Restorasyon sonrasında bu mekânın içindeki yıkıntılar temizlenmiştir²⁴⁸. Yıkılan üst örtü restorasyonda orijinaline uygun bir şekilde taş malzemeyle tamamlanmıştır (Görsel 19,20). Burada girişin üzerine konumlandırılmış pencerenin yıkılmış olan kısımları taş malzemeyle tamamlanmıştır (Görsel 21,22).Yapının duvarlarında kemer ve tonozların köşesinde yer alan fresklerden girişin üst kısmındaki bölüm kalmış (Görsel 23,24), diğer cepheler yenilenirken orijinal kaba yonu taş duvarın üzerine sıva çekilerek kapatılmıştır. İkinci kat iki bölüme ayrılmış ve ikinci kademeye geçişi sağlayacak metal korkulukları bulunan ahşap bir merdiven eklenmiştir. Merdivenden sonra kuzey ve güneye konumlandırılan odalara geçişin sağlanması amacıyla bir de ahşap koridor yapılmıştır. Bu kat sonradan eklenen ahşap merdivenle iki bölüme ayrılmıştır.

Batı tarafına konumlanan girişin kuzey tarafında yaklaşık 0.92 x 1.96 m ölçülerinde yuvarlak kemerli bir kapıdan 2.52x 4.30 m boyutlarında küçük dar bir odaya girilmektedir. Odanın batı duvarında üç mazgal pencereye yer verilmiştir Pencereleri dışarıdan yıkılmış vaziyette olan bu odanın restorasyon öncesindeki fotoğrafları incelendiğinde içerisinde yıkıntılarla dolu olduğu görülmektedir. Girişin kuzeyindeki bu

²⁴⁶ İltar, 2006, 14.

²⁴⁷ Bayhan-Gündoğdu vd., 2005, 30.

²⁴⁸ Trabzon Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü, *Giresun Şebinkarahisar Kayadibi Köyü Meryem Ana Manastırı Raporu*, 31.10.2012, Trabzon.

oda restorasyon sırasında ilk başta iç kısmında bulunan taş malzeme temizlenmiş ve odanın zemininin ana kaya olduğu anlaşılmıştır (Görsel 25,26). Dışarıdan yıkılmış olan mazgal pencereler taş malzemeyle tamamlanmıştır. Malzeme kaba yonu taş duvardır.

5.3.4.2. İkinci kat ikinci kadememin kuzeyindeki oda

Plan ve Mimaris: Restorasyon öncesindeki durumuna bakıldığında ikinci katın ikinci kademesinin kuzeyindeki odanın girişi yıkılmış durumdadır. Koridorun kuzeyinde yer alan odaya 1.03x 1.65 m boyutlarında dikdörtgen formunda bir açıklıktan girilmektedir. Dikdörtgen formlu giriş içeriye yuvarlak kemerli olarak yansımıştır. Odanın kuzey duvarında büyüklü küçüklü sıralı nişlere yer verilmiştir. Bu nişlerden orta kısımda merkezde yarım daire formunda olan 0.53 x 0.66 boyutlarında ocak ve yanlarda dikdörtgen formundaki nişler yıkılmış durumdadır. Yine kuzey duvarında doğu cephesine yakın bir de dikdörtgen bir açıklığa yer verilmiştir. Depo olarak kullanıldığı düşünülen bu yerin içerisinde yıkıntılar mevcuttur²⁴⁹. Güney duvarında girişe yakın yıkılmış vaziyette dikdörtgen formlu bir niş bulunmaktadır. Batı duvarında içeriye açılmış iki büyük yarım yuvarlak olarak yansıtılmış tahribata uğramış ikisi altta biri üstte olmak üzere üç mazgal pencereyle oda aydınlatılmıştır. Doğü cephesi ana kayadan oluşmaktadır. Defineciler tarafından yapının taban kısmı tahrip edilmiştir²⁵⁰. İç mekân beşik tonozla kapatılmış, beşik tonozlu kısımda doğü ve batı tarafında yüzeysel kemerler yer almaktadır.

5.3.4.2.1. Yapılan onarımlar

Restorasyonda ikinci katta ikinci kadememin kuzeyinde odanın girişinin yıkılmış olan kenar kısımları taş malzeme ile tamamlanmıştır (Görsel 27,28). Kuzeyde yer alan yıkılmış nişler ve ocak yenilenmiştir (Görsel 29,30). Kuzey duvarında doğü cephesine yakın depo olarak adlandırılan bölümün içerisi temizlenmiştir (Görsel 31,32). Güney duvarında girişe yakın yıkılmış vaziyette dikdörtgen formlu niş yenilenmiştir (Görsel 33,34). Kayaya birleşik olan doğü bölümüne de iki kademeli taş basamak yapılmış, bir kısmı doğü kayadan oluşmuştur. Batı cephesinde aydınlığı sağlamak amacıyla yapılan alttaki iki pencere ile üstte yapılan pencere taş malzemeyle tamamlanmış ve yapının iç

²⁴⁹ Gazanfer İltar, *Giresun Kültür Envanteri*, Giresun Valiliği Yayınları, İstanbul, 2014, s. 265.

²⁵⁰ İltar, 2006, 16.

duvarları ise kaba yonu taş üzerine sıva yapılarak yenilenmiştir. İçerisindeki moloz taşlardan temizlenerek zemin ortaya çıkarılmış ve tahrip olan taban kısmı tamamlanarak, taş döşeme yapılmıştır (Görsel 35,36).

5.3.4.3. Mutfak

Plan ve Mimarisi: Mutfığa yıkılmış koridorun güney tarafında yarım daire kemerli ve beşik tonozla kapatılan yerden geçiş sağlanmaktadır. Bu geçiş bölümünde yer yer taş parçaları mevcuttur. Koridorun güneyinin tam karşısında yer alan yıkılmış vaziyetteki dikdörtgen formundaki yaklaşık 3.38 x 6.30 m ölçülerindeki girişten beşik tonozla örtülü mutfığa geçilmektedir. Güney duvarında 2.03 x 1.91 m boyutlarında yarım daire formundaki ocak ve 1.65 x 1.18 boyutlarında yarım daire formundaki fırın nişi yıkılmış durumdadır. Duvarlar ocak ve fırından çıkan islerden dolayı kararmıştır²⁵¹. Odanın içerisinde yıkılmış moloz taşlar bulunmaktadır. Bu birim batı cephesine açılan yarım yuvarlak kemerler içerisindeki pencere ve üstte kare formunda mazgal pencere ile aydınlatılmıştır. Pencerelere dıştan yıkılmış durumdadır. Doğu duvarı tamamen kayaya dayanmaktadır. Kuzey cephesinde dikdörtgen bir niş ve iki girişe yer verilmiştir. Girişlerden biri koridordan mutfığa geçişi sağlarken diğeri yemek salonuna açılan bir yarım daire formunda bir giriş ve girişin alt tarafından kilere geçişi sağlayan merdiven basamakları yer almaktadır.

5.3.4.3.1. Yapılan onarımlar

Restorasyon sonrasında yıkık olan koridor temizlenerek ahşap bir koridor eklenmiştir(Görsel 37,38). Mutfığın yıkılmış olan giriş kapısı formuna uygun olarak taş malzeme ile tamamlanmıştır (Görsel 39,40) .İçerisindeki moloz taş malzeme temizlenmiştir. Taban kısmına taş döşeme yapılarak yenilenmiştir. Yıkılmış olan ocak ile fırın taş malzemeyle ayrılmış ve izlerden yola çıkılarak restorasyonda kemerler ve duvarlar taş malzemeyle formuna uygun bir şekilde yapılmıştır (Görsel 41,42). Restorasyon önceki fotoğraflarına ulaşamadığımız ve yıkılmış olduğu bilinen batı duvarındaki mazgal pencereler ile kuzey duvarındaki yemek salonuna geçiş sağlayan girişin yıkılmış olan yan ve üst yüzeyleri taş malzemeyle yenilenmiştir (Görsel 43,44).

²⁵¹ İltar,2006, 15.

5.3.4.4. Yemek Salonu

Plan ve Mimarisi: Yemek salonunun iki girişi bulunmaktadır. Biri koridorun güney tarafına gidildiğinde sağda kalan giriş kapısı diğeri ise mutfak ile yemek salonunu birbirine bağlayan kuzey cephesinde bulunan yuvarlak kemerli açıklıktır. Giriş kısmı yıkılmış vaziyettedir. Beşik tonozla örtülmüş olan oda 3.56 x 5.65 m boyutlarındadır. Yemek salonunun restorasyon öncesindeki durumuna bakılacak olunursa buradaki keçi kılı karışımı sıvanın sağlam olduğu bilinmektedir²⁵². Batı cephesinde yıkılmış olan altta büyük boyutta iki üstte küçük boyutlarda yuvarlak kemer içerisine açılmış mazgal pencerelerle oda aydınlatılması sağlanmıştır. Girişin olduğu doğu cephesinde yıkılmış vaziyette küçük boyutta mazgal bir pencere yer almaktadır. Odanın kuzeyinde merkezde dikdörtgen yıkılmış vaziyette niş bulunmaktadır. Güneyde mutfak ile bağlantısı olan girişten basık ve küçük dört basamaklı merdiven ile yemek salonunun altındaki depo²⁵³ olarak düşünülen yere giriş sağlanmaktadır. Depo olarak bilinen kısım batı cephesinin merkezine açılan küçük haç formunda bir mazgal pencereyle aydınlatılmıştır. Restorasyon öncesinde süsleme olarak odanın içerisinde duvar ve kemerlerin köşelerinde kırmızı ve siyah şeritlerin iç tarafında teslis işaretlerine yer verilmiştir.

5.3.4.4.1. Yapılan onarımlar

Restorasyon sonrasında, ikinci kadememin güneyinde koridorun batısında bulunan yemek salonunun yıkılan giriş kısmı taş malzeme ile tamamlanmıştır (Görsel 45,46). Batısında bulunan pencereler taş malzeme kullanılarak yenilenmiş ve pencere üzerinde bulunan yuvarlak kemerler restorasyon ile birlikte sıva çekilerek üzeri kapatılmıştır (Görsel 47,48). Restorasyon öncesindeki fotoğraflarına ulaşamadığımız zemin kısmı günümüzde camekânla kapatılmıştır (Görsel 49,50). Kuzeyinde bulunan yuvarlak kemer formu üzeri kapatılmış ve niş dikdörtgen formuna uygun olarak kaba yonu taş malzemeyle onarılmıştır (Görsel 51,52). Girişin yanındaki mazgal pencere tamamlanmıştır. Kaba yonu taş duvarın üzerine sıva çekilerek freskler ve kemerler kapatılmıştır.

²⁵² İltar, 2006, 15.

²⁵³ İltar, 2006, 15.

5.3.5. Üçüncü Kattaki Birimler

Plan ve Mimarisi: İkinci katta yarım yuvarlak kemerli bir açıklıkta yer alan yıkılmış vaziyette olan ve taşlardan kapanmış merdiven ile ulaşılmaktadır. İki orijinal basamak dışında hiçbiri günümüze gelememiştir. Doğu duvarında büyük dikdörtgen bir niş bulunmakta ve batı yönünde yer alan yıkıntılardan üçüncü katta yer alan terasa geçilmektedir. Manastırın üçüncü katı yaklaşık 312 metrekarelik geniş bir teras ve terasın gerisindeki hücrelerden oluşmaktadır (Şekil 9). Terasın ikinci kattaki ikinci kademenin kuzeyine denk gelen odanın ve ikinci katın tavanında çöküntü bulunmaktadır. Yer yer çöküntüler mevcuttur. Restorasyon yapılmadan önceki fotoğraflar incelendiğinde tahribatın oldukça fazla olduğu görülmektedir. Geniş terasın gerisinde beş hücre yer almaktadır. Kuzey ve güney doğrultusunda uzanan hücrelerden güney taraftaki hücre diğerlerine göre daha geniş tutulmuş ve günümüze batı duvarı gelebilmiştir. Güneydeki hücre restorasyon öncesinde yıkılmış vaziyette olduğundan dolayı orijinal durumu bilinmemektedir²⁵⁴. Güneydeki hücrenin içerisi kaya parçalarıyla doludur. Hücre, 5.60 x 3.75 m boyutlarında olan beşik tonozla örtülü olan hücre batı tarafa diğer hücrelerden biraz daha çıkıntılıdır. Doğu duvarında üstü yıkılmış vaziyette nişler mevcuttur. Bu hücre yönetici durumda olan keşişin odası olduğu tahmin edilmektedir. Diğer hücreler dikdörtgen planlı beşik tonozla örtülü ve doğu cepheleri doğal kayadan oluşmaktadır. Hücrelerin batı cephesinde dikdörtgen şeklinde birer giriş ve yan taraflarında yuvarlak kemerli birer pencere yer almaktadır. Bu hücrelerin kapı ve pencerelerinin söveleri yıkılmış durumdadır²⁵⁵. İç kısımlar horasan harcı ile sıvanmış durumdadır. Keşişlerin yatma dinlenme ihtiyaçlarını karşıladığı inzivaya çekilme odalarıdır. Farklı olarak en kuzeyde yer alan odanın kuzey duvarında yarım yuvarlak formda yıkılmış vaziyette olan bir nişe yer verilmiştir. Hücrelerin hemen hemen hepsi yaklaşık 3.20x 4.70 ölçülerindedir.

5.3.5.1.Yapılan onarımlar

Restorasyon sonrasında, ikinci kattan üçüncü kata geçişi sağlayan giriş kısmı yenilenmiştir (Görsel 53,54). Yıkılmış olan merdivenden kalan iki taş basamak

²⁵⁴ İltar,2006,16.

²⁵⁵ İltar, 2006, 16.

tamamlanmış ve geçiş sağlanan giriş restore edilmiştir. Girişin güney duvarında bulunan niş, formuna uygun olarak yenilenmiştir (Görsel 55,56). Yaklaşık 312 metrekarelik terasın çökmüş olan yerleri taş malzemeyle kapatılmış, ahşap döşeme yapılmıştır (Görsel 57,58). Güneydeki hücre hariç gerisindeki yıkılmış vaziyette olan hücrelerin kapı ve pencere söveleri taş malzemeyle yenilenmiştir (Görsel 59,60). Restorasyon sonrasında hücrelerin ön kısmına ahşap bir koridor eklenmiştir (Görsel 61,62). Güneyde sadece batı duvarı günümüze gelen hücre restorasyon ile birlikte kaya parçaları temizlenmiş, kaya hattı sınır olarak belirlenmiş, duvarlar ve taban kısmı yenilenmiştir (Görsel 63,64). Tamamlanan hücreye kuzeyde yer alan kapıdan giriş sağlanmaktadır. Hücrenin güney duvarında ortada yarım yuvarlak kemerli 1.26x 0.66 boyutunda, güney duvarının batısında iki kat oluşturacak şekilde üstte 0.54 x 1.52 boyutunda bir niş, altında ise dikdörtgen bir açıklık bulunmaktadır. Yine güney duvarın doğu tarafında ise 0.44x 0.87 cm boyutlarında dikdörtgen nişe yer verilmiştir. Hücrenin doğu duvarındaki büyüklü küçüklü olmak üzere ortada büyük 1.50 x 1.04 m ölçülerinde yarım daire, yanlarda 0.53 x 0.71 cm boyutlarında dikdörtgen nişlerin yıkılan üst bölümü onarılmıştır (Görsel 65,66). Batı duvarında yer alan iki tane mazgal pencere ve dikdörtgen niş tamamlanmıştır. Pencereler içeriye yarım yuvarlak kemer içerisinde yansıtılmıştır. En kuzeydeki hücrenin nişin üst kısmındaki kemer taş malzemeyle tamamlanmıştır (Görsel 67,68).

5.3.6. Meryemana (Panayia) Manastır Kilisesi

Konumu: Manastırın ana yapısını oluşturan kilise dördüncü kata inşa edilmiştir. Üçüncü katın kuzeyinde yer alan bazı orijinal taş basamakların günümüze geldiği fakat bir kısmı yıkılmış olan merdivenden ulaşılmaktadır. Kilisenin ön teras bölümü yıkılmış vaziyettedir.

Plan ve Mimarisi: Restorasyon öncesinde yıkılmış olan kilise plan kuruluşu açısından 6,64x 10,06 m boyutunda, bazilikal planlı ve üç nefli bir düzene sahiptir (Şekil 10). Kaynaklarda kuzey ve güneyde bulunan ikişer sütunun taşıdığı orta kısımda yüksek bir kubbenin olduğu belirtilmiştir²⁵⁶. Kaynaklarda yer alan bilgilere göre bu kubbenin

²⁵⁶ Karpuz,1989, 56; Bayhan-Gündoğdu vd., 2005, 26.

büyük boyutlarda olduğu bilinmektedir²⁵⁷. Kilisenin kuzey, güney ve batı cephesinde yıkılmış vaziyette birer giriş ve pencerelere yer verilmiştir. Batı, Kuzey ve güney cephelerinde iç tarafta kare başlıkları olan iki plastırla üçe ayrılan duvarlar birbirine yarım yuvarlak kemerlerle bağlanmış, ortada yer alan kemer daha geniş tutulmuştur. Plastırlar cephelere hareketlilik kazandırmıştır.

Kilisenin batı cephesinin ortasında 1.31x2.82 boyutlarında dikdörtgen formda olan ana giriş yer almaktadır. Restorasyondan öncesinde yıkılmış vaziyette olan ana girişin günümüze yarım yuvarlak kemerli alınlık kısmı gelebilmiştir. Yine girişin üst kısmında üç tane dikdörtgen formlu pencereye yer verilmiş, yandaki pencereler alttaki pencerelerle iki katlı olarak düzenlenmiştir. Girişin üstünde yer alan dikdörtgen formundaki üçer pencerenin alınlık kısmı yıkılmış durumdadır. Altta kapının iki yanında yer alan dikdörtgen formlu pencerelerin alınlıklarında yarım yuvarlak formlu yüzeysel nişler yer almaktadır.

Kilise iç mekânı naosu iki sıradan oluşan ikişerli sütun üç nef bölmesi, yan neflerden orta nef daha geniştir. Naosu üçe bölen taşıyıcılar ve üst örtüsü yıkılmış, kilisenin içerisi yıkıntılar bulunmaktadır. Yıkıntılar içerisinde günümüze sütun, sütun kaideleri, sütun başlıkları yıkılmış parçaları gelmiştir. Kilisenin içerisindeki yıkıntılardan neflerin üst örtüsünün tonozla kapatılmış olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde kilisenin üst örtüsü tamamen yıkılmış vaziyettedir.

Restorasyon öncesinde yıkık olan doğu cephesinde içten ve dıştan yarım yuvarlak üçlü bir apsis düzenlemesi vardır. Bemaı naos kısmından ayıran İkonastasis duvarı günümüzde yıkılmış vaziyettedir. Bu duvardan kalan parçalar kilisenin içerisinde yer almaktadır. Yıkılmış olan apsislerden orta apsisin, kuzey ve güney apsislerin merkezinde bir mazgal pencereye yer verilmiştir. Orta apsisin penceresinin altında yarım yuvarlak kemerli bir nişe kuzey tarafında ise yarım daire şeklinde daha küçük boyutlarda bir nişe yer verilmiştir. Orta apsisten yan apsislere geçiş sağlanan yarım daire kemerli birer girişe yer verilmiştir. Kuzey tarafta yer alan apsisin batı duvarında bir mazgal pencereye kuzey duvarında biri dikdörtgen, diğeri yarım daire olmak üzere

²⁵⁷ Bryer- Winfield-Selina and Isaac,2002, 375.

daha küçük boyutlarda iki nişe yer verilmiştir. Güneydeki apsiste ise kuzey cephesinde yer alan nişten biraz daha büyük olmak üzere güney duvarında dikdörtgen formlu bir nişe yer verilmiştir.

Kilisenin kuzey ve güney cepheleri oldukça simetriktir. Kuzey ve güney cephelerinde batı cephesinde yer alan ana girişten daha küçük boyutlarda batı cephesine yakın birer giriş bulunmaktadır. Kilisenin kuzey ve güney cephesinde kare formlu mazgal tarzında üçer pencere açıklığı bulunmaktadır. Bu pencerelerin üst kısımları yıkılmış durumdadır. Cephelerde yer alan pencereler içeriye yuvarlak kemerli olarak yansıtılmıştır.

Süsleme: Süsleme özelliklerine bakıldığında kilisenin içerisi oldukça sade bir süslemeye sahiptir. Batı, kuzey ve güney cephelerinin pencere, ayak ve kemerlerinin etrafında kırmızı şerit ve ince şeritin kenarlarında da üç noktanın birleşiminden oluşan siyah renkte üçgen bulunmaktadır. Bu Hristiyanlıkta baba-oğul-kutsal ruh kavramı sembolize eden üçlü teslis işaretidir²⁵⁸. Kilisenin dış cephelerinde herhangi bir süsleme yer almamaktadır.

Kilisede malzeme olarak inşasında, duvarlarda dolgu malzemesi moloz taş, cephe kaplamalarında kaba yonu taş, kapı ve pencerelerde ise düzgün kesme taş kullanılmıştır.

5.3.6.1.Yapılan Onarımlar

Restorasyon ile birlikte üçüncü katın kuzeyinde yer alan yıkılmış merdiven ahşap malzeme kullanılarak tamamlanmıştır (Görsel 69,70).Kilisenin ön kısmı temizlenmiş, taş döşeme ve korkuluklar yapılmıştır (Görsel 71,72). Kilisenin günümüze batıda bulunan ana giriş kısmının üzerindeki yarım yuvarlak alınlık kısmı, üstte ve altta iki yanında yer alan pencereler düzgün kesme taş malzemeyle yenilenmiştir(Görsel 73,74).Kilisenin içerisindeki yıkıntılar temizlenmiş, zemin kısmı ortaya çıkarılmıştır (Görsel 75, 76). Doğu kısımda bulunan üçlü apsis bölümündeki mazgal pencere ve nişler düzgün kesme taş malzemeyle formlarına uygun olarak yenilenmiş ve sıva çekilip boyanarak yenilenmiştir (Görsel 77,78). Taş malzemedan yapılan üç basamaklı

²⁵⁸ Bayhan-Gündoğdu vd., 2005, 30.

merdivenle geçiş sağlanmıştır. Apsislerin arasındaki yıkılan geçiş kısmı onarılmıştır (Görsel 79,80).

Kilisenin kuzey duvarında bulunan freskler yazıların kapatılması amacıyla belli bölümleri sıva çekilerek kapatılmıştır (Görsel 81,82).Yine güneydeki freskler (Görsel 83,84) ve batı duvarındaki fresklerde aynı şekilde belli bölümü kapatılmıştır (Görsel 85,86). Kilisenin iç cepheleri restorasyon yapılırken sıvandıği için sadece bir bölümünde freskler görülmektedir. Kilisenin simetrik olan kuzey(Görsel 87,88) ve güney duvarlarındaki girişler ve pencerelerin üst kısımları taş malzemeyle yıkılan kısımları tamamlanmıştır (Görsel 89,90).Kilisenin içerisinde bulunan taş parçalar ikonastasis duvarına ait olduğu için düzenli bir şekilde içeride bulunmaktadır. İkonastasis duvar parçalarında bitkisel ve geometrik kabartma tekniğinde yapılmış bezemeler bulunmaktadır. Bir düzen içindeki bu duvar parçalarında; Üzüm salkımı, kıvrımlı dallar, yivler, silmeler, kıvrımlı dallar, geçmeli geometrik bezemeler ve ters lale motifi mevcuttur. (Görsel 91,92,93,94) (Şekil 11,12,13,14). Kilisenin üst örtüsü restorasyonda tamamlanmamıştır.

5.3.7. Dehliz

Plan ve Mimarisi: Manastırın son birimi olan dehliz restorasyon yapılmadan öncesinde yazılan rapora göre kilisenin iki yönünden kemerli girişinin olduğu ve kilisenin kuzey ve güney yönlerinde tespit edilen izlerden dehlize merdivenlerle ulaşıldığı bilinmektedir²⁵⁹.Bu merdivenler günümüze yıkılmış vaziyette gelebilmiştir. Dehlizin içerisinde yıkıntılar bulunmaktadır. Dördüncü katta kilisenin doğusu yer alan apsis duvarına bitişik dehliz kuzey- güney doğrultusunda uzanmıştır. Dehlizin kuzey tarafında üst kısma ulaşan bir merdiven yer almaktadır.

5.3.7.1. Yapılan onarımlar

Restorasyon sonrasında yıkılmış olan merdivenler restore edilmiştir(Görsel 95,96). Dehlizin içindeki yıkıntılar ise temizlenmiştir (Görsel 97,98).1.80 m genişliğindedir ve düzgün yontma taş malzemeyle inşa edilmiş olan kemerler beşik tonozla örtülmüştür

²⁵⁹ Trabzon Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü, *Giresun Şebinkarahisar Kayadibi Köyü Meryem Ana Manastırı Raporu*, 31.10.2012, Trabzon.

(Görsel 99). Doğu cephesinde iç tarafta kalan duvarla büyük ve küçük olmak üzere dikdörtgen formlu iki açıklığa yer verilmiştir (Görsel 100).

ALTINCI BÖLÜM

6. RÖLÖVE, RESTİTÜSYON VE RESTORASYON PROJELERİ DOĞRULTUSUNDA MERYEMANA (Panayia) MANASTIRININ ÖNCESİ VE SONRASINDAKİ DURUM ANALİZİ

6.1. Projeleri ile Restorasyon Sonrasında Uygunsuz Olan Müdahaleler

Projeler analiz edilip incelendiğinde birinci katta yer alan terasta zemine önerilen ahşap döşeme yapılmamış, zemin taş döşeme olarak yenilenmiştir. Birinci kattan ikinci katta geçildiğinde ikinci katın iç mekânı duvarlarında yer alan fresklerden sadece girişin üstündeki bırakılarak restorasyonda sıva ile kapatılmıştır. Birim 2 olarak adlandırılmış olan odaya ait kaba yonu taş malzemeden olan duvar orijinal haliyle bırakılmayarak sıvanmıştır.

İkinci kat ahşap merdivenle ikiye ayrılmış, ikinci kademenin birim 6 olarak adlandırılan koridorun kuzeyinde birim 5 olarak adlandırılan odanın zemini için girişten itibaren güneye duvarına kadar olan kısımda ahşap malzemeden yürüyüş bandı ve bu ahşap yürüyüş bandının batı tarafına kadar düzenlenen cam döşeme önerilmesine rağmen odaya taş döşeme yapılmıştır. Kayaya birleşik olan doğu bölümü içinde beş basamaklı taş malzemeden merdiven önerilse de yapılmamıştır.

İkinci kademenin güneyinde ahşap koridorun tam karşısında girişi olan birim 4 olarak adlandırılan mutfak bölümünün projede zemine cam döşeme yapılması öngörülmesine rağmen zemin taş döşeme olarak onarılmıştır. Ocak bölümünün baca kısmı metal kaplamayla yenilenmesi uygun görülse de taş malzemeyle tamamlanmıştır.

İkinci kademenin güneyinde batıda girişi bulunan ve birim 3 olarak adlandırılan yemek salonunun kaba yonu taş duvarın üzerine sıva çekilmiştir.

Üçüncü katta yer alan terasın ikinci kattaki ikinci kademenin kuzeyine denk gelen odanın tavanında çöküntü olan yer tamamlanarak buranın bir kısmının belli bir yere üzerine cam döşeme yapılması uygun görülse de buranın zemini taş plakalar ile yenilenmiş, ahşap döşeme ve hücrelerin ön kısmına ise ahşap yürüme koridoru yapılmıştır. Birim 11 tamamlanmış ve iç kısım sıvanarak bırakılmıştır. Birim 10, 9, 8 ve 7 olarak adlandırılmış hücrelerin iç mekânının belli yerleri kaba taş malzeme sıvanarak yenilenmiştir.

Kilisenin batı cephesinin yıkılan üst kısmı tamamlanarak bu cephe kaba yonu taş malzemenin üzeri tamamen sıvanmıştır. Yapılan kazı sonrasında kilisenin giriş kapısında ise önerilen duvar ve cam arasına yerleştirilecek olan metal aksam yerine parçaları ve izleri bulunan alçı taşı işlemenin tamamlanması önerilmiş olsa da kapının yıkılan yerleri tamamen taş malzemeye yenilenmiştir. Kilisenin zemin kısmında ise metal kontrüksiyonun üstüne cam döşeme uygun görülmüş daha sonra yapılan kazı sonrasında kilise üst örtüsünü oluşturan sütun ve kemerlere ait malzemelerin ortaya çıkması ve sütun ayaklarının sağlam olmasından dolayı kemer ve sütunların tamamlanması önerilmiş fakat kilisenin üst kısmı, kemer ve sütunlar tamamlanmamıştır. Kilisenin içerisinde duvarlarda yer alan fresklerin belli yerleri sıvanmıştır.

6.2. Proje Müellifi Mimar İle Yapılan Görüşme

Proje müellifi Mimar Şükrü Henden ile yapılan görüşmede öncelikle Meryemana Manastırının projesi geldiğinde yapının mevcut durumu ve alanda nelerin olduğu, yapıda nelerin ne şekilde deforme edildiğinin tespit edildiğinden bahsetmiştir. Bu proje çalışmasıyla birlikte restorasyonun inşa aşamasında ne şekilde nasıl yapılacağına ışık tutması amacıyla yapıldığından bahsederek kurul onaylı olduğunu söylemiştir. Daha sonrasındaki süreçte Manastır projesinin ihale ile yapıldığı ve ihaleyi denetleyen Trabzon Röleve Restorasyon Anıtlar kurulunun bu süreçte nasıl bir karar alındığı ve nasıl değişikliğe gidildiğiyle alakalı proje müellifi mimar Şükrü Henden' e sorulduğundan bu konudaki hataların denetleyenlerin sorumluluğunda olan işlerin olduğundan söz etmiştir. Projelerde ve raporlarda dönemine göre özgün bir restorasyon onaylattığını ve yapının ve yapı tekniğinin günümüzde bir müze niteliğinde kendini hissettirmesi adına cam, çelik ve metal taramalardan yerler yapıldığından bahsetmiş ve gerekçesi olarak da özgün bir yapı olduğu ve tamamen kaya içerisine oyulan yapının hangi katmanlardan oluştuğunu oradaki tekniklerin neler olduğu ve kayaya nasıl yapının inşa edildiğini ve arada hangi katmanlar kullanılmış, üst örtü nasıl planlanmış, tüm kesitlerinde rahatça okunabileceği izlemsel boşluklar oluşturduklarından söz etmiştir. Bir turizm değeri oluşturacağı düşünülerek tüm bunların projede aslında belli olduğundan ve özellikle üstteki yapının bitişlerinin net olmadığı içerisindeki yapının şekliyle de alakalı sağlıklı veri olmadığından o bitişleri yukarıdan kaya düştüğünde tekrardan deforme etmemesi açısından metal malzeme ile tamamlandıklarından söz

etmiştir. Projede yapının da niteliğini bozmaması adına bunun gibi birçok özgün restorasyon tekniklerinin olduğu ve daha sonraki süreçlerde yapıyı gördüğünde yapının restorasyon projesine uygun restore edilmediğini ve kendilerinin dışında bir restorasyon olduğundan o süreçte sorulmadığından dolayı müdahale edemediklerinden Manastıra giden yollarında yakınına yol yapılmadığı yürüyüş yollarının olduğu aralarda dinlenme teraslarının olduğundan en aşağıda Kayadibi mahallesi olarak geçen yerde bir toplanma noktası yapıp oradan dinlenerek birkaç platformla çıkmak projenin vaziyet planlarında belirli olduğundan bahsetmiştir.

Görüşmede son olarak uygulamanın bozulmasıyla ilgili bu süreçte kendileriyle alakalı çok bir şey olmadığından, üzülen restorasyon sürecini izlediklerini, dönemine göre çok ciddi kabulleri olan heyecan verici bir restorasyon olduğunu ama maalesef restorasyonunda taş malzemenin kullanılarak üzerine alçı sıva yapılmasıyla bütün özgünlüğünün kaybedildiğinden söz etmiş, Türkiye'nin genel olarak nitelikli restorasyon projelerinin çizilmesine rağmen bunu bilen nitelikli kamu kişilerin olmaması ve müteahhit firmalara verilmesinden dolayı eserlerin özgünlüğü bozulduğundan ve üzücü olanın ilk projelendirme aşamasındaki hassasiyetin restorasyon aşamasındayken bu hassasiyetle yaklaşılmasını ve yapıların özgünlüğünün kaybedilmesinden söz etmiştir.

KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

YEDİNCİ BÖLÜM

7.1. Mimari Açıdan Manastır

Manastır Grekçe’de ‘‘Monos’’ kelimesinden türetilmiş, anlam olarak şehir yaşamından uzakta, tek başına yaşamayı benimseyen kişilerin yaşadığı dinsel yapılara denir. Ortaçağ döneminde ortaya belli kurallar çıkmıştır. Bu kuralların temel ilkelerine sıkı bir şekilde uyularak manastırlar inşa edilmiştir. Fakat yine de Ortaçağ döneminde bu kuralların temel ilkeleri manastır inşasında uygulansa da manastırdan manastıra bazı kurallarda farklılıklar olmuştur. Bu kurallar çerçevesinde yapılan manastırlardan biri de Şebinkarahisar ilçesinin doğusunda Sarıyer Köyünde, Kayadibi Mahallesinde yüksek sarp bir kayaya oyulmuş olarak inşa edilen Meryemana Manastırır. Sarp yüksek bir kayaya oyularak inşa edilen manastırın inşa tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte manastırın Ortaçağ döneminde yapıldığı ve XIX. yüzyılda geçirdiği yangın sonrasında tahribata uğradığı ve sonrasında yenilendiği bilinmektedir. Restorasyon geçirmeden önceki hali XIX. yüzyılda yangın sonrasında yenilendiği halidir.

7.1.2. Şapel

Şapel kelimesi köken olarak Tours’lu Aziz Martin’e ait kutsal emanetten türemiştir. Değerli olan bu emanet Aziz Martin’e ait askeri bir paltoyd. Bu paltonun bir kısmını bölüp, dilenciye vermiş, kalan parçasını ise kendi omzuna atıp pelerin olarak kullanmıştır. Sonraları pelerin olarak adlandırılan bu askeri palto Frenk kralları savaşlarda yanlarında götürerek kutsal emanet olarak saklamış, pelerini sakladıkları bu çadır ise *Cappella* olarak adlandırılmıştır. Hristiyanlık’ın ilk yıllarında şapel kelimesi ev kiliseleri ve değişik yapılardaki tapınmak için kullanılan odaları ifade etmek için de kullanılmıştır²⁶⁰.

Şapel genellikle küçük boyuttaki yapılardır. Kiliseye bağlı olabileceği gibi kiliseden bağımsız olarak da inşa edilen yapılardır.

²⁶⁰ P.J. Mullins, ‘‘Chapel’’, New Catholic Encyclopedia, The Catholic University Of America, Washington, 2003, Vol. 3, s. 382.

Meryemana Manastırına ait olan küçük boyutlarda bir şapel bulunmaktadır. Sadece günümüze apsis bölümü gelen şapelin olduğu yıkıntılardan anlaşılmıştır. Manastıra giden patika yolun güneyine konumlandırılmıştır. Şapel dikdörtgen planlı ve tek nefli olarak inşa edilmiştir.

Düzgün kesme taş, moloz taş ve tuğla malzemedен inşa edilen şapeller genellikle üst örtü olarak ahşap çatı, tonoz ve kubbe kullanılmıştır. Şapellerin doğu kısmında bulunan apsisler içten yarım yuvarlak şekilde dışa taşkın olarak yapılmaktadırlar. Şebinkarahisar ve çevresinde yapılara bağlı olarak şapellerde yer almaktadır. İnşa tarihleri bilinmeyen bu şapellerin yakınında bulunan tarihi kesin bilinen yapıların süsleme özelliklerine bakılarak tarihlendirilmektedir.

Meryemana manastırına ait şapel XIX. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Yapının günümüze sadece doğu kısmının gelmiş olmasından dolayı herhangi bir kitabesi bulunmamaktadır. Şapellerin plan ve mimarisi genellikle aynı olması kesin tarihlendirme yapılamamaktadır. Bu yüzden şapellerde süsleme özelliklerine bakılarak tarihlendirilmeye gidilmektedir.

Şebinkarahisar ve çevresine bakıldığında Meryemana Manastırı Şapeliyle plan ve mimari özellikleri benzer yapılar şu şekildedir; IX. Yüzyıla ait Sürmene Fetoka (Şekil 15) ve Trabzon Manglavita Şapeli, Kızlar Manastırı Konstantinos Şapeli, Kaymaklı Manastır Şapeli, Vazelon Manastırı Peygamber İlyas Şapeli (Şekil 16), XIII.-XIV. yüzyıla ait Ocaklı Köyü İspela Şapeli XIV. yüzyıla ait Gümüşhane Tzanicha A- B şapeli (Şekil 17,18), XV. Yüzyıla ait Gümüşhane Mescitli köyü Şapelidir²⁶¹.

Meryemana Manastır şapeline benzer şapeller incelendiğinde tek nefli olarak inşa edilmiş olan bu şapellerin apsisleri dışarı taşkın içten yarım yuvarlak formda düzenlenmiştir. Bazı şapellerin apsis bölümlerinin ise düz duvara bitişik olarak yapıldığı görülmektedir. Yukarıda örneğini verdiğimiz Cebeli Köyü karaca mahallesi Şapeli buna örnek gösterilebilir (Şekil 19). Genellikle yapıların girişi batı tarafına konumlandırılmıştır. Yapıların aydınlatılması apsiste, kuzey ve güney cephelerde birer

²⁶¹Kübra Köse, Trabzon Maçka'daki Vazelon (St. John) Manastırı, (Yüksek Lisans Tezi), Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu, 2021,s. 94.

veya ikişer dikdörtgen küçük boyutlarda mazgal tarzında pencere yapılarak sağlanmıştır.

Malzeme olarak şapellerde kapılarda, kemerler ve köşelerde düzgün kesme taş kullanılmış, beden duvarlarında moloz taş kullanılarak inşa edilmiştir.

7.1.3.Ayazma

Ayazma, Grekçe’ de ‘’ Hagias’’kelimesinden gelen ayazma ‘’Kutsal Su’’ anlamındadır. Daha sonraları kutsallaştırılmış su bulunan yerleri belirtmek için kullanılmıştır²⁶². Rum Ortodokslarınca kutsal olarak kabul edilen ayazma, şifa verdiğiğine inanılan su kaynaklarına ve su kaynaklarının üzerine inşa edilmiş küçük boyuttaki yapılara denilmiştir²⁶³.

XIX. yüzyıla ait manastırlarda ayazmalar, kiliseye bitişik ya da üzerine inşa edilen yapılardır. Ayazmalar doğal haliyle kullanılmıştır. İncelenecek olunursa, Meryemana Manastırında olduğu gibi Şebinkarahisar ve çevresinde; Trabzon Maçka’daki Vazelon Manastırı, Kızlar Manastırı, Panagia Kaya Kilisesi’nde, Gümüşhane Merkez Süleymaniye Mahallesi Hagios Ioannes Kaya Manastırı ‘nda ayazma bulunmaktadır.

Genellikle ayazmalar kilisenin ismiyle bilinirken, farklı isimler taşıyan örnekleri de vardır. Rum Ortodoks kiliselerinde ek yapı olarak inşa edilen ayazmalar bağımsız olarak ya da kiliselere bitişik yapılabilmektedir. Sonradan eklenen narteks ile bilinen ayazmalarda bulunmaktadır. Yapı ile aynı seviyede olabilen ayazmalar, yapıdan alt seviyede yapılan ayazmalarda mevcuttur. Silivrikapı Panagia Kilisesi’nde yapının kuzeyinde bitişik olarak yapılırken, Fener Hagios Georgios Patrikhane Kilisesi’nde bağımsız olarak yapının güney doğusunda yer almaktadır.

Meryemana Manastırına ait ayazma manastır bahçesinde yer almaktadır. Ayazma daire planlı, bağımsız olarak yapının kuzey tarafına konumlandırılmıştır.

²⁶² Semavi Eyice, ‘’Ayazma’’, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul,1991 (C.4, s. 229).

²⁶³ Ersoy Soydan, ‘’İstanbul Ayazmaları ve Bir İnanç Merkezine Dönüşen Meryem Ana Ayazması’’, *Uluslararası İstanbul Tarihi Yarımada Sempozyumu*, İstanbul 2013, 646.

7.1.4. Mutfak- yemekhane bölümü

Bizans Dönemine ait manastırlarda kiliseden sonra gelen yemekhane (trapeza) bölümü en önemli yapıdır. Manastırlarda yemekhane bölümünün hangi plan tipinde yapıldıklarını değerlendirmek öncelik olacaktır. En erken olarak gösterebileceğimiz Kapadokya'daki kiliselerde yemekhane kiliseden sonra önemli bir yapıyı oluşturmaktadır. Manastırlarda yemekhane bölümü genellikle kiliseye paralel ve kiliseye yakın olacak şekilde konumlanmaktadır. Manastırda yer alan diğer birimlerin konumları değişkenlik gösterirken, kilise ve yemekhane günlük yapılan dini ibadetlerin bir parçası olmasından dolayı konumları değişmemiştir²⁶⁴. Kilisede ayin tamamlandıktan sonra yemekhane bölümüne geçilmektedir. Bu durumda kilise ve yemekhane arasında önemli bir bağlantı olduğu söylenilebilir.

Manastırın birimlerinden yemekhane bölümü kiliselerde olduğu gibi merkeze konumlandırılırken, bazen de kilisenin tam karşısına konumlandırılmaktaydı. Örnek olarak Karadağ'da bulunan V. ve VI. yüzyıla kadar tarihlendirilmiş olan Binbir Kilise Manastırında yemekhane kilisenin tam karşısında konumlandırılmış, tek nefli olarak yapılmıştır (Şekil 20).

Meryemana manastırında yemekhane ikinci katın ikinci kademesinde güneyinde bulunan koridorun batı tarafına konumlanmıştır. Yemekhane dikdörtgen planda yapılmıştır. Güney duvarında mutfakla bağlantılı bir geçiş kısmı bulunan yemekhanenin altına konumlanmış, yiyecek deposu olarak kullanılan yere geçişi sağlayan merdiven yer almaktadır.

Manastırın önemli birimlerinden olan trapeza (yemekhane) dikdörtgen ve tek kat planlı salon şeklinde uzunlamasına yapılmış yapılardır. Popovic genel olarak trapezaların üç plan tipinde yapıldığı, uzunlamasına tek nefli, klasik üç nefli bazilikal plan, paye ve sütunlarla ayrılmış geniş dikdörtgen planlı olarak yapılmış mekânlar olduğundan bahsetmektedir. Bu plan tipleri Orta ve Geç Bizans dönemlerindeki tüm manastırlarda

²⁶⁴ Popovic, , 1997, s.5

genel olarak kabul edilen plan tipleridir²⁶⁵. Tek bir mekân olarak da yapılmaktadırlar. Bazı trapezaların alt kısmında erzakların saklanabileceği yiyecek deposu bulunmaktadır. Manastırlarda zamanla ihtiyaçlar doğrultusunda keşişlerin topluca yemek hazırlayabilecekleri mutfağın olması ihtiyacı doğmuştur. Genel olarak yemekhanenin yakınına konumlandırılmaktadır. Mutfak bölümünün iç kısmında dekorasyon yer almamaktadır. Daha çok işlevselliğiyle ön plana çıkan bu yapılarda ocak ve fırın nişlerine yer verilmiştir.

7.1.5. Keşiş hücreleri

Keşiş Grekçe 'de monakhos “yalnız yaşayan kimse” anlamına gelmektedir. Keşişler kendilerini tamamen Tanrı'ya adadıkları için mal mülk, sosyal statülerden ve her şeyden el etek çekmiş kişilerdir. Yunanca “şahit” kelimesinden türetilen keşiş Başlangıçta Hristiyan literatüründe İsa Mesih'in yaşamına şahitlik etmiş havariler için kullanılan keşiş kelimesi sonraları inancı doğrultusunda büyük çileler çekmiş kişiler için de kullanılmıştır. Manastırlar keşişlerin yeme, içme, barınma gibi ihtiyaçlarını karşılayan kurumlar olmuştur²⁶⁶.

Manastırlarda bulunan keşiş hücreleri Arapça 'da dönme, dolaşmak ve yönetmek anlamına gelen devr, deveran kökünden türemiş olan deyr kelimesi kullanılmıştır²⁶⁷. Manastır komplekslerinde keşiş hücreleri bulunması gereken mekânlardır. Bu mekânlar bazen mağara içerisine konumlanırken bazen de kilisenin alt katına yerleştirilmektedir. Bu keşiş hücrelerinin ön kısımlarında bazen de teras bulunmaktadır. Manastırlarda keşiş hücreleri düzen olarak farklılık göstermektedirler.

Dört katlı olarak inşa edilen Meryemana Manastırının üçüncü katında terasın gerisinde batı tarafında kilisenin alt katına konumlandırılan keşiş hücreleri yer almaktadır. Hücreler dikdörtgen planlı beşik tonozla örtülü ve en güneydeki hücre hariç diğer hücrelerin doğu cepheleri doğal kayadan oluşmaktadır. Hücrelerin batı cephesinde dikdörtgen şeklinde birer giriş ve yan taraflarında yuvarlak kemerli birer pencere yer

²⁶⁵ Popovic, s. 281-303.

²⁶⁶ Bilal Baş, “Hristiyan Manastırcılığının Doğuşu”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.44, S.0, 2013, 183-184.

²⁶⁷ Tural, 2011, 12.

almaktadır. Kuzey- güney doğrultusunda konumlandırılan hücrelerden en güneydeki diğer hücrelere göre daha geniş tutulmuştur. Batı cephesinde yuvarlak kemerli pencere bulunan hücrelerde aydınlatılma tek bir pencereyle sağlanmıştır. Hücreler beşik tonozla kapatılmıştır. Anlattığımız gibi Meryemana Manastırında keşiş hücreleri üçüncü katta terasın gerisinde konumlanırken, Vazelon Manastırında bulunan keşiş hücreleri de kilisenin doğusunda kuzey- güney doğrultusunda uzanmaktadır (Şekil 21,22).

7.1.6. Kilise

Meryemana Manastırı Kilisesi Bizans dönemi manastır komplekslerinde vazgeçilmezi olan kilise, manastırın merkezine konumlandırılmıştır. Kayaların oyulması ile inşa edilen manastırlar Karadeniz’de oldukça yaygındır. Bu Manastırlar genellikle yüksek bir sarp kayalık üzerine veya kayaya oyularak inşa edilmiştir. Örnek vermek gerekirse en eski örneklerden ilki Trabzon’da inşa edilen Sümela Manastırı ve onu takip eden Vazelon Manastırı’dır. Üç nefli bazilikal planda inşa edilmiş olan Meryemana Manastır kilisesi Erken dönem Bizans mimarisi özelliği taşımaktadır. Bölgedeki diğer kiliselerde olduğu gibi üç nefli plan ve mimari özellikleriyle Ortodoks Rum kiliselerine benzer özellikler göstermektedir. Oldukça sade olarak inşa edilen kilise; plan ve mimari açıdan değerlendirilip, çevresinde konumlandırılan yapılar ile karşılaştırılarak benzer yapılar ile birlikte açıklanmıştır.

Birçok araştırmacı Bazilikal planın kökeninin Roma evleri, toplantı salonu, sinagoglar, imparator saraylarının taht salonlarından geldiğini yazmaktadırlar. Roma döneminde toplantı mekânlarını ifade etmek için kullanılan bu plan tipi Geç Antik- Erken Bizans döneminde yaygın olarak kullanılan kilise plan tipidir.

Yunanca’ da ‘basilike, stoa ‘, Latince’ de ‘basilica’ kelimelerinden türetilmiş olan bazilika kelimesi, doğu- batı yönünde uzunlamasına dikdörtgen planlı, sütun veya payelerden oluşan taşıyıcılarla birlikte birbirinden ayrılmış neflerden meydana gelen yapıları ifade etmek için kullanılmaktadır²⁶⁸.

Bazilikal plan tipinde inşa edilen kiliselerde atrium (avlu), narteks (giriş bölümü), üç veya beş nefli olarak düzenlenen naos bölümü, naosun doğu tarafında bema ve gerisinde

²⁶⁸ Guntram Koch, Erken Hıristiyan Sanatı, (Çev.: Ayşe Aydın), Arkeoloji Sanat Yayınları, 2007, s. 39.

yarım daire veya çokgen olarak yapılan apsisten oluşmaktadır²⁶⁹. Bazilikal plan tipinde inşa edilen kiliselerde orta nef yan neflerden daha geniş ve yüksek tutulmuştur.

İnşa edilen kiliseler bazilikal planın geliştirilmesiyle ortaya çıkmıştır. Erken dönemlerden itibaren geniş bir alana yayılmış olan bazilikal plan tipine örnek verilecek olunursa, V. yüzyıla tarihlendirilen Demre (Antalya) Aziz Nikolaos Kilisesi, MS 5. Sonlarında inşa edilen Ravenna Apoline in Nuova Kilisesi, 463 yılında inşa edilen İstanbul Studios Manastırı (İmrahor İlyas Bey Cami), ve 431 yılında inşa edilen Efes (İzmir) Meryem Ana Bazilikası bazilikal planın önemli örnekler arasında verilebilir.

Şebinkarahisar ve çevresindeki kiliselerde yaygın olan plan tipi Serbest-Kapalı Yunan haçı, kubbeli-kubbesiz (tonozlu) bazilikalardır. Daha çok çevredeki kiliselerde benimsenen plan tipi üç nefli bazilikal plan tipidir. Erken Bizans döneminden itibaren kullanılan bazilikal plan tipinin Şebinkarahisar'daki örneklerinden Balcana köyünde yer alan mimari özelliklerinden dolayı XIX. yüzyıla tarihlenen Balcana köyü kilise camiisi 11.67 x 9.21 m boyutlarında inşa edilmiş, kilise üç nefli bazilikal planlı olarak inşa edildiği düşünülmektedir ve kilise camiye çevrilmiştir. Şaplıca köyünde inşa edilen 1874 tarihli Hagios Georgios (Licese) kilisesi üç nefli kubbeli bazilikal planda inşa edilmiş, doğu da bulunan apsis çokgen üçlü apsis olarak değerlendirilmiştir (Şekil 23). Yine Şebinkarahisar'da 1890 yılında inşa edildiği bilinen diğer bir kilise ise Evangelismos Tis Theotokou Kilisesi ise 17,85 x 8,50 m boyutunda üç nefli bazilikal planlı olarak inşa edilmiştir (Şekil 24). Kilisenin doğu bölümü içten ve dıştan yarım yuvarlak üçlü apsis uygulamasıyla sonlandırılmıştır.

Genel olarak Orta ve Doğu Karadeniz'de yaygın bir şekilde kullanılmış olan bu plan tipine XIX. yüzyıl 'da inşa edilen Rum kiliselerinde daha sık rastlanılmıştır. Meryemana Manastır Kilisesi çevresindeki ve yakınlarındaki kiliseler incelenerek mimari benzerlikleri örneklerle üstünde durulmuştur.

Giresun ilindeki kiliselere bakıldığında Merkez Karaali Kilise kalıntısının üç nefli bazilikal planda yapıldığı ve üçlü bir apsis sistemi olduğu bilinmektedir. Giresun Alucra ilçesinde konumlanan Çakrak kiliseleri 1-2, Bulancak' ta bulunan Semen Yaylası

²⁶⁹ Cyril Mango, Bizans Mimarisi, (Çev. Mine Kadiroğlu), Ankara, 2006, s. 50.

Kilisesi, Dereli İlçesi Armutalan Kilisesi; Maden Köyü Kilisesi Espiye İlçesi Şahinyuva Köyü Kilisesi Keşap İlçesi Armutdüzü Köyü Kilisesi, Yağlıdere İlçesi Akpınar Köyü Kilisesi, Çağlayan Köyü (Gebe) Kilisesinin’de bu plan tipinde yapıldığı bilinmektedir. Şebinkarahisar çevresindeki Kilise yapıları incelendiğinde Meryemana Manastır Kilisesi gibi üç nefli bazilikal plan tipinde olan kiliseler örnekleriyle şu şekildedir; XIX. Yüzyılda inşa edilen Trabzon’da Vazelon Manastır Kilisesi Meryemana Kilisesi gibi üç nefli bazilikal planlı olarak inşa edilmiştir. Diğer üç nefli olarak inşa edilen bir kilise ise rahipler için XIX. yüzyılda kurulan Kızlar Manastırının kilisesidir²⁷⁰ (Şekil 25).

Gümüşhane ilinde inşa edilen kiliseler plan ve mimari açıdan incelendiğinde gibi üç nefli bazilikal plan tipinde kiliselerin yapıldığı görülmektedir. Küçük ve büyük boyutlarda inşa edilmiştir. Meryemana Manastırında olduğu gibi üç nefli bazilikal planda inşa edilen kiliselerde; Alikinos, Bulutyayla, Çayıroğlu, Gavalak, Kayaaltı, Loria, Mancadanos, Mohora, Nanak, Orta Yayla, Sarıoğlu, Zemberekli Olucak I-II kiliseleri söylenilebilir. Bu kiliselerin tarihlendirilmesi çevrelerinde inşa tarihi kesin olarak bilinen yapılarla plan, mimari ve süsleme açısından benzerlik göstermesinden dolayı XIX. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

Çakırkaya Manastır Kilisesi Meryemana Manastırında olduğu gibi planda üç nefli kubbeli bazilikal planda yapılmıştır.

XIX. yüzyıl yapıları Başkent İstanbul olmak üzere Rum Ortodoks Patrikhanesine bağlı yapılardır. Tanzimat dönemine kadar olan süreçte yapılar Bizans kalıntıları üzerine inşa edilmiş ya da yapılan onarımlarla birlikte varlıklarını sürdürmüşlerdir. Genellikle Rum Ortodoks Yapıları bazilikal planda inşa edilmiştir. Boyutları çokta büyük olmayan basit, sade ve gösterişsiz yapılardır²⁷¹.

Örneklerini vererek açıkladığımız XIX. Yüzyıl Ortodoks Rum kiliseleri Meryemana Manastır Kilisesiyle mimari ve plan açısından benzerlikler göstermektedir. Plan tipleri aynı boyutları farklı olan bu kiliselerin bazılarının cepheleri sade tutulurken, bazı kiliselerin cepheleri silmelerle hareketlendirilmiştir. Meryemana Kilisesinde olduğu gibi

²⁷⁰ Bryer, 2020, 574.

²⁷¹ Zafer Karaca, *İstanbul’da Tanzimat Öncesi Rum Ortodoks Kiliseleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008,s. 594.

dikdörtgen formunda olan pencere düzenleri genellikle içeriye büyük boyutlu sivri ya da yuvarlak kemerli olarak içeri yansıtılırken dışarıdan mazgal pencere olarak işlev görmektedir. Pencere yapıya oldukça simetrik yerleştirilmiştir. Üçlü bir düzenlemeye sahip olan apsis bölümünde aydınlatma sağlama amacıyla tek veya her bir apsise açılan pencereyle toplamda üç'er pencere kullanılmıştır. Naos bölümüne açılan ana giriş bölgedeki diğer kiliselerde olduğu gibi batı da bulunmaktadır. Ancak büyük boyutlu ve merkezi kiliselerde Meryemana Kilisesinde olduğu gibi kuzey ve güney cephelerinde yapıya simetrik olacak şekilde birer giriş yer almaktadır. Naos bölümüne yerleştirilen iki veya üç sıra sütun ile nef ayrımı sağlanmaktadır. Meryemana Manastırının üst örtüsü günümüze gelememiştir. İçerideki kemer izlerinden yola çıkılarak içeride bulunan yıkıntılardan anlaşıldığı üzere yapının iki sıra sütun ile üç nef ayrıldığı, ortasının ise yüksek bir kubbeyle kapatıldığını söylemek mümkündür.

Mimari, malzeme ve teknik olarak bölgede inşa edilmiş olan diğer kiliseler incelendiğinde ve Rum Ortodoks kiliselerin özelliklerine bakıldığında sonuç olarak Meryemana Manastır Kilisesinin XIX. yüzyılda inşa edilen bir Rum Ortodoks Kilisesinin olduğu söylenebilir.

7.2.Malzeme ve Teknik

Şebinkarahisar ve çevresindeki Rum Ortodoks kiliselerinde ana malzeme olarak bordo, kahve, sarı, siyah ve gri bazalt kalker ve volkanik taşlar kullanırken yapılarda genel olarak kapı, pencere, kemer, taşıyıcılarda, giriş ve cephelerde düzgün kesme taş malzeme, duvar örgülerinde ise moloz ve kaba yonu taş malzeme kullanılmıştır.

Meryemana Manastırında şapel ve kilise de tek başına gri renkli kullanıldığı görülmektedir. Meryemana Manastırında olduğu gibi gri renk taşın tek olarak kullanıldığı yapılara örnek verilecek olunursa, bunlardan bazıları Göynük Kilisesi II, Alişar köyü kilisesi, Yavuz Kemal, Şadı ve Tirebolu Kilisesi'dir

Meryemana Manastır kilisesi ve şapelinde kapı, pencere, giriş ve cephelerinde düzgün kesme ve moloz taş birlikte kullanılmıştır. Göynük I-II, Gebe kilisesi, Armutdüzü köyü kilisesi, Alişar köyü kilisesi bu kullanımlara örnek gösterilebilir.

Duvar örgülerinde ise Meryemana Manastırında keşiş hücrelerinde moloz ve cephe kaplamalarında kaba yonu taş malzeme kullanılmıştır.

Manastıra genel olarak bakıldığında duvar örgülerinde moloz taş malzeme kullanıldığı, cephe kaplamalarında kaba yonu taş malzemeyle yapıldığı ve kapı, pencerelerde ise düzgün kaliteli taşa yer verildiği görülmektedir. Ahşap malzemeye neredeyse hiç yer verilmediği bilinmektedir.

7.3.Süsleme

7.3.1.Bitkisel süsleme

Bitkisel süsleme bulunan taşlarda kabartma, oyma teknikleri kullanılmıştır. Bölgede genel olarak yapılarda alçak kabartma tekniği kullanılmıştır. Bitkisel bezemelerden kıvrımlı dal, çiçek ve akant yaprakları, palmet, lotus gibi bitkisel bezemelere rastlanılmıştır. Manastıra ait şapel, kilise yapılarında naosun duvar ve kapı pencerelerde, plastır ve sütun gövdelerinde sıklıkla rastlanılmaktadır. Bitkisel bezemeler geometrik şekillerin çerçeve oluşturduğu düzen içerisinde yapılmıştır.

Farklı olarak cepheleri sade olan Meryemana Manastır kilisesinde ikonastasis duvar parçalarında oyma ve kabartma tekniğiyle yapılmış bitkisel bezemelere yer verilmiştir. Kıvrımlı dallar, ters lale, üzüm salkımı bezemeleriyle karşılaşılmaktadır. Aynı şekilde bölgede ikonastasis duvarı bulunan Göynük I kilisesinde de bu bezemelerden, çiçek motifleri, kıvrımlı dallar, akan yaprakları bulunmaktadır(Görsel 101) .

7.3.2.Geometrik süsleme

Manastır kilisesinin ikonastasisine ait duvar parçalarında geometrik geçmelerin, volütlerin, yiv ve silmelerin olduğu görülmektedir. Göynük I kilisesi ikonastasis duvarında da bu geometrik bezemelere yer verildiği bilinmektedir.

7.3.3.Duvar resmi

Bölgede günümüze sağlam olarak gelen yapılarda duvar resimleri fresko tekniğiyle yapılmıştır. Meryemana Manastırın ikinci katında, yemek salonunda pencere kenarları ve duvar yüzeylerinde teslis inancına uygun olarak yapılan üç siyah nokta bulunmaktadır. Etrafını kuşatan bir kırmızı şerite yer verilmiştir. Ayrıca manastırın dördüncü katında konumlanan kilisenin naos bölümünün duvarlarında, pencere kenarlarında da bu süslemenin devam ettiği görülmektedir. Süslemelerin olduğu zeminde gri renk kullanılmıştır.

Kilisede görülen kırmızı şeridin üzerinde yerleştirilen teslis inancı olan üç siyah nokta aynı şekilde Licese (Hagios Georgios) Kilisesinin naos bölümünde bulunan pencere kemerlerinde görülmektedir (Görsel 102) . Kamışlı köyü kilisesinin kemerlerinin üst kısımlarında da görülmektedir. Farklı olarak kırmızı şerit mavi olarak yapılmıştır (Görsel 103).

7.4. Restorasyon Açısından Manastır

Meryemana Manastırı'nın genel olarak restorasyon açısından incelendiğinde; kayaya oyularak inşa edilen manastır restorasyon öncesi günümüze fazlasıyla tahribata uğramış olarak gelmiştir. Restorasyon geçirmeden önceki halinde bahçe kısmında yığılmış şekilde taşların olduğu ve zorluklarla manastıra ulaşıldığı bilinmektedir. Restorasyon sonrasındaki bahçe kısmı temizlenerek yol yapılmıştır. Buradaki Ayazmanın içerisindeki kaya parçaları temizlenmiş ve Çeşmenin yıkılan bölümleri taş malzemeye sağlamlaştırılırken kurna bölümleri bırakılmıştır. Şapelin temel seviyesine kadar temizlenmesi uygun görülmüş olsa da restorasyon öncesi ve sonrasındaki duruma bakıldığında aynı şekilde bırakıldığı içerisinde taşların yer aldığı görülmektedir.

Manastıra bahçeden 20-30 dk lık bir yürüyüş ile ulaşılabilir. Restorasyon ile birlikte kolaylıkla ulaşılması için yürüme yolu yapılmıştır. Yapının birinci katına merdiven ile geçiş sağlanmıştır. Birinci katın teras ve giriş kısmında yıkıntılar yer almış, İkinci katında da moloz yığınları görülmektedir. İkinci katın ikinci kademesi olan manastırın birimlerinde üst kısımlarında çökmeler meydana gelirken, tabanlarının ise defincilerin zarara uğrattığı gözlemlenmiştir. Taş malzemeye bu çöküntüler giderilmiştir. Üçüncü kata geçiş için kullanılan merdivenlerden bir kısmı orijinal olarak günümüze gelse de bir kısmı gelememiştir. Merdiven ahşap basamaklarla tamamlanmıştır. Teras kısmında çökmeler meydana gelmiş bu kısma belli bölümüne taş döşeme yapılarak yenilenmiş, hücrelerin ön kısmında ahşap malzemenin bir yürüyüş koridoru eklenmiştir. Hücrelerin yıkılan bölümleri sağlamlaştırılmıştır. En güneyindeki hücre batı duvarıyla günümüze gelmiş taş malzemeye tamamlanmıştır. Kaba yonu taş malzeme sıva çekilerek tamamlanmıştır. Terasın kuzeyinde yıkılmış olan merdiven restorasyon ile birlikte orijinal basamaklar ahşap merdivenle tamamlanmıştır. Kilisenin ceplerinde bulunan pencerelerin üst kısımları ve günümüze sadece alınlık bölümü gelen kapının tamamı yine taş malzemeye birlikte tamamlanmıştır.

Kilisenin iç duvarlarında bulunan fresklerden günümüze restorasyonla birlikte sadece bir kısmı gelmiş üzerinde bulunan yazıların silinmesi amacıyla sıva yapılmıştır. Projelerini incelediğimizde içerisinde taş yığınları arasında çıkan kaide, sütun ve başlıklarıyla birlikte üst örtünün tamamlanması istense dahi tamamlanmamıştır.

Restorasyon ile birlikte bir istinat duvarıyla çevrelenen manastırın bahçe katı temizlenmiş ve yürüyüş yolları ile birlikte toplanma yerleri yapılmıştır.

SONUÇ

Doğu Karadeniz bölgesinde Giresun ve çevresinde görülen kaya kiliselerden biri ise Giresun merkezindeki kalenin batı yönünde, limana bakan kısımda yer alan Meryemana Kaya kilisesi diğeri ise Bulancak ilçesi Acısu'da bulunan kaya kilisesinin Şebinkarahisar Meryemana Manastırında olduğu gibi ilk yapılış zamanları Hristiyanlığın ilk ortaya çıkışı ve yayılmaya başladığı dönemlere denk geldiği bilinmektedir²⁷².

Konumuz olan Meryemana Manastırı, Doğu Karadeniz Bölgesinde Giresun iline bağlı olan Şebinkarahisar ilçesinde Sarıyer köyü, Kayadibi mahallesinde Giresun ve çevresinde yer alan manastırlar gibi kayaya oyularak yapılmış, manastır MS II. yy dan itibaren kullanılmaya başlanmıştır. 200 yıl boyunca Roma döneminde yasaklanan Hristiyanlık bu süre boyunca Hristiyan din adamlarının gizli saklı yerlerde tıpkı Meryemana Manastırında olduğu gibi kayaya oyularak yapılmış manastırlarda Hristiyanlık dinini yürütmeye çalışmışlardır. Hristiyanlığın yasaklandığı bu dönemde Meryemana Manastırı da din adamlarına hizmet vermiştir. Fener Rum Patriği Bartholomeos tarafından ziyaret edilen manastırın Hristiyan inancına sahip kişiler için önemi büyük olduğu ve bu açıdan da Şebinkarahisar ilçesinin inanç turizmi bakımından önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir.

Yine Doğu Karadeniz bölgesinde Trabzon ilinde bulunan, Sümela manastırı konumu ve mimarisiyle Meryemana Manastırını andırmaktadır. Manastıra ait birimler ve inşasında kullanılan düzgün kesme taş işçilikleriyle dikkat çekmektedir. Meryemana Manastırı gibi kayaya oyularak inşa edilmiş olan Sümela Manastırından sonra gelen ikinci manastırdır.

Karadeniz bölgesi dışında Doğu Anadolu bölgesinde Erzurum'da Şenkaya ilçesine bağlı Penek köyünde IX. –X. Yılları arasında inşa edildiği düşünülen Odalar manastırı konumu ve mimarisiyle Meryemana manastırını andırır vaziyettedir. Manastır tıpkı Meryemana Manastırında olduğu gibi kayaya oyularak inşa edilmiştir²⁷³.

²⁷² Buyruk, 2014, 444.

²⁷³ Ali Murat Temur-İ.Umut Kukaracı, "Penek Yakınlarında Bir Otaçağ Manastırı(Odalar Manastırı)", *Güzel Sanatlar Enstitü Dergisi*, C.0, S. 10,2003, s. 1-6.

Hristiyanlığın ilk zamanlarında yapılan Sümela'dan sonra önemli bir merkez olan Meryemana Manastırı büyük ölçüde tahribata uğrayarak günümüze gelmiş, 2013 ve 2014 yıllarında başlatılan restorasyon çalışmalarıyla turizme kazandırılmaya çalışılmıştır.

Restorasyon öncesinde tamamıyla zamanla bozulmalar meydana gelen manastır birimlerinde katlarda ve katların içerisinde moloz taş yığıyla dolmuş, oldukça fazla doğal tahribata uğramıştır. Bütün katlar, katlardaki birimler ve kilisede özellikle duvarlar yer yer sprej boya ile yazılan yazılar ve kazıma yoluyla insanların yaptığı tahribata maruz kalmıştır. Restorasyon ile birlikte turizm açısından önemli bir yere sahip olan manastır canlandırılmaya çalışılsa da restorasyon öncesindeki projelere bakıldığında ve restorasyon sırasında uygulanan müdahalelerle birlikte incelendiğinde harabe durumda olan manastırın estetik ve sanatsal görüntüsünün yok edildiği, tarihi dokunun ve fresklerin uygulanan müdahalelerle ortadan kaldırıldığı gözlemlenmektedir. Manastırın restorasyonunda orijinal halinin bilinmesi ve restorasyon sırasında yapılacak herhangi bir müdahalede dikkat edilmesi gerekirken tamamen tarihi kimliğinin kaybolması hristiyanlık inancında önemli olan yapının özgünlüğünü kaybetmesine neden olmuştur.

Manastırda restorasyon sırasında uygulanan en ilgi çekici nokta yapının orijinal haliyle onarılırken, kaba yonu taş duvarın üzerine sıva çekilip bırakılmasıdır. Özellikle bize tarihi doku ve freskler hakkında bilgi sahibi olmamız gerekirken fresklerin bir bölümünün bırakılıp bir bölümünün üzerine sıva çekilmesi yapının orijinal dokusunu bozmuştur.

İncelemeler ve araştırmalar sonucunda her ne kadar restorasyon ile birlikte özgün yapısına uyulmasına dikkat edildiği halde restorasyon sırasında uygunsuz müdahaleler ile yapının özgünlüğü kaybolarak sadece taş yığına dönmüş, içerisinde yer alan freskler insanların tahribatına maruz kaldığından dolayı herhangi bir yenilenme söz konusu olmamış, sıva çekilerek kapatılmıştır. Özgünlüğünün bozularak böyle bir restorasyon yapılması manastırın tarihi kimliğinin kaybetmiş olması üzücü bir durumdur. Yapının orijinal hali bilinmese dahi sıva çekilerek yenilenmesi yerine orijinal kaba yonu malzemenin sıvasız bir şekilde bırakılması daha estetik doğal bir görünüm elde etmemizi sağlardı.

Restorasyon ile birlikte asıl amaç bir tarihi yapının orijinal halinin bozulmadan onarmak olması gerektiği ve özgünlüğe dikkat ederken, doğal ve estetik görünümün kaybolmaması, yapıyı onarıırken orijinal malzemeyle onarılması gerekmektedir. Kolaylıkla yapıya sıva çekilmesi yerine özgünlüğu bozulmadan harap olan yapının tarihine uygun şekilde onarılması, aslına uygun olarak yapılması en temel amaç olmalıdır.

Tarihi yapıların en dikkatli bir şekilde harabe olan bölümlerinin orijinal olarak doğal ve estetik halini bozmadan restorasyon yapılması, yapının olduğu çevrede bulunan tarihi mekanlar tarihi doku ile birlikte incelenmesi yapılacak restorasyona fikir vermesi açısından daha uygun olacaktır.

Birince Derece Arkeoloji sit Alanı olan manastır, Turizm Bakanlığı tarafından 2014 yılında ören yeri ilan edilmiş ve turizme açılmıştır.

KAYNAKÇA

- Aumann,J., *Christian Spirituality In The Catholic Tradition*, Ignatius Press, London, 1985, s.50.
- Aydın,M., “Antakya ve Tarsus Eksenli İlk Dönem Hristiyanlığına Bir Bakış”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.15, S. 15, 2003 s.5-16.
- Ahunbay,Z.,*Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, Yem Yayınları, İstanbul, 5. Baskı 2009.
- Ahunbay,M., “Manastır”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1997, (C.2, s. 1159).
- Altınkaynak, E.(Ed.), *Giresun Kent Kültürü*, Giresun Valiliği Yayınları, Ankara, 2008.
- Acun, F.,“Şebinkarahisar”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, (C.38, s. 393).
- Acun, F., “Osmanlı İdari Öncelikleri: Karahisar-ı Şarki Sancağı’nda Gelir Artırımı Örneği”, *Uluslararası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi (7- 9 Nisan 1999)*, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2000.
- Acun,F., “ 15. ve 16. Yüzyıllarda Şebinkarahisar ve Civarında Yerleşim Modelleri” , *Giresun Tarihi Sempozyumu (24- 25 Mayıs 1996)*, İstanbul 1997.
- Akyürek, E.,“ Bir Ortaçağ Sanatı Olarak Bizans Sanatı”, Engin Akyürek (Ed.), *Sanatın Ortaçağı Türk, Bizans ve Batı Sanatı Üzerine Yazılar*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 71-87.
- Baş, B., “Hristiyan Manastırcılığının Doğuşu”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.44, S.0, 2013, 183-184.
- Bayhan, A. A., “Günümüze Ulaşan Tarihi Eserleriyle Şebinkarahisar’ın Kültürel Kimliği”, *Geçmişten Günümüze Giresun’da Dini Hayat ve Kültürel Hayat Sempozyumu*, C. 1, Giresun 2013, s. 341-355.
- Bayhan, A.A.- Gündoğdu,H.- Bayraktar ,S.-Aktemur,M.-Kukarcı U.İ.- Çelik,A., *Anadolu Kültür Mirasında Şebinkarahisar*, Doğan Ofset, 2005, İstanbul.

- Bilgili, A.S.,*XVI. Asırda Karahîsar-ı Şarkî Kazâsı*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1989.
- Buyruk,H., *Adana Kalelerindeki Dini Yapılar*, Akademisyen Kitabevi, Ankara, 2019.
- Buyruk,H., ‘‘Bulancak Acısuyu Kaya Kilisesi’’, *Uluslararası Sosyal Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S.34, 2014, s. 443-455.
- Betten,S.F., ‘‘The Milan Decree of A. D. 313: Translation And Comment’’, *The Catholic Historical Review*, C. 8, S. 2, 1992.
- Baş,B., ‘‘Hristiyan Manastırcılığının Doğuşu’’, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 0, S. 44, 2013, s. 183-204.
- Bryer, A.- Winfield,D.,*Karadeniz’in Ortaçağ Dönemi Eserleri ve Topoğrafyası*, (Çev.: İsmail Köse), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2020.
- Bryer, A.- Winfield,D.-Balance,S. and Isaac,J., *The Post-Byzantine Monuments of the Pontos*, Part: 3,Ashgate Publishing, Great Britain/USA 2002.
- Bekar İ.- Kutlu ,İ., ‘‘Müze Olarak İşlevlendirilen Anıtsal Yapıların Trabzon Kızlar Manastırı Örneğın Üzerinden Değerlendirilmesi’’, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S.73,2022, s. 147-165.
- Bekar İ.-Konakoğlu,Z.N., ‘‘Trabzon Kimliğinin Oluşumunda Manastırların Yeri: Sümela Manastırı’’, *International Social Sciences Studies Journal*,C. 7, S. 82, 2021,s. 2115-2124.
- Biber,T.,E., ‘‘Osmanlı Toplumund aRumlar’’, Nejla Günay (Ed.), *Osmanlı Toplum Yapısı ve Millet Sistemi*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, Kasım 2020, s.163-204.
- Bozdağlıoğlu, Y. ,‘‘Türk- Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları’’, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.180, S.180, 2014,s.9-32.
- Cunet,V., *La Turquie d’Asie: géographie administrative, statistique descriptive et raisonnée de chaque province de l’Asie Mineure*, Ernest Leroux, Paris, Tome Premier, 1890, s. 775-780.

- Cumont F.- Cumont E. , *Voyage D'exploration Archéologique Dans le Pont Etila Petite Arménie*,Studia Pontica II, Bruxelles 1906.
- Crisip,A.T.,*From Monastery to Hospital Christian Monasticism& the Transformation of the Health Care*. The University of Mchigan Press, 2008.
- Claude Cheynet,J.,*Bizans Tarihi*, Dost kitabevi Yayınları, (Çev.: İ. Yerguz), Ankara, Nisan 2008.
- Çiğdem,S.-Özkan H.-Yurttaş,H., “2002 Yılı Gümüşhane ve Bayburt İlleri Yüzey Araştırması”, *21. Araştırma Sonuçları Toplantısı*,C. 2, T. C Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara,2004, s. 167-178.
- Çetinkaya,H., “Bizans Manastırlarının Tarihi Gelişimi”, *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 15, İstanbul 2000, s. 10-18.
- Çoğ,M., “Trabzon Bölgesinde Hristiyanlığın Yayılması ve Gelişmesi”, *I. Uluslararası Geçmişten Günümüze Trabzon'da Dini Hayat Sempozyumu*, C.II, İstanbul, 2016, s.1173-1179.
- Çoğ, M., “İslam- Bizans İlişkileri Bağlamında ‘Pavlikanlar’ Üzerine Bir Değerlendirme”, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 13, C. 2, 2008, s. 73-87.
- Çalık, Ü.,*Gelenek ve Görenek Kültür Varlıklarıyla Tarih İçinde Şebinkarahisar 2*, Emin yayınları, Bursa, 2017.
- Çalık, Ü., *Gelenek ve Görenek Kültür Varlıklarıyla Tarih İçinde Şebinkarahisar*, Emin Yayınları, Bursa,2016.
- Dikmen, M., (Ed.), *Evliya Çelebi Seyahatnamesinden Seçmeler*, Karanfil Yayınları, İstanbul, 2016.
- Danık, E., “ Şebinkarahisar Kalesi”, *Sanat Tarihi Dergisi*, C. 13, S. 2, 2004, s. 51-78.
- Demirel,M.-Takkaç,M., “ Ermeni Tehcir Anıları Üzerine”, Atatürk Üniversitesi *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C.14, S.33, 2007, s. 263-276.
- Demirci, K., “Hristiyanlık”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, (C. 17, s. 330).

- Doğan,S., ‘‘Ortaçağ Manastır Sistemi: Doğu ve Batı Manastırları’’, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Dergisi*, C. 20, S, 2, 2003, s. 73-89.
- Eyice,S., ‘‘Trabzon Yakınında Meryem Ana (Sümela) Manastırı’’, *Belleten Türk Tarih Kurumu*, C.30, S. 118, Ankara, Nisan 1996.
- Eyice,S., ‘‘Manastırlar’’, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı- Kültür Bakanlığı, İstanbul, 1994, (C.5, s. 290-293).
- Eyice, S. ‘‘Ayazma’’, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul,1991 (C.4, s. 229).
- Emir,O., ‘‘Trabzon’da Önemli Bir Kült Merkezi: Boztepe Nam-ı Diğer Mithra/ Mithirion Dağı’’, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 21, 2016, s. 27-50.
- Erdoğan,F., *I. Konstantin’in Hristiyan Teolojisine Etkileri*, (Doktora Tezi), Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum, 2019.
- Emecen,F., ‘‘Tarihi Bir Liman Kenti Giresun’’, Bekdemir,Ü. (Ed.)- Fatsa,M. (Ed.), *Geçmişten Günümüze Giresun*, Giresun İl Özel İdaresi Kültür Serisi 4, İstanbul, 2015.
- Emecen, F., ‘‘ Giresun’’, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996,(C. 14, s. 78-84).
- Fatsa, M., *XV. ve XVI. Yüzyılda Giresun Kırsalı İdari ve Sosyal Tarihi*, Giresun Belediyesi Yayınları, Giresun, 2005.
- Fatsa,M., *Giresun’da Kırsalın Sosyal Tarihi*, Melisa Matbaası, Giresun, 2002.
- Gülşen,A., *Giresun’da Sosyal, Ekonomik, Siyasi ve Kültürel Yaşam (1945- 1960)*, (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarih Enstitüsü, Ankara, 2014.
- Güzel Erdoğan,E., ‘‘Bizans Manastırlarının Tarihi Gelişimine Genel Bir Bakış ve Konstantinopolis Örneği’’, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, C. 1, S. 1, 2012, s.433-441.

- Güzel Erdoğan,E., *II. Andronikos Dönemi Konstantinopolis Manasturlarının Toplumla İlişkisi ve Philanthropia Kavramı (1282-1328)*, (Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009.
- Gürkan, S.L., ‘‘Manastır’’, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2003, (C. 27, s. 558).
- Hasol,D., *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, Yem Yayınları, İstanbul, 1979.
- Işık,A., *Pers, Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemlerinde Paflagonia ve Pontos Bölgesi Kültürleri*, (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2004.
- İltar,G.,*Giresun Kültür Envanteri*, Giresun Valiliği Yayınları, İstanbul, 2014.
- İltar,G., *Meryem Ana Manastırı Restorasyon Projesi Sanat Tarihi Araştırma Raporu*, Giresun, 2006.
- Uluengin, M.B.,*Rölöve*, Yapı Yayınları, İstanbul, 2002.
- Koch,G., *Erken Hristiyan Sanatı* ,(Çev.: Ayşe Aydın), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2007.
- Kaçar,T.,’’ Roma İmparatorluğu, Hristiyanlar ve Milano Fermanı’nın 1700. Yılı’’, *Toplumsal Tarih*, Şubat 2013, s. 46-50.
- Köse, K., *Trabzon Maçka’daki Vazelon (St. John) Manastırı*, (Yüksek Lisans Tezi), Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu, 2021.
- Kaymakçı, S., *Eskiçağda Kelkit Vadisi (Lykos)*, (Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2013.
- Karpuz, H.,*Şebinkarahisar Tanıtma Eserleri Dizisi No:24*, Kültür Bakanlığı Yayınları: 1072,Ankara, 1989.
- Karaca, Z., *İstanbul’da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,2006.
- Kılıç, D.- Topal,İ., ‘‘Salnamelerde Giresun’un Sosyal ve Dini Yapısı 1869-1905’’, *Karadeniz Uluslararası Dergi*, S.12, 2011, s. 63-79.

- Köse,İ.,- Demciuc,V.M.,‘Vazelon (ST. John) Monastery Of Maçka Trebizond’’, *Codrul Cosminului*, Vol. XX, No: 1, July 2014, 259-272.
- Koch, G., Erken Hristiyan Sanatı, (Çev.: Ayşe Aydın), Arkeoloji Sanat Yayınları, 2007, s. 39.
- Karaman, O., ‘‘XIX. ve XX. Yüzyılda Giresun İle Çevresindeki Madenler ve Maden İşletmeciliği’’, *Akü Sosyal Bilimler Dergisi*, C.5, S.1, 2003, s. 63-74.
- Kazhdan, A., ‘‘Tetrarchy’’, *The Oxford Dictionary Of Byzantium*, , A.alexander P. Kazhdan (Ed), Oxford University Press, Vol. 3, 1991.
- Kazhdan,A.P., ‘‘Theme’’, *The Oxford Dictionary Of Byzantium* , Alexander P. Kazhdan (Ed), Oxford University Press, Vol. 3, 1991.
- Kazhdan,A. P., ‘‘Strategos’’, *The Oxford Dictionary Of Byzantium*, Alexander P. Kazhdan (Ed), Oxford University Press, Vol. 3, 1991.
- Kazhdan,A.,- Talbot A.-M., ‘‘Lavra’’, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. 2, New York, Oxford, 1991, s.1190.
- M. Murat Baskıcı, *Bizans Döneminde Anadolu İktisadi ve Sosyal Yapı (900-1261)*, Phoenix Yayınları, Ankara, 2009.
- Mango,C.,*Bizans Yeni Roma İmparatorluğu*, (Çev.: Gül Çağalı Güven), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.
- Mango, C., *Bizans Mimarisi*, (Çev. Mine Kadiroğlu), Ankara, 2006.
- Mullins, P.J., ‘‘Chapel’’, *New Catholic Encyclopedia*, The Catholic University Of America, Washington, 2003,Vol. 3.
- Morison,E.F., *St Basil And His Rule: A Study In Early Monasticism*, Oxford University Press, London,1912.
- Okutan, H.T.,*Şebinkarahisar Tarihi*, Yeşil Giresun Matbaası, Giresun, 1949.
- Okuyucu, D., *Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi Rum Kiliseleri*, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2013.

- Ostrogorsky,G., *Bizans Devleti Tarihi* , (Çev.:Fikret Işıltan), Türk Tarihi Kurumu, Ankara,2011.
- Özkan,H., ‘‘Gümüşhane’ de Tek Nefli Kiliseler’’, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 10, S.45, Aralık 2010, s. 67-87.
- Özhan, H., Özdemir, A., *İlçe Oluşunun 50. Yılında Şebinkarahisar*, Şebinkarahisar Yayınları, Ankara, 1983.
- Özmenli ,M.- Kuruca,N., ‘‘Giresun’ da Türk İskânına Bir Örnek: Zaviye’’, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 88, 2018, s. 135-144.
- Özışık,S., ‘‘ Pavlikan Kilisesi ve Eski Hıristiyan Heresileriyle İlişkisi’’, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.14, S.2, 2010, s.505-533.
- Özaydın,A., ‘‘Kadı Burhâneddin ‘’, TDV İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, (C. 24, s. 74).
- Pekak,M.S., ‘‘Kappadokia’da Bizans Dönemine Ait Haç Planlı İki Kilise’’, *Sanat Tarihi Dergisi*, C. 17, S. 2, s. 85-113.
- Popovic,S., *‘‘The Trapeza in the Cenobitic Monasteries: Architectural and Spiritual Contexts’’*, Dumbarton Oaks Papers, Vol. 52, 1998.
- Popovic,S., *The Architectural Iconography of the Late Byzantine Monastery*, Canadian Institute of Balkan Studies, 1997.
- Patlagean, E., ‘‘Yoksullar’’, *Cogito*, S. 17, 1999, s. 127-160.
- Soydan, E., ‘‘İstanbul Ayazmaları ve Bir İnanç Merkezine Dönüşen Meryem Ana Ayazması’’, *Uluslararası İstanbul Tarihi Yarımada Sempozyumu*, İstanbul 2013, 646.
- Sezer, İ., ‘‘ Kültür Turizmi Olanaklarının Değerlendirilmesi: Şebinkarahisar İlçesi Örneği’’, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 59, Aralık 2017, s. 37-60.
- Şan, E. , ‘‘Imperivm Romanvm Christianvm: Ortaçağ Müslüman Tarihçilerine Göre ‘‘Bizans’’ın Başlangıcı’’, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, III/II, Aralık 2020, s. 451-458.
- Teker Bekçi, B., *Şebinkarahisar’ın Toplumsal Yapısı*, (Yüksek Lisans Tezi), Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun, 2018.

- Taylor, J. G., "Journal of a Tour in Armenia, Kurdistan, and Upper Mesopotamia, with Notes of Researches in the Deyrsim Dagh, *The Journal of the Royal Geographical Society of London*, C. 38, 1868, s. 281-302.
- Talbot,A.-M., *Varieties of Monastic Experience in Byzantium 800- 1453*, University of Notre Dame Press, 2019.
- Talbot,A-M., "Bizans Manastır Sistemine Giriş", *Cogito*, S. 17, 1999, s. 161-176.
- Talbot, A.-M., "Monastery", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford University Press, New York, 1991, (C.2, s. 1391).
- Talbot,A.-M.,"Monastery, Double", *Oxford Dictionary Of Byzantium*, Oxford University Press, 1991, (C.3, s. 1392).
- Tiryaki,A., "Erken Hıristiyanlık Döneminde Manastır Sisteminin Doğuşu", *Sanat Tarihi Dergisi*, C.2, S.16, 2007, 49-65.
- Tural, M., *Ortaçağ Doğu Hıristiyanlığında Manastır Hayatı*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2001.
- Temur A. M –Kukaracı İ.U., "Penek Yakınlarında Bir Otaçağ Manastırı(Odalar Manastırı)", *Güzel Sanatlar Enstitü Dergisi*, C.0, S. 10,2003, s. 1-6.
- Trabzon Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü, *Giresun Şebinkarahisar Kayadibi Köyü MeryemAna Manastırı Raporu*, 31.10.2012, Trabzon.
- Tellioğlu, İ., "Doğu Karadeniz Bölgesindeki Rum Varlığına Dair Görüşler", *Atatürk Araştırma Dergisi*, C.20, S. 60, 2004, s. 60-785.
- Toprak,Y., *Rölöve Ölçmelerinde Kullanılan Jeodezik Yöntemlerin İrdelenmesi*,(Yüksek Lisans Tezi),Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Temmuz 2008.
- Üstün Demirkaya,F.- Kırıcı O., " Memleketini Anlatan Seyyahlar: Trabzonlu Seyyahların Metinlerinde Trabzon", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.0, S. 43, 2020, s. 435-466.
- Vööbus,A., *History Of AscetismIn The Syrian Orient: A Contribution To The History Of Culture In The Near East*, Secretariat Du Corpus Co, Louvain, 1960.

Yılmaz, G.,*Şehir Coğrafyası Açısından Şebinkarahisar*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006.

Yıldız,M., *Erken Dönem Hıristiyanlık (MÖ.2-MS.2.yy)*, İstanbul, 2012.

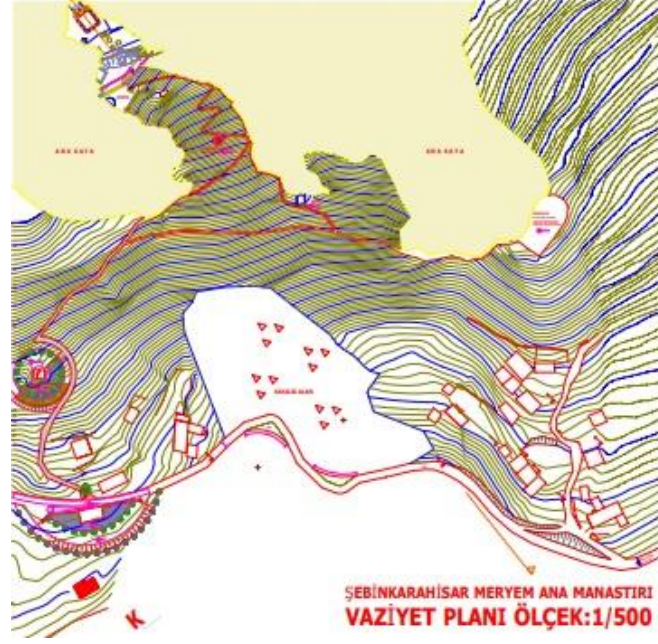
Yıldız,S., “ Karadeniz Bölgesindeki Bizans Eserleri”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S.53, Bahar 2017, s. 123-135.

Zaman, M., “ Türkiye'nin Önemli İnanç Turizmi Merkezlerinden Biri: Sumela (Meryemana) Manastırı”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 2, C.6, 2005.

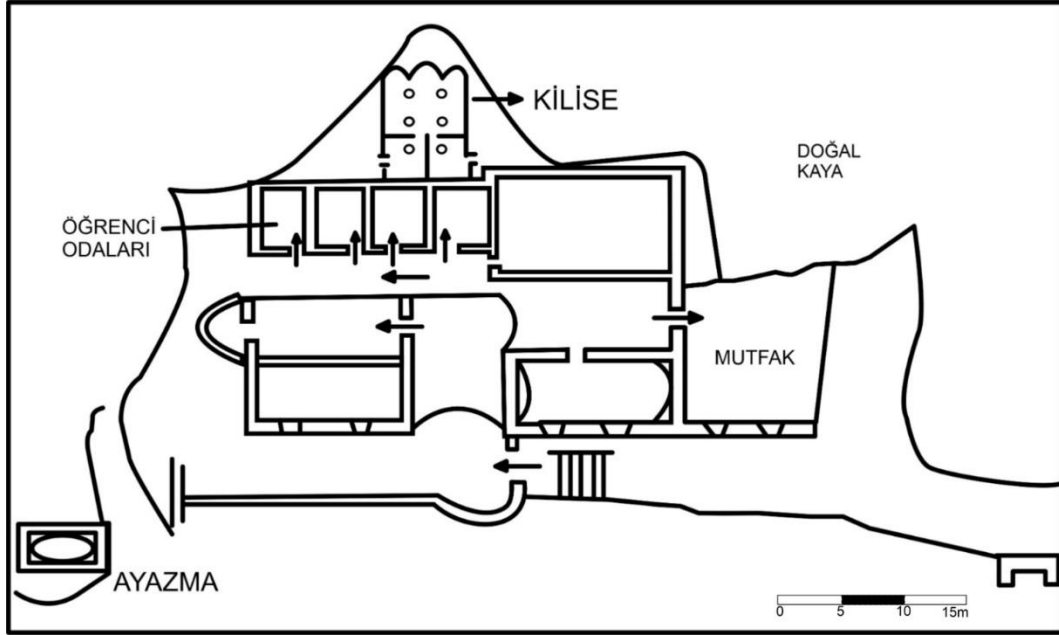
Watterson,B.,*Coptic Egypt*, Scottish Academic Press, Edinburgh, 1988, s. 55.

White,E.,*The Monasteries of The Wadi'n Natrun. The Architecture and Archaeology*, Vol. 3, New York, 1933.

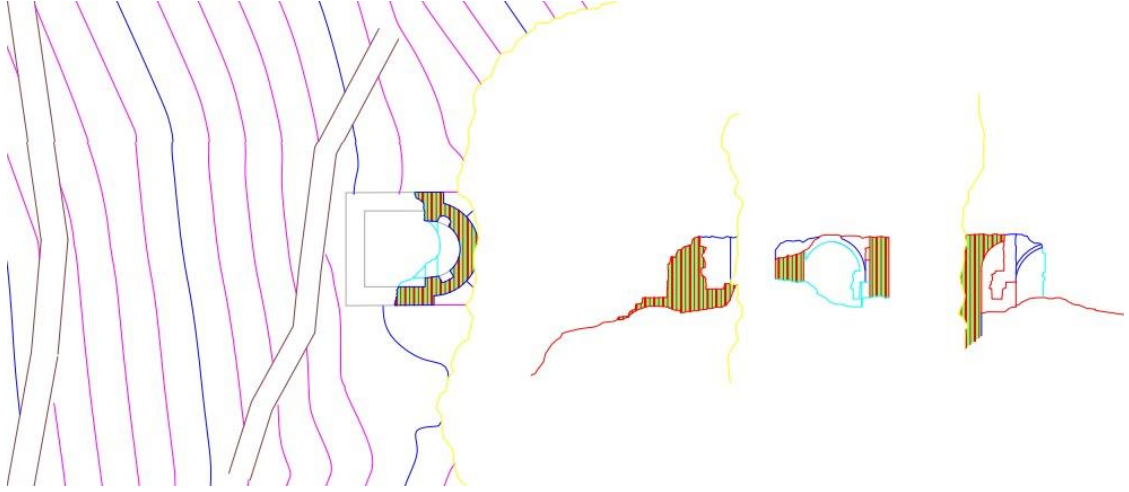
ÇİZİMLER



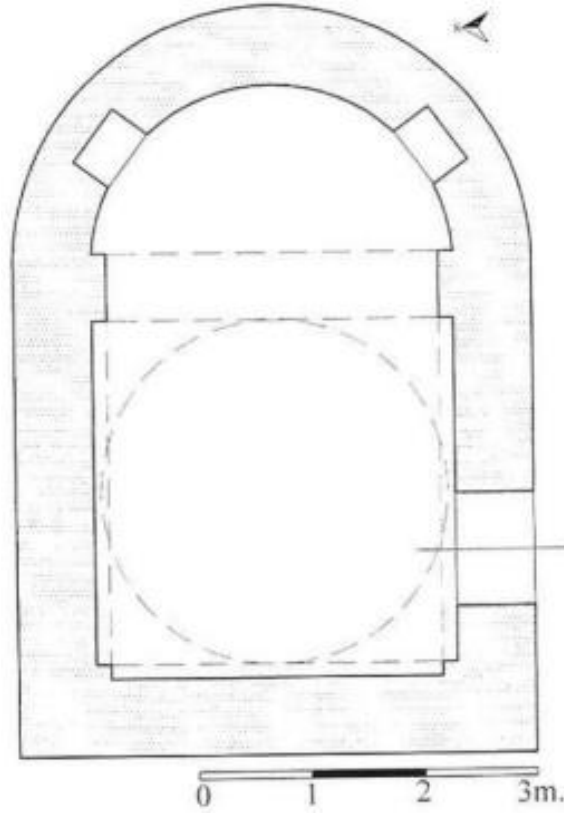
Şekil 1. Meryemana (Panayia) Manastırı Vaziyet Planı (Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



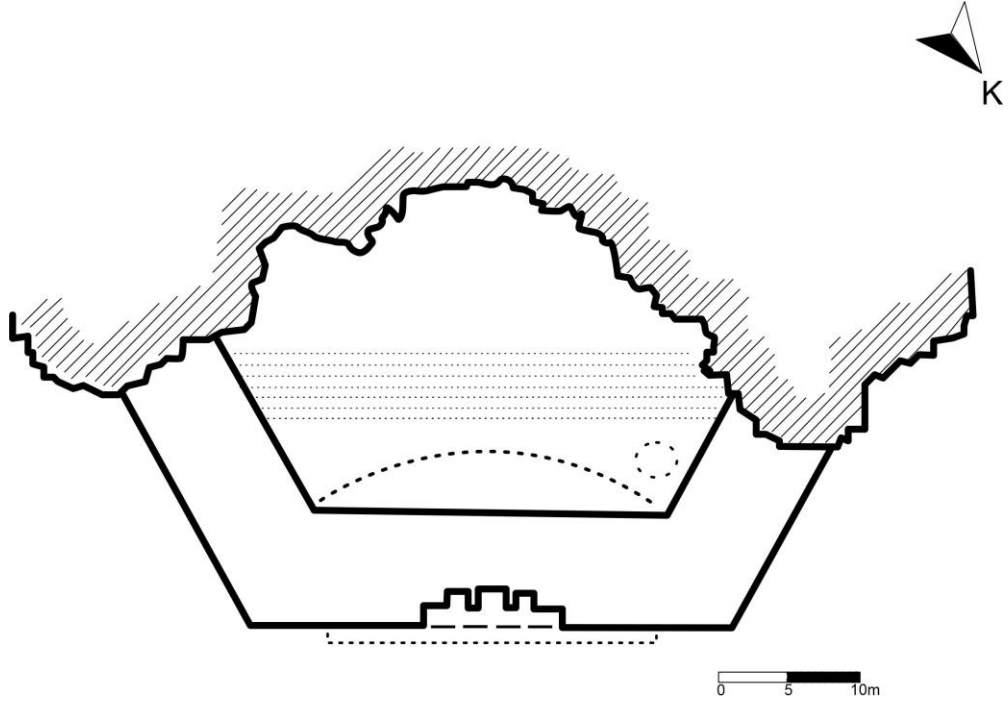
Şekil 2. Meryemana (Panayia) Manastır Planı



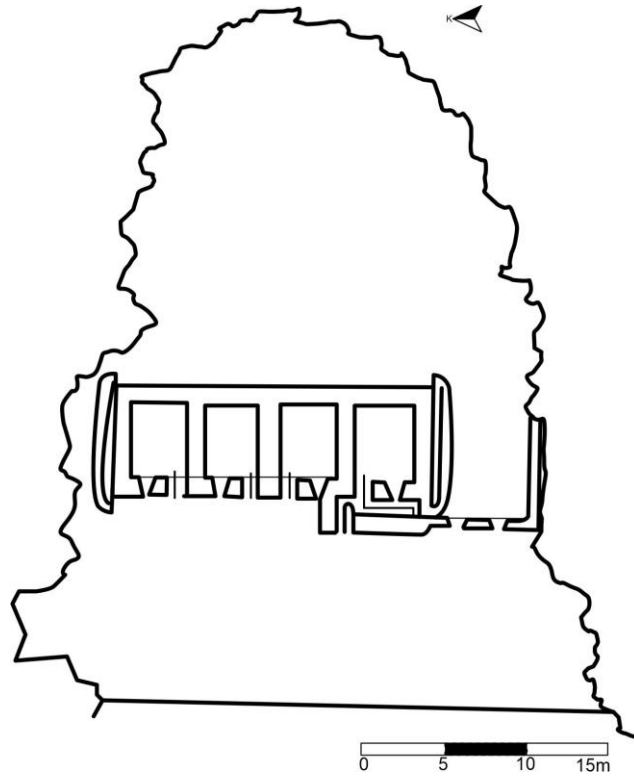
Şekil 3.Şapel Plan ve Kesitleri (Trabzon Rölöve ve Anıtlar Kurulu)



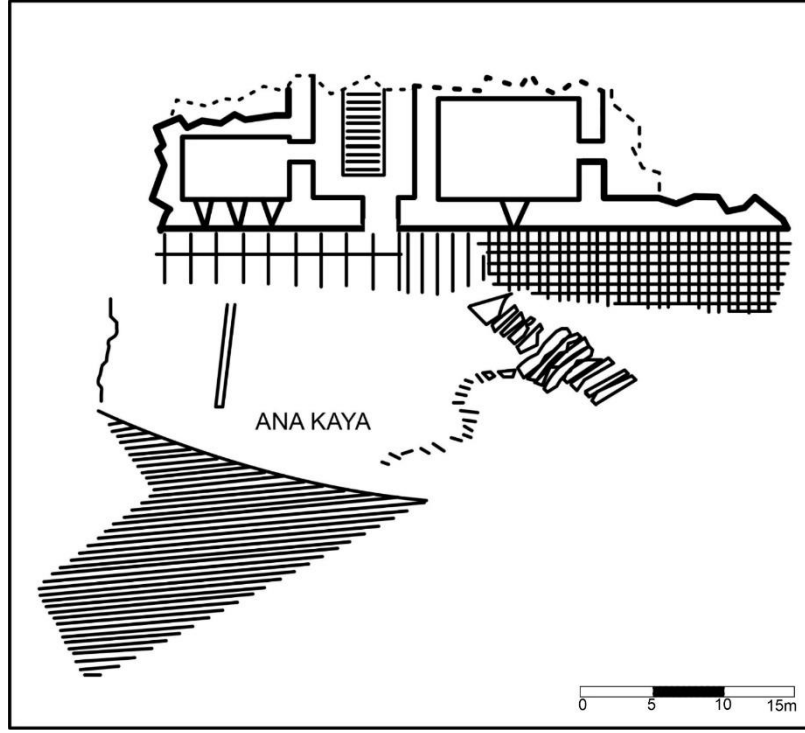
Şekil 4.Meryemana (Panayia) Manastırı Şapel Planı (Bayhan- Gündoğdu,2005:35)



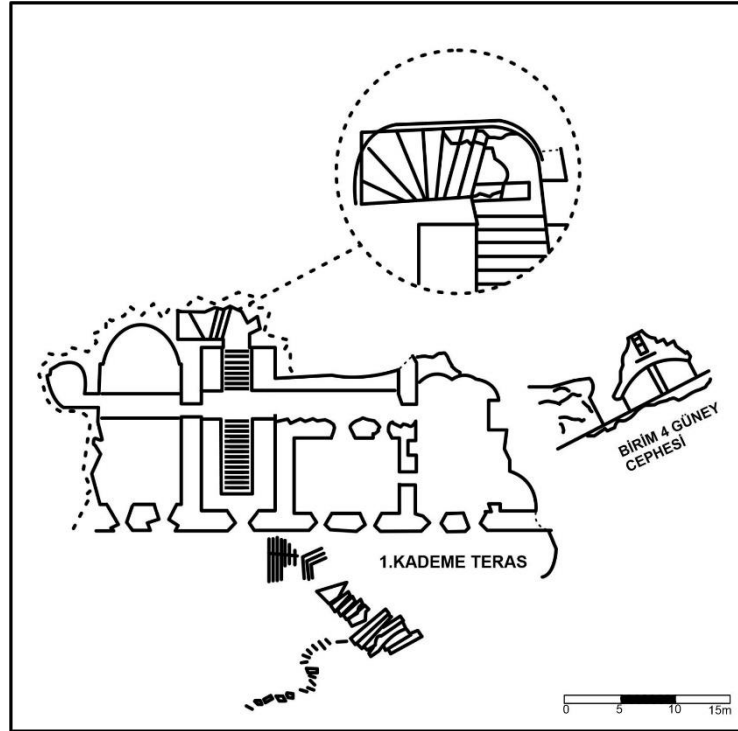
Şekil 5.Meryemana (Panayia) Manastırına Ait Çeşmenin Planı (Bayhan- Gündoğdu'dan İşlenerek)



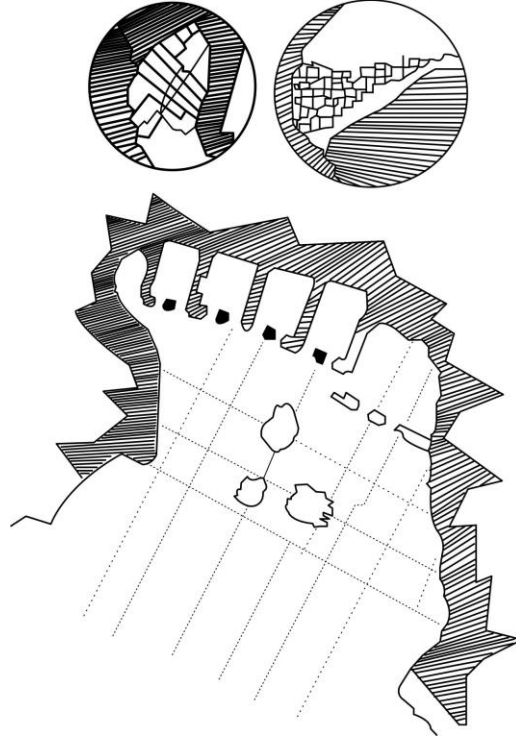
Şekil 6. Meryemana (Panayia) Manastırının Birinci Kat Planı (Bayhan-Gündoğdu'dan İşlenerek).



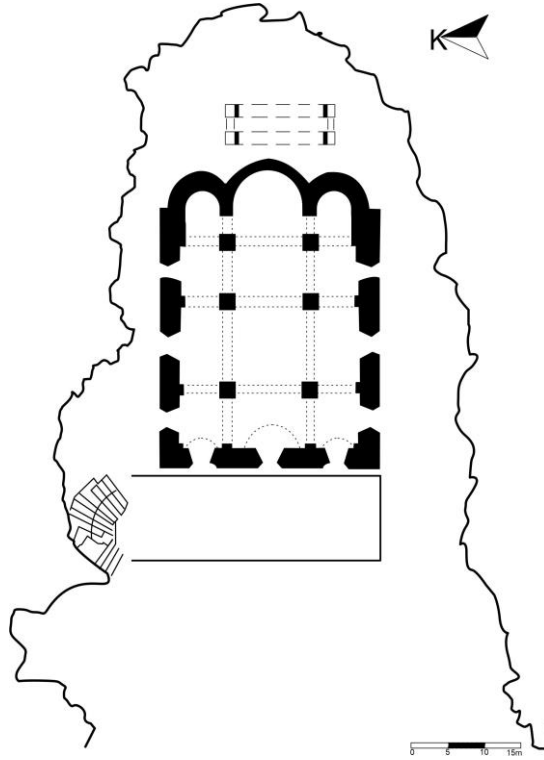
Şekil 7. İkinci Kat Alt Kat Planı (Şükrü Henden'den İşlenerek)



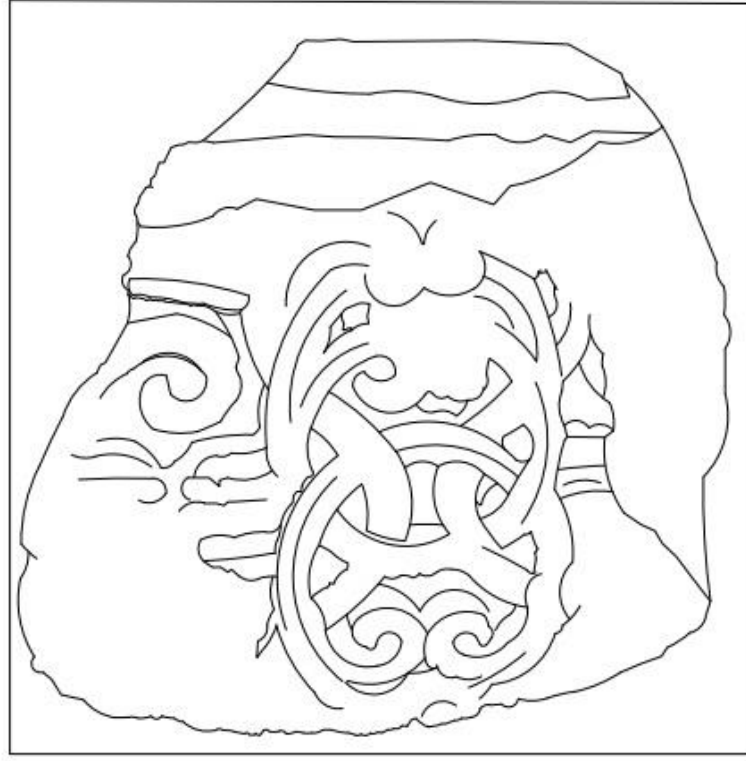
Şekil 8. İkinci Kat İkinci Kademe, Kuzeydeki Oda ve Güneydeki Yemek Salonu, Mutfak Planı (Şükrü Henden'den İşlenerek).



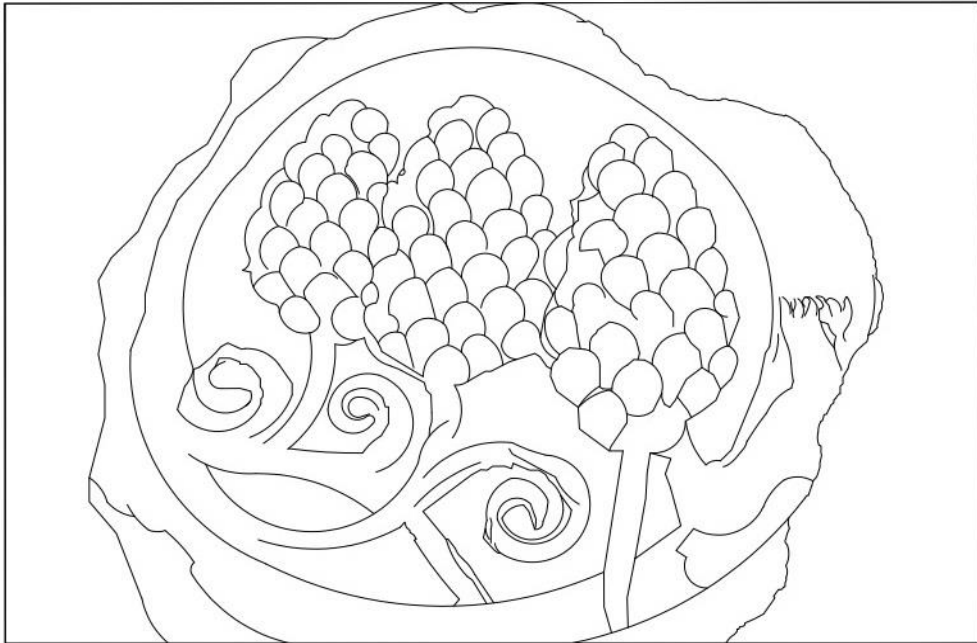
Şekil 9.Üçüncü Kattaki Teras ve Gerisindeki Hücrelerin Kesiti (İltar'dan İşlenerek).



Şekil 10. Meryemana (Panayia) Manastırı Kilisenin Planı (Bayhan- Gündoğdu'dan İşlenerek).



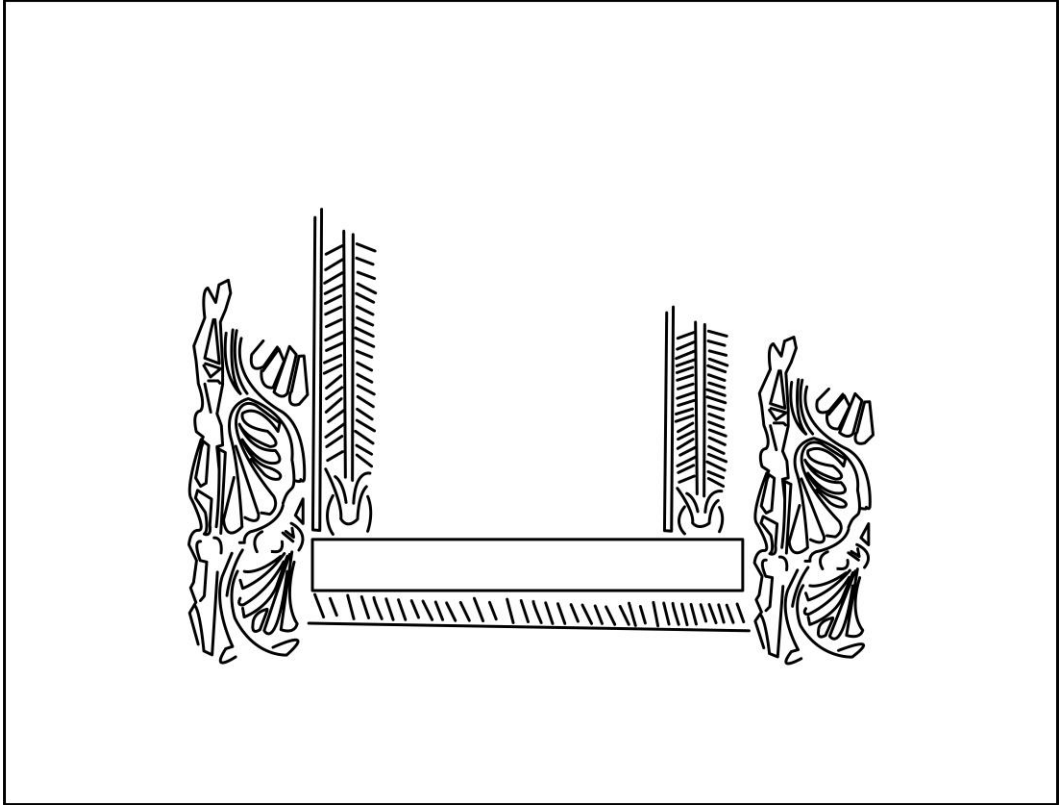
Şekil 11. Meryemana (Panayia) Manastır Kilisesi İkonastasisine Ait Duvar Parçasından Geometrik Geçmeler (Çizim: Naciye Görkem Kaya)



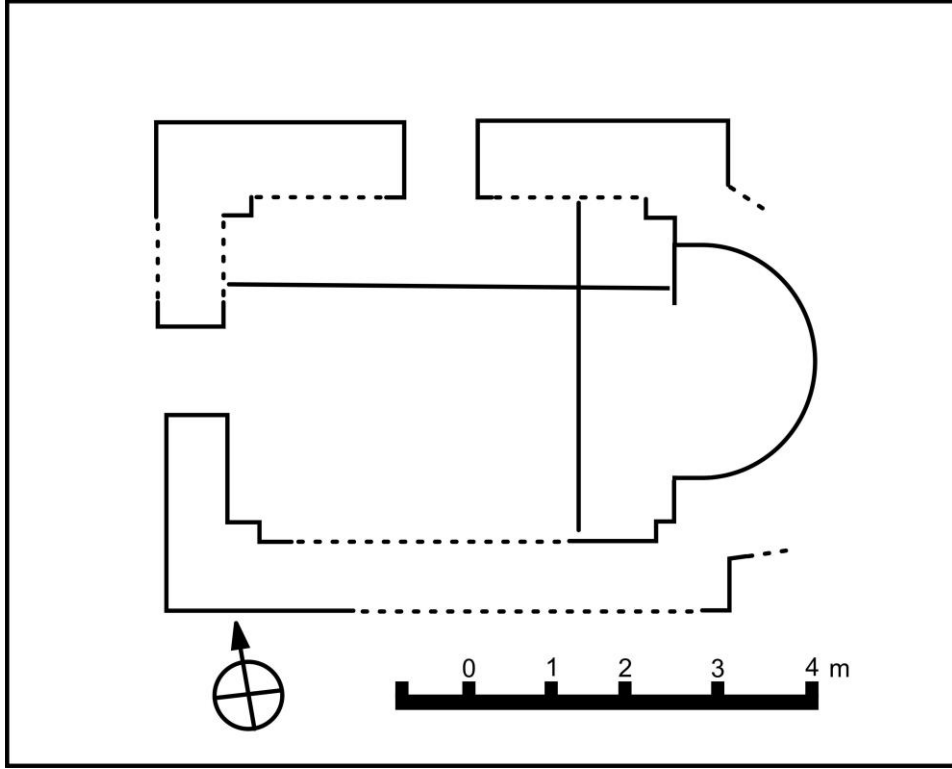
Şekil 12. Meryemana (Panayia) Manastır Kilisesi İkonastasisine Ait Duvar Parçalarından Üzüm Salkımı (Çizim: Naciye Görkem Kaya)



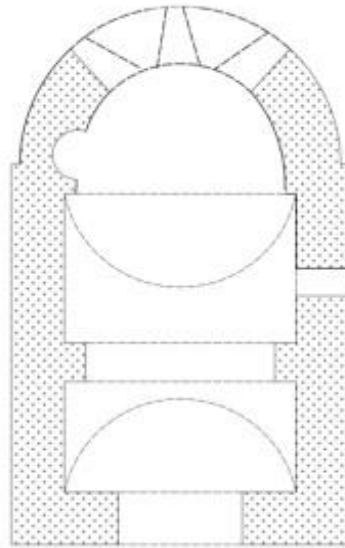
Şekil 13. Meryemana (Panayia) Manastırı Kilisesi İkonastasisine Ait Duvar Parçalarından Volüt ve Ters Lale (Çizim: Naciye Görkem Kaya)



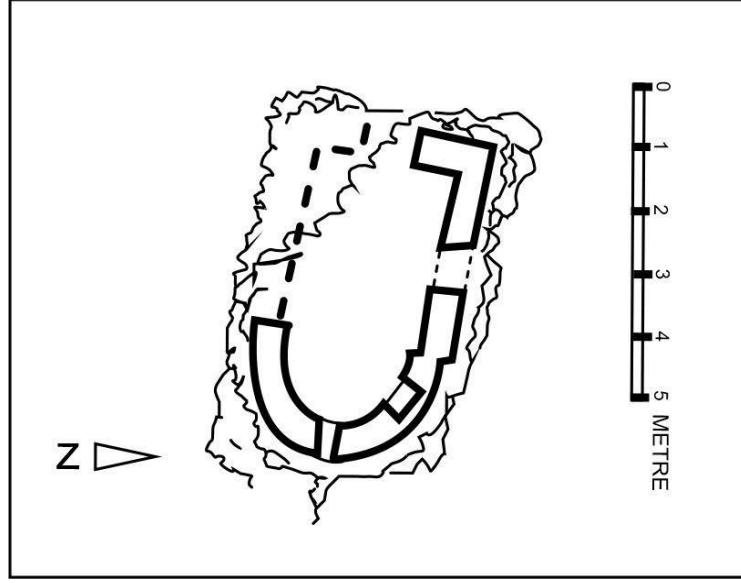
Şekil 14. Meryemana (Panayia) Manastırı Kilisesi İkonastasisine Ait Duvar Parçalarından Geometrik ve Kıvrım Dal (Çizim: Naciye Görkem Kaya)



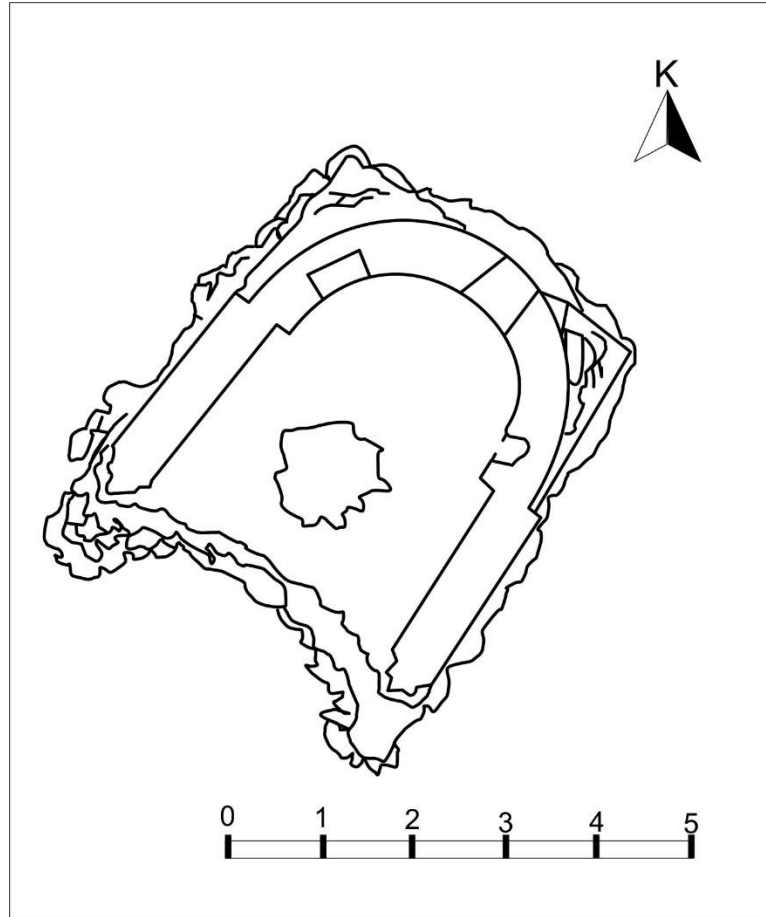
Şekil 15. Sürmene Fetoka Şapeli (Ballance'dan İşlenerek)



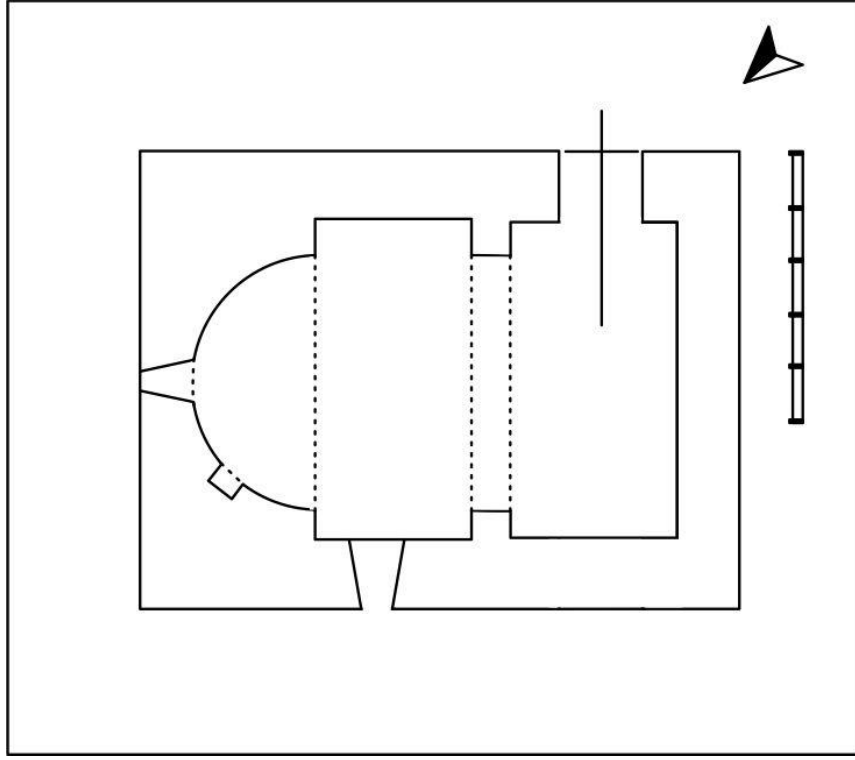
Şekil 16. Vazelon Manastır Peygamber İlyas Şapeli Plan (Köse, 2021,124)



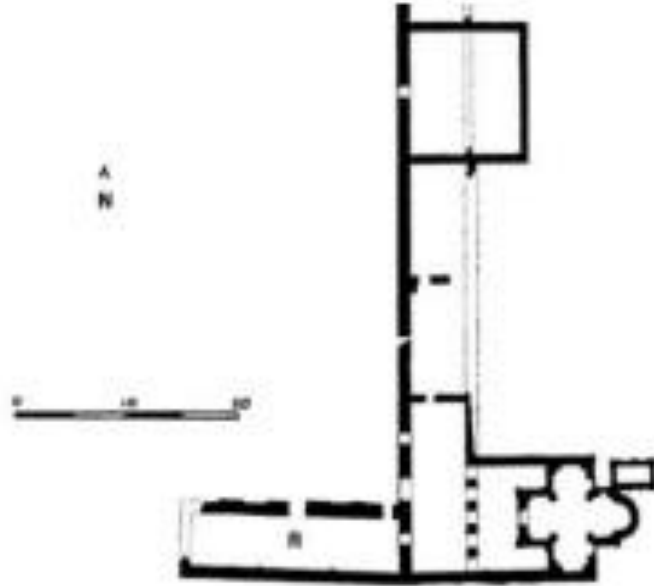
Şekil 17. Gümüşhane Tzanicha A Şapeli (Bryer, Winfield'dan İşlenerek)



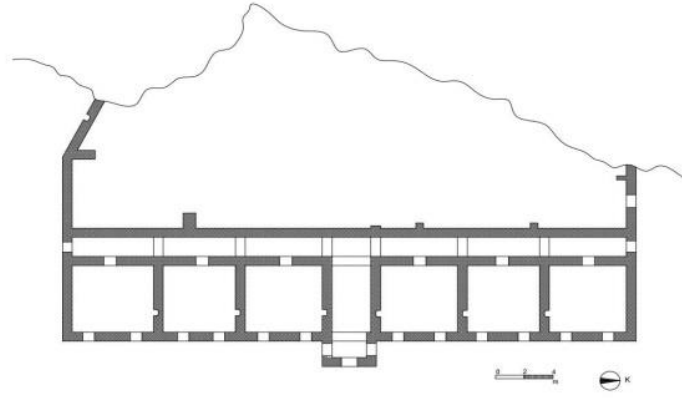
Şekil 18. Gümüşhane Tzanicha B Şapeli (Bryer, Winfield'dan İşlenerek)



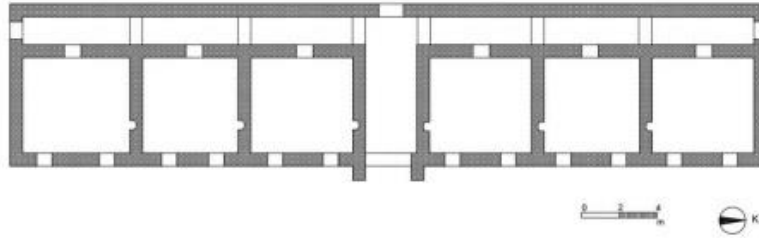
Şekil 19. Cebeli Köyü Karaca Mahallesi Şapeli (Özkan'dan İşlenerek).



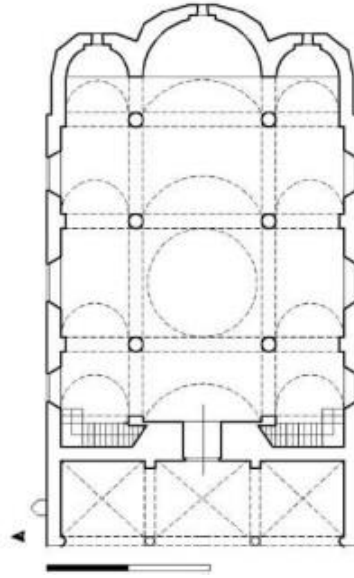
Şekil 20. Binbir Kilise Manastırı Yemekhane Planı (Popovic, 1998).



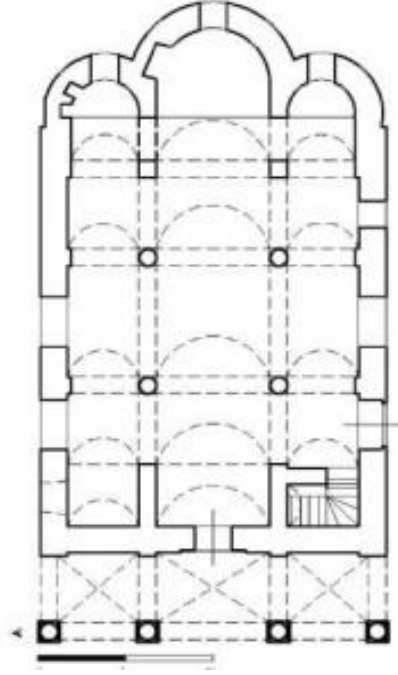
Şekil 21. Vazelon Keşiş Hücreleri Zemin Kat Planı (Köse, 2021, 129).



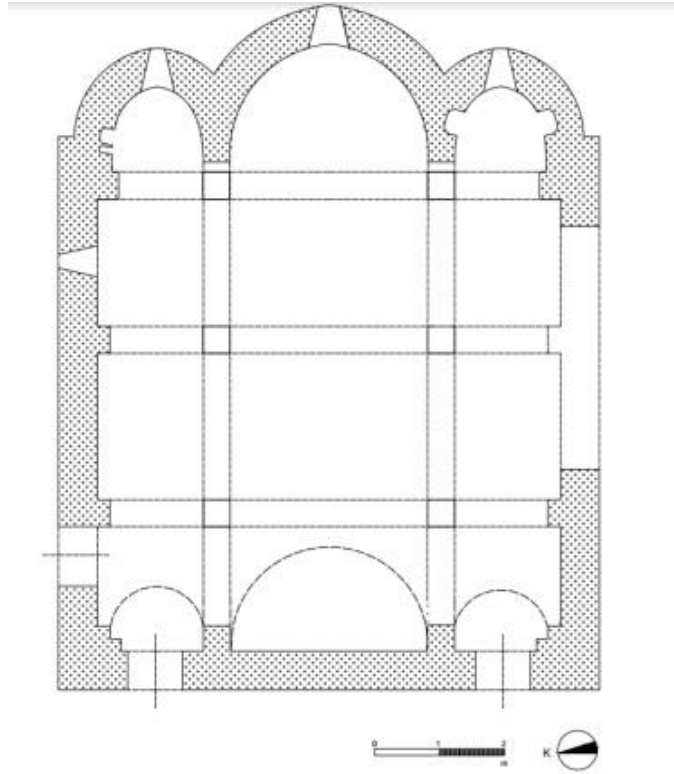
Şekil 22. Vazelon Manastırı Keşiş Hücreleri Kat 1 Planı (Köse, 2021,130).



Şekil 23. Hagios Georgios (Licese) (Okuyucu, 2013,542).

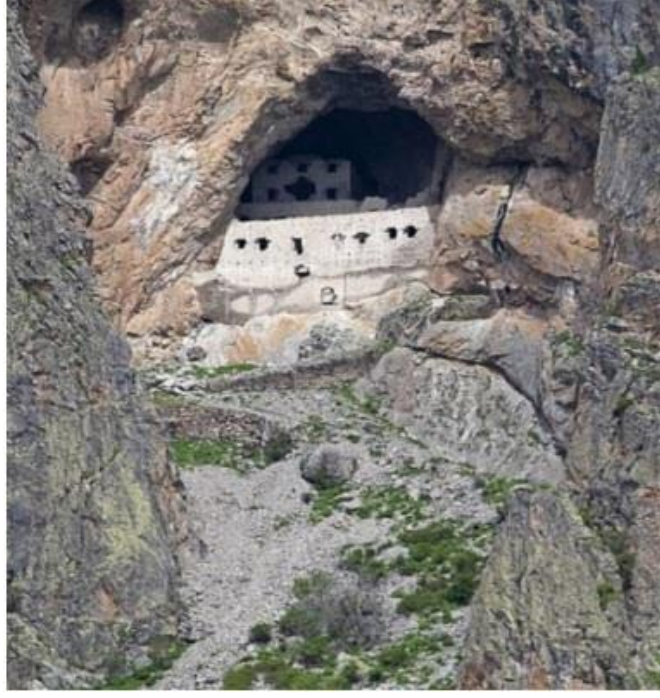


Şekil 24.Evangelismos Tis Theotokou Kilisesi Planı (Okuyucu,2013, 540).

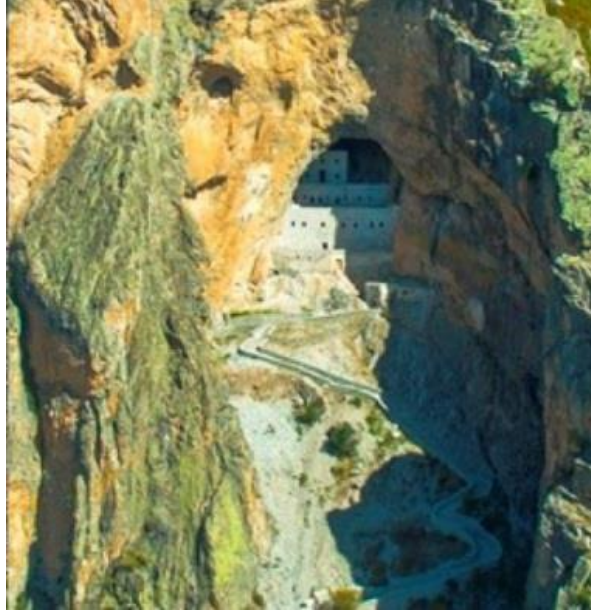


Şekil 25. Vazelon Manastırı Ana Kilise Planı (Köse,2021, 121).

GÖRSELLER



Görsel 1. Restorasyon Öncesi Meryemana (Panayia) Manastırı'nın genel görünümü(Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 2. Restorasyon Sonrası Meryemana (Panayia) Manastırı'nın genel görünümü (Kültürportalı.com)



Görsel 3. Restorasyon Öncesi Meryemana (Panayia) Manastırı Şapeli (Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



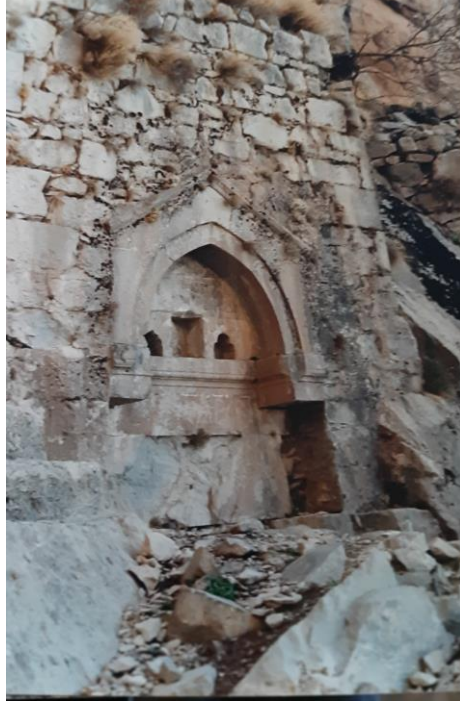
Görsel 4. Restorasyon Sonrası Meryemana (Panayia) Manastırı Şapeli (Berrin Korkmaz)



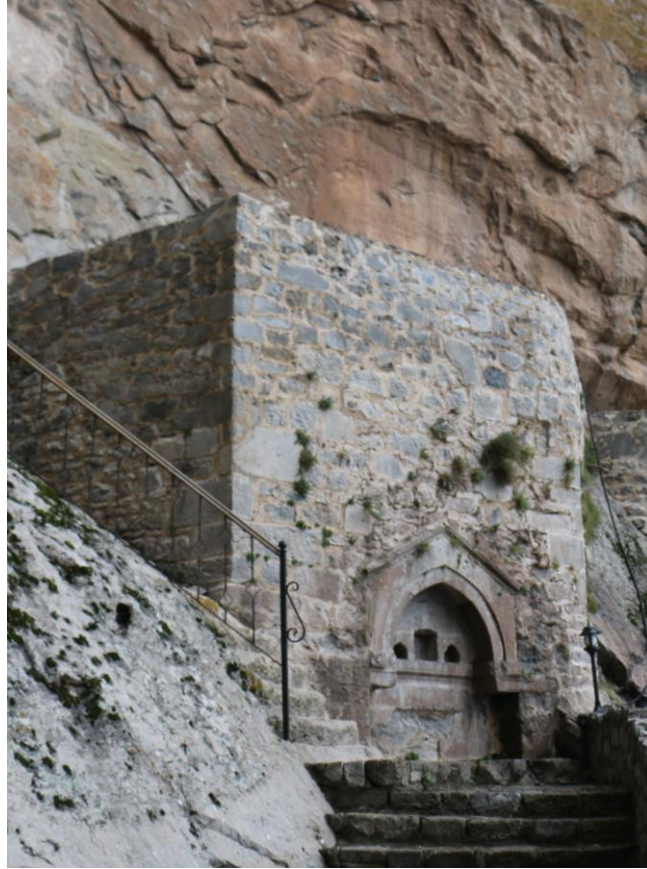
Görsel 5. Restorasyon Öncesi Ayazma(Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 6. Restorasyon Sonrası Ayazma



Görsel 7. Restorasyon Öncesi Çeşme(Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 8. Restorasyon Sonrası Çeşme



Görsel 9. Restorasyon Öncesi Birinci Kat Giriş Kapısı (Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 10. Restorasyon Sonrası Birinci Kat Giriş Kapısı



Görsel 11. Restorasyon Öncesi Birinci Kattaki Oda (Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 12. Restorasyon Sonrası Birinci Kattaki Oda



Görsel 13. Restorasyon Öncesi Birinci Kat (Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 14. Restorasyon Sonrası Birinci Kata Eklenen Ahşap Merdiven



Görsel 15. Restorasyon Öncesi Birinci Kat Teras (Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 16. Restorasyon Sonrası Birinci Kat Teras



Görsel 17. Restorasyon Öncesi İkinci Kat Giriş Kapısı(Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 18. Restorasyon Sonrası İkinci Kat Giriş Kapısı



Görsel 19. Restorasyon Öncesi İkinci Kat ve Yıkılmış olan Üst Örtü (Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 20. Restorasyon Sonrası İkinci Kat Eklenen Ahşap Merdiven ve Tamamlanan Üst Örtü



Görsel 21. Restorasyon Öncesi İkinci Kat ve Mazgal Pencere (Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 22. Restorasyon Sonrası İkinci Kat Batı Giriş ve Mazgal Pencere



Görsel 23. Batı Girişin Üstünde Bulunan Fresk



Görsel 24. Batı Girişinin Üstünde Bulunan Fresk Detay



Görsel 25. Restorasyon Öncesi İkinci Kat Girişin Kuzeyindeki Oda(Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



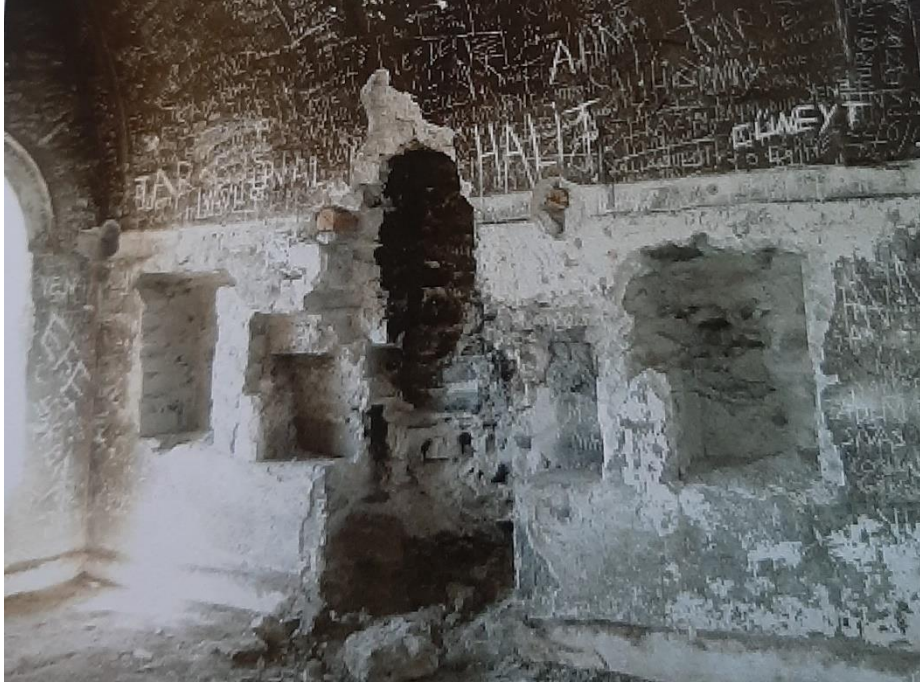
Görsel 26. Restorasyon Sonrası İkinci Kat Girişin Kuzeyindeki Oda



Görsel 27. Restorasyon Öncesi İkinci Kat ikinci Kademesinin Kuzeyindeki Odanın Girişi(Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



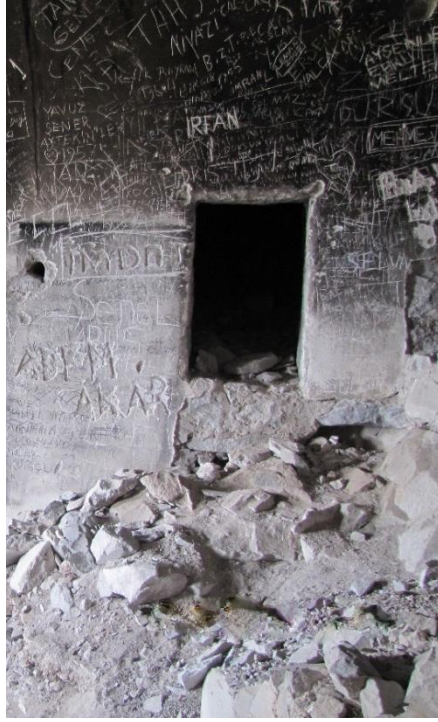
Görsel 28. Restorasyon Sonrasında İkinci Kademenin Kuzeyindeki Odanın Girişi



Görsel 29. Restorasyon Öncesi İkinci Kademe Kuzeydeki Odanın Kuzey Duvarındaki Nişler ve Ocak (Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 30. Restorasyon Sonrası İkinci Kademenin Kuzeyindeki Odanın Kuzey Duvarındaki Niş ve Ocak



Görsel 31. Restorasyon Öncesi İkinci Kademe Kuzeyindeki Odanın Kuzey Duvarındaki Depo (Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 32. Restorasyon Sonrası İkinci Kademenin Kuzeyindeki Odanın Kuzey Duvarı Depo



Görsel 33. Restorasyon Öncesi İkinci Kademe Odanın Güneyindeki Niş (Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 34. Restorasyon Sonrası İkinci Kademe Kuzeyindeki Odanın Güney Duvarı Niş



Görsel 35. Restorasyon Öncesi İkinci Kademinin Kuzeydeki Odanın İçi (Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 36. Restorasyon Sonrası İkinci Kademenin Kuzeydeki Odanın İçi



Görsel 37. Restorasyon Öncesi İkinci Kademenin Güneyindeki Koridor (Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 38. Restorasyon Sonrası İkinci Kademenin Güneyindeki Koridor



Görsel 39. Restorasyon Öncesi İkinci Kademenin Güneyindeki Mutfak Girişi(Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 40. Restorasyon Sonrası İkinci Kademenin Güneyindeki Mutfak Girişi



Görsel 41. Restorasyon Öncesi İkinci Kademedeki Mutfak Güney Duvarındaki Ocak
(Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 42. Restorasyon Sonrası İkinci Kademedeki Mutfak Güney Duvarındaki Ocak



Görsel 43. Restorasyon Sonrası İkinci Kademedeki Mutfak Batı Duvarı



Görsel 44. Restorasyon Sonrası İkinci Kademedeki Mutfak Kuzey Duvarındaki Yemek Salonuna Geçiş



Görsel 45. Restorasyon Öncesi İkinci Kademedeki Koridorun Sağındaki Yemek Salonu Girişi (Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 46. Restorasyon Sonrası İkinci Kademedeki Koridorun Sağındaki Yemek Salonu Girişi



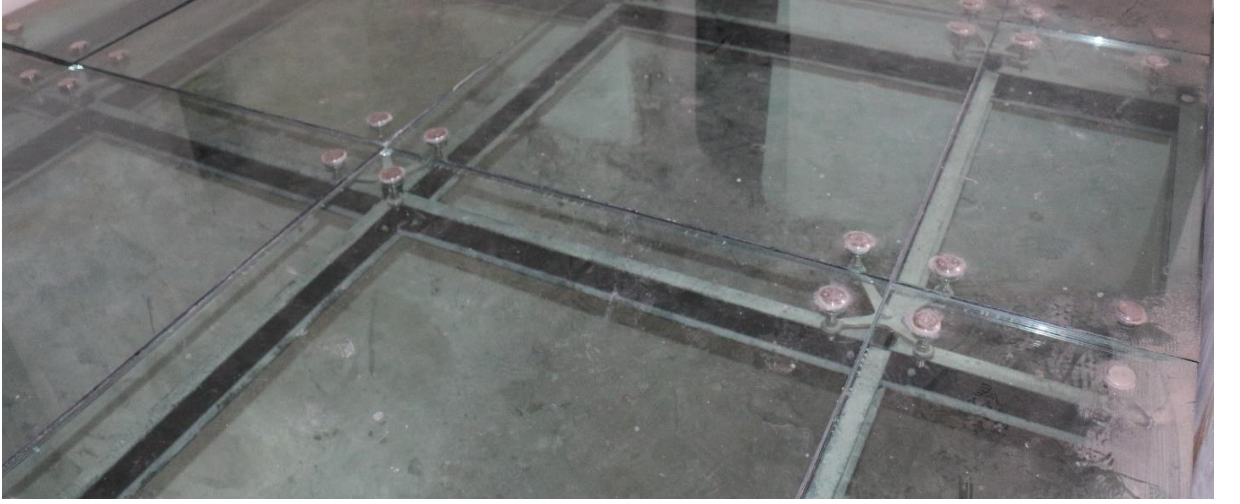
Görsel 47. Restorasyon Öncesi İkinci Kademedeki Yemek Salonu Batı Duvarı (Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 48. Restorasyon Sonrası İkinci Kademedeki Koridorun Sağındaki Yemek Salonu Batı Duvarı Pencereler



Görsel 49. Restorasyon Öncesi İkinci Kademedeki Yemek Salonu Zemin (Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 50. Restorasyon Sonrası İkinci Kademedeki Koridorun Sağındaki Yemek Salonu Zemin



Görsel 51. Restorasyon Öncesi İkinci Kademedeki Koridorun Sağındaki Yemek Salonu
Kuzey Duvarındaki Niş (Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 52. Restorasyon Sonrası İkinci Kademedeki Koridorun Sağındaki Yemek Salonu
Kuzey Duvarındaki Niş



Görsel 53. Restorasyon Öncesi İkinci Kademedeki Üçüncü Kata Geçilen Giriş Kısmı
(Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 54. Restorasyon Sonrası İkinci Kademedeki Üçüncü Kata Geçilen Giriş Kısmı



Görsel 55. Restorasyon Öncesi İkinci Kademedeki Üçüncü Kata Giriş Kapısının Güneyindeki Niş (Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 56. Restorasyon Sonrası İkinci Kademedeki Üçüncü Kata Giriş Kapısının Güneyindeki Niş



Görsel 57. Restorasyon Öncesi İkinci Kademedeki Üçüncü Kat Terasın Durumu
(Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 58. Restorasyon Sonrası İkinci Kademedeki Üçüncü Kat Terasın Durumu



Görsel 59. Restorasyon Öncesi İkinci Kademedeki Üçüncü Kat Teras ve Gerisindeki Hücreler (Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 60. Restorasyon Sonrası İkinci Kademedeki Üçüncü Kat Teras ve Gerisindeki Hücreler



Görsel 61. Restorasyon Öncesi İkinci Kademedeki Üçüncü Kat Teras Hücrelerin Ön Kısmı (Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 62. Restorasyon Sonrası İkinci Kademedeki Üçüncü Kat Teras Hücrelerin Önüne Eklenen Ahşap Koridor



Görsel 63. Restorasyon Öncesi İkinci Kademedeki Üçüncü Kat Terasın En Güneyindeki Hücre (Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 64. Restorasyon Sonrası İkinci Kademedeki Üçüncü Kat Teras En Güneyindeki Hücre



Görsel 65. Restorasyon Öncesi İkinci Kademedeki Üçüncü Kat Terasın En Güneyindeki Hücresinin Doğu Duvarı (Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 66. Restorasyon Sonrası İkinci Kademedeki Üçüncü Kat Terasın En Güneyindeki Hücresinin Doğu Duvarı



Görsel 67. Restorasyon Öncesi İkinci Kademedeki Üçüncü Kat Terasındaki En Kuzeydeki Hücresinin Kuzey Duvarındaki Niş (Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 68. Restorasyon Sonrası İkinci Kademedeki Üçüncü Kat Teras En Kuzeyindeki Hücresinin Onarılan Nişi



Görsel 69. Restorasyon Öncesi Üçüncü Kattan Kiliseye Çıkılan Merdiven (Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 70. Restorasyon Sonrası Üçüncü Kattan Kiliseye Çıkılan Merdiven



Görsel 71. Restorasyon Öncesi Kilisenin Ön Terası (Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 72. Restorasyon Sonrası Kilisenin Ön Terası



Görsel 73. Restorasyon Öncesi Kilisenin Batı Cephesi (Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 74. Restorasyon Sonrası Kilisenin Batı Cephesi



Görsel 75. Restorasyon Öncesi Kilisenin İçerisindeki Yıkıntılar (Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 76. Restorasyon Sonrası Kilisenin İçerisi



Görsel 77. Restorasyon Öncesi Kilisenin Apsisi
(Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 78. Restorasyon Sonrası Kilisenin Apsisi



Görsel 79. Restorasyon Öncesi Kilisenin Apsis Geçişi
(Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 80. Restorasyon Sonrası Kilisenin Apsis Geçişi



Görsel 81. Restorasyon Öncesi Kilisenin Kuzey Duvarı
(Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 82. Restorasyon Sonrası Kilisenin Kuzey Duvarı



Görsel 83. Restorasyon Öncesi Kilisenin Güney Duvarı
(Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 84. Restorasyon Sonrası Kilisenin Güney Duvarı



Görsel 85. Restorasyon Öncesi Kilise Batı Duvarı (Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 86. Restorasyon Sonrası Kilise Batı Duvarı



Görsel 87. Restorasyon Öncesi Kilisenin Kuzey Cephesi (Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 88. Restorasyon Sonrası Kilisenin Kuzey Cephesi



Görsel 89. Restorasyon Öncesi Kilisenin Kuzey Cephesi (Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 90. Restorasyon Sonrası Kilisenin Kuzey Cephesi



Görsel 91. İkonastasis Ait Duvar Parçalarından Üzüm Salkımı



Görsel 92. İkonastasis Ait Duvar Parçalarından Geometrik ve Kıvrım Dal



Görsel 93. Meryemana (Panayia) Manastırı Kilisesi İkonastasisine Ait Duvar Parçalarından Volüt ve Ters Lale



Görsel 94. İkonastasisine Ait Duvar Parçalarından Geometrik Geçmeler



Görsel 95. Restorasyon Öncesi Kilisenin Güney Cephesinde Dehlize Giden Merdiven (Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)



Görsel 96. Restorasyon Sonrası Kilisenin Güney Cephesinde Dehlize Giden Merdiven



Görsel 97. Restorasyon Öncesi Kiliseye Bitişik Dehliz (Trabzon Rölöve ve Anıtlar Kurulu)



Görsel 98. Restorasyon Sonrası Kiliseye Bitişik Dehliz



Görsel 99. Restorasyon Sonrası Kiliseye Bitişik Dehliz İçi



Görsel 100. Restorasyon Sonrası Kiliseye Bitişik Dehliz Doğu Duvarındaki Açıklıklar



Görsel 101. Göynük I Kilisesi İkonostasisteki Bitkisel Süsleme (Bryer-Winfield-Ballance-Isaac, 2002: 248)



Görsel 102. Licese (Hagios Georgios) Kilisesinin Naos Bölümünde Bulunan Pencere Süsleme (Kesik, 2021,403).



Görsel 103. Kamışlı Köyü Kilisesinin Kemerlerinin Üst Kısımında Bulunan Süsleme (Kesik, 2021,287).



Ek 3. Meryemana Manastırının Arazi Parseli ve I. Derece Arkeoloji Sit Alan Sınırı
(Trabzon Rölöve ve Restorasyon Anıtlar Kurulu)

ÖZGEÇMİŞ	
Adı Soyadı	Naciye Görkem KAYA
Yabancı Dili	İngilizce
Orcid Numarası	https://orcid.org/0000-0002-3493-9249
Ulusal Tez Merkezi Referans Numarası	10369350
Lise	ANADOLU GÜZEL SANATLAR LİSESİ RESİM BÖLÜMÜ
Lisans	ORDU ÜNİVERSİTESİ FEN EDEBİYAT FAK. SANAT TARİHİ BÖLÜMÜ
Yüksek Lisans	ORDU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SANAT TARİHİ BÖLÜMÜ
Mesleki Deneyim	Beçin Kalesi Kazısı/ Muğla- Milas Giresun Ada Kazısı
Akademik Çalışmalar	-

